
PER CHRISTIAN RÅLM (RED.)

Mat og industri 2014

Status og utvikling i norsk matindustri

UTGITT AV:

NORSK INSTITUTT FOR LANDBRUKSØKONOMISK FORSKNING

I SAMARBEID MED:

NHO - MAT OG LANDBRUK

NORSK NÆRINGS- OG NYTELSESMIDDELARBEIDERFORBUND

NORSK LANDBRUKSSAMVIRKE

NHO - MAT OG DRIKKE

LANDBRUKSDIREKTORATET

FORSKNINGSRÅDET

OMSLAGSFOTO:
TIL VENSTRE: ©ANJA ALLIUS, BILDHUSET/TT, NTB SCANPIX
ØVERST TIL HØYRE: ©TINE MEDIEBANK
NEDERST TIL HØYRE: ©MOSTPHOTOS.COM

Mat og industri 2014

Status og utvikling i norsk matindustri

Per Christian Rålm (red.)

F084 – Mat og industri • 28. oktober 2014

Redaktør	Per Christian Rålm
Tittel	Mat og industri 2014. Status og utvikling i norsk matindustri
Prosjekt	Mat og industri 2014 (F084)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2014
Antall sider	202
ISBN	978-82-7077-894-2
ISSN	1502-1491
Emneord	Norsk matindustri, matindustri, mat- og drikkevarer, næringsmidler, økonomiske nøkkeltall, omsetning, produksjon, rammebetingelser, råvarepriser, særavgifter, internasjonal handel, markedsutvikling, konjunkturer, konkurranse

---

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruks- og matdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Mat og industri 2014 er en årlig statusrapport for norsk matindustri, og publiseres i år for 15. gang. Rapporten beskriver status og trender på sentrale områder for norsk matindustri som struktur, verdiskaping, lønnsomhet, FoU-arbeid etc. I tillegg sees det nærmere på matindustriens rammebetingelser og konkurranseevne. Statusbeskrivelsen komplementeres med en egen konjunkturundersøkelse gjennomført blant norske matindustribedrifter våren 2014. Årets rapport inneholder to bransjekapitler. Kapittel 5 inneholder en detaljert beskrivelse av frukt- og grøntbransjen, mens kapittel 6 inneholder en detaljert beskrivelse av utviklingen i bakerbransjen. Mat og industri 2014 er en rapport som retter seg mot et bredt publikum; mot matindustrien selv og dens leverandører, distributører, ansatte, politikere, studenter og andre med interesse for norsk matindustri.

Oppdragsgiverne for rapporten har i år vært NHO Mat og Landbruk, NHO Mat og Drikke, Norges forskningsråd, Norsk Landbrukssamvirke, Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund og Landbruksdirektoratet.

Per Christian Rålm har vært prosjektleder og redaktør. Prosjektmedarbeidere har vært Stine Evensen Sørbye, Ingunn Nebell og Anne Strøm Prestvik. Siri Fauske har stått for layout og klargjøring av manuskriptet for trykking.

Takk til prosjektets referansegruppe, med representanter for oppdragsgiverne, medarbeidere og andre ressurspersoner for godt samarbeid og nyttige innspill underveis. Takk også til Statistisk sentralbyrå som har bidratt med mye av data-materialet, samt vært tilgjengelig for spørsmål gjennom hele prosjektperioden.

Oslo, oktober 2014

Inger-Anne Ravlum
Direktør

Innhold

	Side
SAMMENDRAG	1
SUMMARY	3
1 OM NORSK MATINDUSTRI	5
1.1 Norsk matindustri – en del av verdikjeden for mat.....	5
1.1.1 Matindustrien og internasjonal konkurranse	5
1.1.2 Matindustriens markeder	6
1.2 Matindustriens bransjer	11
2 STATUS OG UTVIKLING	15
2.1 Struktur	17
2.1.1 Sysselsetting	17
2.1.2 Bedrifter	20
2.1.3 Industristruktur.....	22
2.1.4 Regional betydning	24
2.1.5 Kompetanse og utdanningsnivå	25
2.2 Produksjon og verdiskaping.....	30
2.2.1 Produksjonsverdi.....	30
2.2.2 Verdiskaping	35
2.2.3 Produktivitetsutvikling	36
2.3 Lønnsomhet og investeringer	40
2.3.1 Lønnsomhetsindikatorer.....	40
2.3.2 Lønnskostnader	43
2.3.3 Investeringer	45
2.4 Handel med mat- og drikkevarer.....	48
2.4.1 Handel med næringsmidler og drikkevarer (ekskl. fisk)	48
2.4.2 Handel med betydning for enkeltbransjene.....	49
2.5 Status og utvikling i EUs matindustri	53
2.5.1 Trender og utvikling.....	53
2.5.2 Handel med mat- og drikkevarer	56
2.5.3 Konkurranssevne og bærekraftig verdikjede.....	57
2.5.4 Forskning	59
2.5.5 Horisont 2020	60
3 RAMMEBETINGELSER	61
3.1 Nasjonal landbrukspolitikk	61
3.2 Handelspolitiske avtaler	64
3.2.1 WTO – Landbruksavtalen	64
3.2.2 EØS-avtalen	65
3.2.3 EFTA: Bilaterale avtaler	68
3.2.4 Import fra utviklingsland og GSP-ordningen.....	69
3.2.5 Innenlands og utenlands bearbeiding av landbruksvarer	70
3.2.6 Endringer i EUs landbrukspolitikk	71

	Side
3.3 Avgifter og gebyrer	74
3.3.1 Kort om ulike særavgifter	76
3.3.2 Andre avgifter og gebyrer	78
3.4 Tilskuddsordninger av direkte betydning for matindustrien	79
3.4.1 Frakt- og transportstøtte	79
3.4.2 Andre ordninger	81
4 KONKURRANSEEVNE	83
4.1 Råvareprisutvikling	83
4.1.1 Utvikling i internasjonale råvarepriser	83
4.1.2 Prisutvikling for utvalgte råvarepriser i Norge og EU	84
4.2 Økonomisk utvikling 2013/2014	91
4.2.1 Norsk økonomi	91
4.2.2 Internasjonale økonomi	93
4.2.3 Valuta	94
4.2.4 Lønnskostnader	95
4.3 Utvikling i hjemmemarkedet	97
4.4 Forskning og utvikling	100
4.4.1 Strategier og programmer for forskning	100
4.4.2 Bruk av FoU-ressurser	104
4.4.3 Finansieringskilder	105
5 FRUKT- OG GRØNTBRANSJEN	107
5.1 Innledning	108
5.2 Struktur	110
5.2.1 Utvikling i antall sysselsatte	110
5.2.2 Utviklingen i bedriftsstruktur	111
5.2.3 Regional spredning	113
5.2.4 Kompetanse	114
5.3 Produksjon og verdiskaping	115
5.3.1 Utvikling i produksjonsverdi	115
5.3.2 Forbrukerpriser over tid	115
5.3.3 Bearbeidingsverdi	116
5.4 Lønnsomhetsindikatorer	118
5.4.1 Driftsmargin	118
5.4.2 Avkastning på kapital (rentabilitet)	119
5.4.3 Resultatgrad, egenkapitalgrad og likviditetsgrad	120
5.4.4 Lønnskostnader	120
5.4.5 Investeringer	121
5.5 Handel med frukt- og grøntvarer	123
5.5.1 Økt import over tid	123
5.5.2 Importen kommer fra mange ulike land	125
6 BAKERBRANSJEN	127
6.1 Innledning	128
6.2 Struktur	130
6.2.1 Nedgang i antall sysselsatte	130
6.2.2 Mange små bedrifter tross strukturering	130

	Side
6.2.3 Stor regional spredning i bakerbransjen.....	132
6.2.4 Kompetanse	133
6.3 Produksjon og verdiskaping.....	135
6.3.1 Økt produksjonsverdi	135
6.3.2 Forbrukerpriser over tid	135
6.3.3 Bearbeidingsverdi	136
6.4 Lønnsomhetsindikatorer.....	138
6.4.1 Driftsmargin.....	138
6.4.2 Avkastning på kapital (rentabilitet).....	139
6.4.3 Resultatgrad, egenkapitalgrad og likviditetsgrad	139
6.4.4 Lønnskostnader	140
6.4.5 Investeringer.....	141
6.4.6 Hjemmemarkedsandelen har gått nedover	142
6.5 Handel med bakervarer	143
6.5.1 Økning i importen av bakervarer	143
6.5.2 Mye av importen kommer fra Sverige, Danmark og Tyskland.	145
7 KONJUNKTURUNDERSØKELSEN	147
7.1 Formål og gjennomføring	147
7.2 Utvikling i matindustrien 2013	149
7.2.1 Økt omsetning og høyere priser	149
7.2.2 Sterkere resultat før skattekostnad for meieri.....	150
7.2.3 Stabil sysselsetting.....	151
7.2.4 Jevnt fordelt nivå på investeringer	152
7.2.5 Bransjevis oppsummering	154
7.3 Forventninger til 2014	156
7.3.1 Tro på omsetningsvekst	156
7.3.2 Bedre resultat før skatt	158
7.3.3 Uendret sysselsetting	158
7.3.4 Fortsatt investerings- og innovasjonsvilje	159
7.3.5 Konkurransen på hjemmemarkedet begrenser.....	161
7.3.6 Bransjevis oppsummering	162
7.4 Forskning og utvikling.....	164
7.4.1 Midler brukt til forskning og utvikling	164
7.4.2 Innovasjon i fokus	167
TEMADEL 1 – Forebygging av Matsvinn i matbransjen	169
TEMADEL 2 – Matbransjens Faglige Utvalg (MFU) setter grenser.....	173
TEMADEL 3 – Selvforsyningsgrad	175
REFERANSER	177
VEDLEGG 1 – Bransje- og næringsinndeling.....	183
VEDLEGG 2 – Fylkesvis fordeling av sysselsatte	184
VEDLEGG 3 – Internasjonal handel.....	186
VEDLEGG 4 – Tollkvoter omfattet av tollkvoteforskriften	189
VEDLEGG 5 – Avgifts- og tilskuddssatser	196

Sammendrag

Matindustrien er sentral i norsk næringsliv og i forbrukermarkedene

Norsk matindustri er Norges nest største fastlandsindustri og har stor sysselsetting i distriktene med matindustribedrifter spredt ut over hele landet. Matindustrien er en stor avtaker av produkter fra norsk primærnæring, og med unntak av fiskebransjen, selger matindustrien produktene sine først og fremst i det norske markedet. Den største andelen av mat- og drikkevarer kjøpes i dagligvarebutikker og konsumeres i husholdningene. Den samlede forbruksutgiften til mat- og drikkevarer i norske husholdninger utgjorde om lag 234,0 mrd. kroner i 2013.

Tall for 2012, og beregninger gjort for 2013, viser at sammenlignet med øvrig industri er utviklingen for matindustrien positiv. Det er en økning i flere sentrale konjunkturindikatorer, som antall sysselsatte, bedrifter, produksjonsverdi og verdiskaping. Verdiskapingen i matindustrien har vært sterkere enn i øvrig industri for perioden 1996–2013, særlig etter finanskrisen i 2008. Dette kan forklares med at matindustrien er mindre sårbar ovenfor konjunktursvingninger. Den faktoren i 2012 og i 2013 der industrien skiller seg merkbart bedre ut enn matindustrien, er økningen i bruttoinvesteringer. Her viser gjennomsnittet i industrien en økning, mens matindustrien har hatt en nedgang.

Økt konkurranse

De siste 15 årene har det vært en betydelig økning i import av mat- og drikkevarer, mens eksportutviklingen har vært langt mer moderat. Importverdien på 31,9 mrd. kroner i 2013 innebærer en økning med 10,5 prosent fra 2012. Eksportverdien på 6,3 mrd. kroner innebærer en økning med 10,4 prosent fra 2012.

Norsk matindustri opplever økt internasjonal konkurranse på hjemmemarkedet. Mens matindustriens hjemmemarkedsandel lå på 89 prosent i 1995, er denne nå på om lag 80 prosent. Sterk lønnsvekst i industrien, en sterk norsk krone kombinert med økende prisforskjeller og prissvingninger på sentrale råvarer i EU og Norge, påvirker matindustriens konkurransevne. EU er Norges viktigste handelspartner, men til tross for en bedring i handelsbalansen, har matindustrien i EU erfart tap av markedsandeler på verdensmarkedet til fordel for fremvoksende økonomier.

FAKTA OM MATINDUSTRIEN I 2013:

Sysselsetter 48 772 mennesker

Består av 2 083 bedrifter

Produksjonsverdi er 177,2 mrd. kr

Bruttoinvestering er 5,6 mrd. kr

Driftsmargin (ekskl. samvirke) på 3,4 % (2012)

Egenkapitalrentabilitet (ekskl. samvirke) på

6,3 % (2012)

Lønnskostnader er 23,5 mrd. kr (2012)

Import av industriell mat og drikkevarer lå på 31,9 mrd. kr, mens eksporten lå på 6,3 mrd. kr (ekskl. fisk)

Verdensøkonomien er inne i en usikker tid som gir svekket tiltro til markedene for matvarer. Norges handelspartnere har noen utfordrende år framfor seg, med høy statsgjeld, lav vekst og høy arbeidsledighet. Selv om det fortsatt er positive utsikter for norsk økonomi, vil utviklingen hos våre handelspartnere kunne ha stor betydning for norsk industris konkurranseevne.

Gjennom Norges internasjonale forpliktelser blir den norske matindustrien stadig tettere knyttet opp mot omverdenen. EUs interne marked og, i økende grad, globale markedsforhold er med på å forme rammene. Tross liten fremgang i WTO-forhandlingene, er det likevel blitt fremforhandlet flere bilaterale handelstransporttilskuddsavtaler, og det er knyttet stor spenning til en eventuell avtale mellom USA og EU. Norsk matindustri må være forberedt på at økt internasjonalisering, endringer av handelsregimer og strukturelle endringer i samfunnet vil skjerpe konkurransesituasjonen. For å styrke konkurranseevnen er forutsigbarhet i rammebetingelser en fordel for matindustrien.

I tillegg til sektorspesifikke rammebetingelser fra landbruks- og handelspolitikken, er det en rekke generelle faktorer som påvirker kostnadsnivået i norsk matindustri. Hvert år betaler matindustrien betydelige beløp i avgifter og gebyrer. I 2013 utgjorde innkrevde avgifter totalt 24,2 mrd. kroner. Av dette utgjorde særavgiftene 24,0 mrd. kroner eller 99,4 prosent av totalt innkrevd beløp. I tillegg kommer forskningsavgiften. De ulike bransjene belastes i ulik grad av avgiftene.

Nye kapitler i årets rapport

Det er en rekke nyanser og forskjeller mellom bransjene i matindustrien. Disse fanges ikke alltid opp i generell statistikk som omhandler hele matindustrien. I årets rapport går vi i kapittel 5 og 6 grundigere inn i frukt- og grøntbransjen og bakerbransjen.

Summary

The food value chain plays a vital role

The Norwegian food industry provides processed food mainly for the domestic consumer markets. The industry forms a vital part of the rather complete Norwegian value chain for food and non-alcoholic beverages. The food industry processes raw materials, mainly from the Norwegian primary sector, such as meat, milk, eggs, cereals, and potatoes. The raw materials, such as meat, milk and cereals, mainly come from the Norwegian primary sector, but are supplemented by international supplies. The food industry has close ties with Norwegian agricultural production. As an exception to the general picture is the processed-seafood industry, which is primarily export oriented. The main share of food and beverages are bought in grocery stores and are consumed within the household. The total consumer expenses on food and beverages in Norway in 2013 were 234.0 billion NOK.

Results for 2012, and calculations made for 2013, indicate a positive development in the food industry. There is an improvement in several important indicators, such as employment, number of firms, total value of production and value added. Value added in the period 1996–2013 has grown stronger in the food industry than any other industry, especially after the financial crisis in 2008. This may be explained by the food industry's resilience to economic fluctuations. In 2012 and 2013 gross investment increased in other industries, while it decreased in the food industry.

Increased import competition

The past 15 years there has been a considerable increase in the import of food and beverages, while the development of exports has been moderate. The estimated value of imported industrially processed¹ food (excl. fish) is 31.9 billion NOK in 2013, a 10.5 percent increase from 2012. The estimated value of exports (excl. fish) is only 6.3 billion NOK, an increase of 10.4 percent since 2012.

The Norwegian food industry is facing increased competition in the home market. While the domestic market share was 89 percent in 1995, it is now 80 percent. The competitiveness has weakened over the past decade, not least due to both an increase in Norwegian wages and a strong

---

FOOD INDUSTRY FACTS 2013:

*48 772 employees
Consists of 2 083 companies
Production value of 177.2 billion NOK
Investments of 5.6 billion NOK
Operating margin of 3.4%
Return on net capital of 6.3% (2012)
Labor costs of 2.35 billion NOK (2012)
Imports industrial food and beverage to a value of 31.9 billion NOK and exports to a value of 6.3 billion NOK (excl. fish)*

---

¹ Food and drink products (excluding fish products).

domestic currency. At the same time, increasing differences in prices between Norway and the EU, and more volatile international prices on important commodities, put pressure on the competitiveness of the food industry.

The uncertainty in the world economy weakens confidence in the world food markets. Norway's trading partners have some challenging years ahead, with high public debts, low growth rates and high rates of unemployment. Even though the Norwegian economy is strong, developments in our trading partners' economies will affect Norwegian competitiveness.

To strengthen the competitiveness of the food industry, predictability in the political framework is important. Through international commitments, the Norwegian food industry is progressively more tied to the outside world. The Norwegian policy is increasingly influenced by the internal market in the EU, as well as global market conditions. While there is uncertainty concerning the future of the WTO agreement, Norway and the EU have reached an agreement on increasing trade on agricultural goods under Article 19 of the EEA agreement. This article implies, among other things, increased import quotas for cheese over time.

In addition to the policy framework concerning trade, food, and agriculture, several other factors influence the production costs in the Norwegian food industry. The total amount of public duties paid by the food industry in 2013 was 24.2 billion NOK, of which 99.4 percent were collected as excise duties. Different sectors within the food industry are charged different levels of fees.

New chapters in this year's Food and industry report

Sub-sectors within the food industry differ according to several characteristics. These differences will not always be captured in general statistics concerning the entire food industry. Chapter 5 and 6 in this year's report look more closely at the development in the fruit and vegetable industry and the bakery industry.

1 Om norsk matindustri

Norsk matindustri er Norges nest største fastlandsindustri etter verkstedindustrien. Matindustrien er sammensatt og består av svært ulike aktører – fra store børsnoterte foretak og samvirkebedrifter med mange tusen ansatte, til enkeltpersonforetak med hjemmeproduksjon. Bedriftene er spredt rundt om i hele landet og produserer matvarer som i all hovedsak er basert på norske råvarer. Matindustrien er en sentral del av verdikjeden for mat i Norge og produserer hovedsakelig varer til hjemmemarkedet. Norske matindustribedrifter er med andre ord de største kundene til norsk jordbruk og er de viktigste leverandørene til det norske dagligvaremarkedet.

1.1 Norsk matindustri – en del av verdikjeden for mat

1.1.1 Matindustrien og internasjonal konkurranse

Norsk matindustri består av virksomheter som benytter norske og utenlandske råvarer i ulikt omfang, og samspillet med norsk primærnæring varierer derfor mellom bransjer og etter produktsegment. Handelspolitikken åpner for internasjonal konkurranse på fisk og fiskevarer og for industrielt bearbejdede produkter (RÅK-varer). Den delen av matindustrien som produserer basis landbruksvarer er relativt godt beskyttet gjennom importvernet.² Med unntak av enkelte importkvoter, retter landbruksbasert matindustri seg mot hjemmemarkedet.

Matindustri som produserer ferdig foredelede matvarer, såkalte RÅK-varer, er usatt for importkonkurranse.³ Årsaken er at det kun gis tollbeskyttelse for jordbruksråvarene som inngår i ferdigvarene, mens det er lagt opp til full konkurranse på bearbejdings- eller industriledet. Drikkevareindustrien er, med unntak av enkelte drikkevarer som søtmeik og noen typer juice, i liten grad beskyttet med toll. Fisk og fiskevarer er i hovedsak ikke beskyttet med toll.⁴ Fiskevarebransjen eksporterer over halvparten av sin produksjonsverdi og er avhengig av markedsadgangen på verdensmarkedet.

I 2012 hadde norsk matindustri en samlet produksjonsverdi på 169,9 mrd. kroner, hvorav 23 prosent kan knyttes til fiskevarebransjen, 25 prosent til RÅK-

---

² Handel med landbruksvarer mellom Norge og EU reguleres av EØS-avtalens artikkel 19 om basis landbruksvarer og protokoll 3 om bearbejdede landbruksvarer.

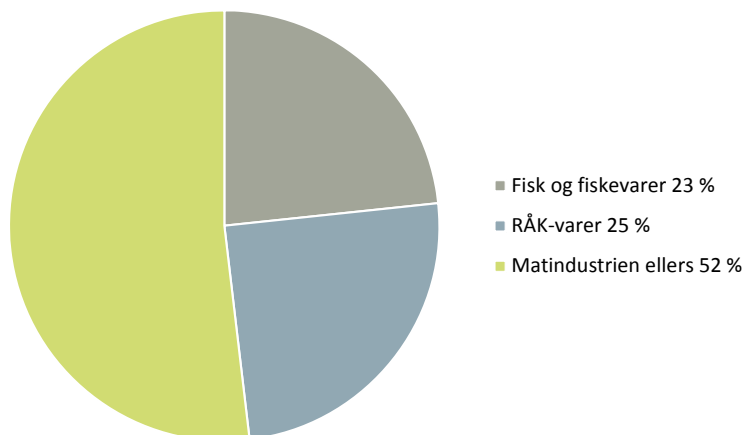
³ For mer om RÅK-ordningen, se avsnitt 3.2.2.

⁴ Fiskefôr står oppført med toll i tolltariffen, men her kan det søkes til Landbruksdirektoratet om tollfritak.

industrien⁵ og 52 prosent til matindustrien ellers. Figur 1.1 viser fordelingen av produksjonsverdi mellom de ulike delene av matindustrien.⁶

Figur 1.1

Fordeling av produksjonsverdi på ulike deler av matindustrien, 2012

Også eierstrukturen i matindustrien følger noen grove inndelinger. I all hovedsak kan det skilles mellom matindustri som er organisert som aksjeselskaper, og matindustri som er organisert som samvirker. Bedrifter innen fiskevarebransjen, drikkevarebransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen er utelukkende aksjeselskaper, mens samvirkene preger kjøtt-, meieri- og kornbransjen. Ikke medregnet fiskevarebransjen, står samvirkene for 29,3 prosent av den totale produksjonsverdien.

1.1.2 Matindustriens markeder

Den norske matindustrien selger hovedsakelig produktene sine på hjemmemarkedet. Unntaket fra dette er fiskerivarebransjen. Anslagsvis stod norsk produsert mat for 47,5 prosent av det totale matforbruket målt i kalorier (selvforsyningsgrad) i 2013.⁷ Dette er en økning fra 2012 (43,1 %), noe som hovedsakelig skyldes at andelen norsk produsert matkorn og poteter var lav i 2012.

⁵ RÅK-industrien produserer industrielt bearbejdede landbruksvarer som for eksempel pizza, yoghurt, syltetøy og diverse bakervarer. For mer om RÅK, se avsnitt 3.2.2.

⁶ Grovt anslag. RÅK-industrien defineres her som NACE-kodene: 10.42, 10.52, 10.51, 10.62, 10.7, 10.82, 10.84, 10.85, 10.86, 10.89, 11.05, 11.07. For meierivarebransjen 10.51 antar vi, basert på omsetning i dagligvare i 2013, at kun 25 prosent kan knyttes til RÅK-industrien. Uttrekket er basert på korrelasjonsmatrisen CN 2014 - CPA 2008. Denne metoden går ut på å knytte handelsstatistikken til SSBs Standard for næringsgruppering.

⁷ Beregnet av NILF for Helsedirektoratet, foreløpige tall for 2013.

Markedet for mat- og drikkevarer i Norge omfatter:

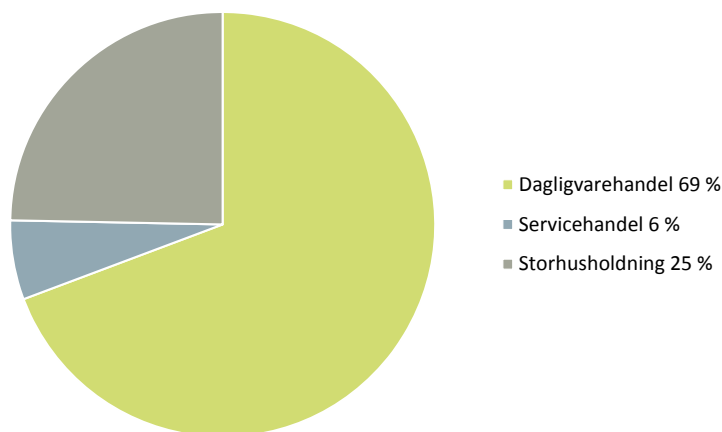
- Dagligvaremarkedet
- Servicemarkedet (kiosker og bensinstasjoner)
- Storhusholdningsmarkedet (hotell/restaurant, kantine/catering og institusjoner).

I tillegg foregår det noe omsetning av mat gjennom direkte salg, bondens marked, gårdsutsalg, internetthandel etc.

Den største andelen av mat- og drikkevarer kjøpes i dagligvarebutikker og konsumeres i husholdningene. Total omsetning i dagligvare, service og storhusholdningsmarkedet var anslagsvis på 236 mrd. kroner i 2012. Fordelingen i de ulike markedene er vist i figur 1.2.⁸

Figur 1.2

Fordeling av omsetning i dagligvarehandel, servicehandel og storhusholdningsmarkedet, 2012 (målt i verdi)

Det norske dagligvaremarkedet kontrolleres av fire store aktører, Norges-Gruppen, Coop, ICA og REMA 1000. Konsentrasjonen i Norge er blant de høyeste i Europa.⁹ Dagligvarehandelen omsatte i 2013 for totalt 153,5 mrd. kroner (eksklusiv mva.). Dette tilsvarer en økning på 3,6 prosent sammenlignet med året før. I dagligvaremarkedet i 2013 hadde NorgesGruppen en markedsandel på 39,3 prosent, Coop en markedsandel på 22,7 prosent, REMA 1000 en

⁸ Omsetningstallene inkluderer omsetning i dagligvarebutikker, kiosker/bensinstasjoner, spesialforretninger med mat- og drikkevarer, vinmonopol/taxfree, samt servering på hotell-/restauranter, kantiner/catering og institusjoner. Kilde: Flesland Markedsinformasjoner, Storhusholdningsmarkedet 2013/14 og Handelsbladet FK, Dagligvarekartet 2014. Utgitt av handelsbladet FK i samarbeid med Andhøy/Institutt for Bransjeanalyser AS oktober 2013.

⁹ NOU 2013:6. God handelsskikk i dagligvarekjeden

markedsandel på 23,1 prosent og ICA Norge en markedsandel på 11,1 prosent. Bunnpris er en selvstendig detaljist som benytter REMA 1000 som grossist. De hadde en markedsandel i 2013 på 3,6 prosent.¹⁰ Coop Norge og Ica har i skrivende stund blitt enige om en avtale som innebærer at Coop kjøper opp Ica Norges butikker. Avtalen skal imidlertid godkjennes av Konkurransetilsynet.

Matindustribedriftene har ofte et forpliktende samarbeid med de ulike dagligvarekjedene. Samarbeidet mellom matindustrien og dagligvarekjedene kan ha ulike former, enten i form av partnerskap, gjennom vertikal integrasjon eller gjennom produksjon av egne merkevarer (EMV) for dagligvarehandelen. I dagligvaremarkedet har de fire dagligvarekjedene gradvis tatt over industriens egen distribusjon. TINE og noen av bryggeriene er blant de få som fortsatt har et eget distribusjonsapparat.

Foto: ©Tine Mediebank

I storhusholdningsmarkedet har Norges-Gruppen ca. 70 prosent av grossistmarkedet, mens Servicegrossisten, som eies av en rekke selvstendige grossister, har en markedsandel på ca. 24 prosent.¹¹

I servicemarkedet er NorgesGruppen gjennom Asko servicehandel og Reitan Convenience med Engrospartner de største grossistene. Disse dekker til sammen 85 prosent av markedet.¹²

Utvikling i konsumet av mat- og drikkevarer

Matindustriens produserer i all hovedsak for norske forbrukere. Tabell 1.1 er basert på SSBs nasjonalregnskapsstatistikk og gir en oversikt over utviklingen i konsumet av mat- og drikkevarer.¹³

¹⁰ Nielsen (2014). Markedsrapporten 2014. Dagligvarer i Norge. Nielsen, Oslo.

¹¹ NOU 2013:6. God handelsskikk i dagligvarekjeden.

¹² NOU 2011:4. Mat, makt og avmakt - om styrkeforholdene i verdikjeden for mat.

¹³ SSB (2013). Tabell 09172. Konsum husholdninger. Vi har fjernet tobakk og hotelltjenester ved å benytte Tabell 04882. Utgift per husholdning per år, etter vare- og tjenestegruppe. Siste års priser.

Tabell 1.1

Konsum i norske husholdninger per år, 1996–2013
(i løpende priser mill. kroner)

	1996	2000	2006	2011	2012	2013
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	73 022	88 763	107 628	137 978	143 592	147 401
Alkoholholdige drikkevarer	11 293	15 135	18 321	21 896	22 224	23 169
Hotell- og restaurantmarkedet	25 890	33 495	39 644	57 152	60 375	63 391
Totalt konsum av mat- og drikkevarer	110 205	137 393	165 593	217 026	226 191	233 961

I 2013 var den beregnede samlede utgiften til mat- og drikkevarer i norske husholdninger på om lag 234 mrd. kroner. Verdien av det totale forbruket av mat- og drikkevarer har økt med 112 prosent fra 1996 til 2013, og økte med 3 prosent fra 2012 til 2013. Markedet med kraftigst vekst i perioden 1996–2013 (145 %) er hotell- og restaurantmarkedet. Forbruket

Foto: ©Eспен Solli

av matvarer og alkoholfrie drikkevarer og alkoholfrie drikkevarer i husholdningene har vokst med henholdsvis 102 prosent og 105 prosent siden 1996.

Forbruk av mat- og drikkevarer på institusjoner som sykehus, fengsler etc., er ikke inkludert i statistikken i tabell 1.1. Innkjøpskostnaden på institusjonsmarkedet utgjorde om lag 2,1 mrd. kroner i 2013.¹⁴ Forbruk i institusjonsmarkedet, sammen med forbrukstallene for husholdninger, gir et samlet totalt forbruk av mat- og drikkevarer på 236,1 mrd. kroner i 2013.

¹⁴ Flesland Markedsinformasjoner (2013). Storhusholdningsmarkedet 2013/14.

Husholdningenes utgifter til mat- og drikkevarer¹⁵

Private husholdninger brukte i gjennomsnitt 51 429 kroner på matvarer og alkoholfrie drikkevarer i 2012. Dette utgjør 11,8 prosent av den totale forbruksutgiften. Siden 1997 har andelen av det totale forbruket som går til mat og alkoholfrie drikkevarer gått svakt ned (0,4 prosentpoeng).

Tabell 1.2

Utgift per husholdning per år (i kroner). Løpende priser¹⁶

	1997–1999	2005–2007	2007–2009	2012
Forbruksutgift i alt	266 554	365 131	395 093	435 507
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	32 409	41 379	46 530	51 429
Andel utgifter til mat og alkoholfrie drikkevarer av totale forbruksutgifter (i %)	12,2	11,3	11,8	11,8

Foto: ©Tine Mediebank

¹⁵ SSB (2013). Tabell 10235. Utgift per husholdning per år, etter vare- og tjenestegruppe. Løpende priser.

¹⁶ På grunn av små årlige utvalg er det for forbruksundersøkelsene fra 1997 til 2009 slått sammen tre og tre år, som er regnet om til siste års priser. Dette gjelder ikke for forbruksundersøkelsen i 2012, som hadde et mye større utvalg.

1.2 Matindustriens bransjer¹⁷

De ulike bransjene innen matindustrien har ulikt råvarebehov og -tilgang, og dermed også ulike politiske rammebetingelser. Dette er med på å påvirke strukturen i de enkelte bransjene. Matindustrien deles opp i ulike bransjer basert på råvarer og produkter. Bransjene er som følger:¹⁸

- Kjøttbransjen
- Fiskevarebransjen
- Frukt- og grøntbransjen (inkl. konserverindustrien og potetindustrien)
- Olje- og fettbransjen
- Meieribransjen (inkl. iskrem)
- Kornbransjen (inkl. produksjon av stivelse og stivelsesprodukter)
- Dyrefôrbransjen
- Bransjen for andre næringsmidler (inkl. sjokolade- og sukkervarebransjen, bakerbransjen og bransjen for næringsmidler ellers)
- Drikkevarebransjen.

Matindustrien er i kontinuerlig endring: nye produkter og merkevarer lanseres, anleggsstrukturen endres og eierskap skiftes. Dermed er det krevende å ha fullgode oppdaterte oversikter over utviklingen for alle aktørene i denne industrien. De aktørene som er nevnt i det følgende, er aktører som ut fra størrelse og forretningsstrategi har hatt betydning for utviklingen innen de ulike bransjene.

Kjøttbransjen

Kjøttbransjen slakter og foredler råvarer fra norske storfé, fjørfé, svin, sau og reinsdyr. I kjøttbransjen finnes det flere relativt store bedrifter i norsk målestokk. Størst er Nortura, et samvirke eid av norske bønder. Nortura har også markedsreguleringsansvar for kjøtt, og hadde en omsetning i 2013 på om lag 20,6 mrd. kroner. Kjøttbransjen har flere store bedrifter med milliardomsetning, slik som Grilstad AS, Nordfjord Kjøtt AS, Cardinal Foods AS, Prima Gruppen, Norsk Kylling AS og Fatlandkonsernet AS med bl.a. produksjonsbedriften Skjeggerød. I kjøttbransjen finnes det en underskog av små og mellomstore bedrifter. Etter bakerbransjen og fiskevarebransjen er kjøttbransjen den bransjen med flest antall bedrifter.

Fiskevarebransjen

I motsetning til de fleste andre bransjene i norsk matindustri er fiskevarebransjen eksportrettet. De største selskapene i bransjen er Marine Harvest ASA og Lerøy Seafood Group ASA, med en omsetning på hhv. 19,2 og 11,6 mrd. kroner i 2013. Disse selskapene, samt flere av de andre store selskapene i fiske-

---

¹⁷ Informasjon om de ulike bedriftene er hentet fra Brønnøysundregisteret gjennom Ravninfo.no.

¹⁸ Vedlegg 1 gir oversikt over bransjeinndelingen og varegrupper som tilhører de ulike bransjene.

varebransjen, driver både med fangst/oppdrett og foredling av fisk. Fangst og oppdrett blir definert som primærproduksjon, og denne delen av aktiviteten går ikke inn som en del av SSBs industristatistikk. Fiskevarebransjen består på samme måte som kjøttbransjen, av en rekke mindre bedrifter. Disse er naturlig nok i hovedsak spredd langs kysten.

Meieribransjen

TINE er et samvirket eid av norske melkebønder, og er det klart største foretaket i meieribransjen. TINE hadde en omsetning på 17 mrd. kroner i 2013. TINE Råvare ivaretar markedsreguleringen av melk. Dette innebærer blant annet en plikt til å motta melk fra alle norske melkeprodusenter, og et ansvar for at de andre industriaktørene forsynes med melk til samme pris. Synnøve Finden og Q-meieriene har etablert seg som konkurrenter til TINE. Q-meieriene kjøper melk fra TINE Råvare, men har også egne bønder som leverer direkte til meieriene i Gausdal og på Jæren. Synnøve Finden kjøper all melk fra TINE Råvare. Synnøve Finden hadde i 2013 en omsetning på 1,17 mrd. kroner. Q-meieriene hadde en omsetning på 1,23 mrd. kroner i 2013. I meieribransjen er også iskremproduksjon. Diplom-Is og Hennig-Olsen er de største aktørene på det norske markedet. Diplom-Is er eid av TINE, og hadde i 2013 en omsetning på 991,4 mill. kroner. Hennig-Olsen hadde samme år en omsetning på 659,8 mill. kroner.

Foto: ©Tine Mediebank

Frukt- og grøntbransjen

Denne bransjen omfatter kun frukt og grønnsaker som bearbeides i industrien, da frisk frukt og grønnsaker distribueres fra produsent og direkte til forbrukermarkedet via blant annet Nordgrønt, Norgesgrønt og Gartnerhallen/Bama. Frukt- og grøntbransjen omfatter konserverindustrien som produserer syltetøy, saft, frosne og konserverte grønnsaker med mer og potetindustrien som blant annet produserer potetmos, potetmel og potetgull. Bama Industri, som produserer bearbeidet frukt og grønnsaker, og HOFF SA, som produserer en rekke potetprodukter, er de største aktørene i bransjen. Bama Industri er eid av BAMA Gruppen og hadde i 2013 en omsetning på 658,9 mill. kroner. HOFF SA er et samvirke som i 2013 omsatte for 407,7 mill. kroner. I tillegg til disse to aktørene har Findus også en stor produksjon innen dette markedet. Findus Norge AS er en del av Findus Group med virksomhet i Europa og Asia. De produserer blant annet dypfrysst fisk, ferdigretter, grønnsaker og wok. Juiceprodusenter som A/S Røra Fabrikker og Lerum Fabrikker AS inngår også i denne bransjen. I tillegg har TINE en betydelig juiceproduksjon.

Kornbransjen¹⁹

Kornbransjen produserer matmel og andre mølleprodukter som frokostblandinger med mer. Det finnes to store møller som produserer mel i Norge, Lantmännen Cerealia AS og Norgesmøllene AS. I tillegg finnes det noen mindre lokale møller rundt om i landet. Norgesmøllene AS er eid av Felleskjøpet Agri og stiftelsen Fritt ord, og hadde en omsetning på 965,3 mill. kroner i 2013. Lantmännen Cerealia AS er eid av svenske bønder og hadde en omsetning på 981,8 mill. kroner i 2013. På bakgrunn av næringsklassifiseringen hos SSB ligger også produksjon av stivelse og stivelsesprodukter innenfor denne bransjen. Imidlertid utgjør dette en svært liten del sammenlignet med bearbeiding av korn. To aktører er Idun Industri som produserer ingredienser til matindustrien og HOFF SA som blant annet produserer stivelsesprodukter basert på poteter.

Andre næringsmidler

Bransjen for andre næringsmidler omfatter sjokolade- og sukkervarebransjen, bakerbransjen og bransjen for næringsmidler ellers.

Bakerbransjen er den av matindustriens bransjer som har flest bedrifter. I bakervarebransjen finnes det noen store bedrifter. Bakers AS er eid av Norgesgruppen og hadde en omsetning på om lag 1,2 mrd. kroner i 2013. GOMAN Bakeriet er eid av Coop Norge Industrier og hadde en omsetning på 845,5 mill. kroner i 2013. Mesterbakeren AS er eid av Felleskjøpet Agri og Stiftelsen Fritt ord og hadde en omsetning på 975,3 mill. kroner i 2013.²⁰ Baker-

¹⁹ I rapporten opereres det både med kornbransjen og fôrbransjen. Om en kornmølle klassifiseres i kornbransjen eller fôrbransjen avhenger av hvilken aktivitet som gir størst bearbeidingsverdi (produksjonsverdi minus vareinnsats). Ofte vil en kornmølle både bearbeide korn til matmel og til dyrefôr. Ettersom en bedrift kun kan klassifiseres i en bransje, vil man i kornbransjen også ha bedrifter som også bearbeider korn til dyrefôr.

²⁰ Tallene fra Ravninfo omtaler Mesterbakeren AS og Gomanbakeren Holding AS.

varebransjen har imidlertid i gjennomsnitt de minste bedriftene i norsk mat-industri.

De tre største selskapene i sjokolade- og sukkervarebransjen er Mondelez Norge AS (tidligere Kraft Foods Norge), Nidar (eid av Orkla Confectionery & Snacks) og Brynhild-gruppen. I 2013 hadde Mondelez i Norge en omsetning på ca. 2,3 mrd. kroner, mens Nidar hadde en omsetning på 1,2 mrd. kroner i 2012. I tillegg finnes det flere mindre selskaper, som for eksempel Hval Sjokoladefabrikk ASA, og små lokale sjokoladerier.

Bransjen for næringsmidler ellers produserer i hovedsak bearbeidede varer som pastavarer, supper, sauser, te og kaffe og smakstilsetninger. Store aktører er blant annet Orkla Foods Norge AS, Orkla Food Ingredients og kaffehuset Friele.

Drikkevarebransjen

Drikkevarebransjen produserer øl, mineralvann og leskedrikker. Store produsenter i norsk drikkevarebransje er Ringnes AS (eid av Carlsberg Group) og Coca-Cola Enterprises Norge AS. Ringnes hadde en omsetning på 3,5 mrd. kroner i 2013, mens Coca-Cola Enterprises Norge AS omsatte for 2,4 mrd. kroner i 2013. Som den tredje største aktøren i drikkevarebransjen kommer Hansa Borg Bryggerier AS med en omsetning på 1,2 mrd. kroner i 2013. I tillegg finnes det flere regionale bryggerier, som Mack i Tromsø, Oskar Sylte Mineralvannfabrikk AS i Molde, Aass i Drammen og Grans i Sandefjord (REMA Industrier eier 50 %). Lerum i Sogndal produserer blant annet nektar og saft fra frukt og bær. Arcus produserer brennevin basert på norsk potetsprit.

Foto: ©Tine Mediebank

2 Status og utvikling

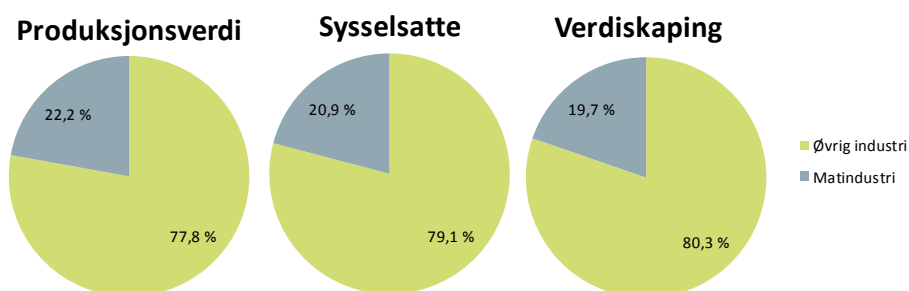
Norsk matindustri er den nest største industrigrenen på fastlandet, og har dermed en sentral rolle i norsk økonomi. Matindustrien sysselsetter om lag 48 800 personer, og har anlegg spredt utover hele landet. Matindustriens bidrag til sysselsetting i distriktene er med andre ord betydelig. Oppdatert statistikk viser følgende utvikling for matindustrien:

- *Foreløpige tall for 2012 og beregninger for 2013 viser at utviklingen for matindustrien sett under ett er positiv. Det er en økning i flere sentrale konjunkturindikatorer som antall sysselsatte, bedrifter, produksjonsverdi og verdiskaping. Til tross for positive tall sett under ett, er det viktig å understreke at det er klare variasjoner mellom bransjene i matindustrien.*
- *Verdiskapingen i matindustrien har vært sterkere enn i øvrig industri for perioden 1996–2013, særlig etter finanskrisen i 2008. Dette kan forklares med at matindustrien er mindre sårbar ovenfor konjunktursvingninger.*
- *Fra 2010 til 2012 avtok veksten i bruttoinvesteringer i matindustrien med 2,7 prosent. Beregninger for 2013 viser et ytterligere fall i bruttoinvestering på 11,5 prosent. Likevel har veksten i bruttoinvesteringer på 62,2 prosent i perioden 1996–2013 vært høyere i matindustrien, sammenlignet med øvrig industri som hadde en vekst på 34,6 prosent.*
- *Handelsstatistikken viser at importen av næringsmidler og drikkevarer fortsatte å øke i 2013. I 2013 utgjorde importverdien om lag 20 prosent av den totale produksjonsverdien i matindustrien.*
- *Lønnsomhetsindikatorerne som presenteres i dette kapittelet gjelder kun for 2011, og er uten samvirkene. Driftsmarginen til matindustrien (ekskl. samvirkene) har hatt en nedgang siden 2000. I 2012 lå den gjennomsnittlige driftsmarginen for matindustrien på 3,4 prosent, mens for industrien totalt var den 4,6.*
- *Andelen sysselsatte i matindustrien med universitets- eller høyskoleutdanning har økt over tid. Fra 2006 har andelen sysselsatte med universitet og/eller høyskoleutdanning økt fra 9,4 prosent til 14,3 prosent i 2013. Høyere krav til utdanning og kompetanse i bransjene henger sammen med den teknologiske utviklingen.*
- *Andelen utenlandsk arbeidskraft i matindustrien fortsetter å øke. I 2013 var 25,8 prosent av arbeidskraften av utenlandsk opprinnelse. Om lag halvparten av den utenlandske arbeidskraften i matindustrien er fra EU-land i Øst-Europa.*

Matindustriens andel av produksjonsverdien i norsk industri var i 2012 på 22,2 prosent, andelen sysselsatte var på 20,8 prosent og verdiskaping utgjorde en andel på 19,0 prosent. Matindustriens andeler av sysselsatte og verdiskaping i norsk industri har økt i 2013. For produksjonsverdi er situasjonen uendret sammenlignet med 2012 (jf. figur 2.1).

Figur 2.1

Matindustrien betydning i norsk industri, 2013

Om statistikkgrunnlaget

Nøkkeltall i kapittel 2 er hovedsakelig basert på SSBs industristatistikk. For årene 2003–2012 er tallene oppgitt fra SSB NACE 2007, mens for årene 1996–2002 er tallene oppgitt fra NACE 2002. NILF har anvendt korrelasjonstabell over gammel og ny NACE, slik at tallene skal være sammenlignbare. For fullstendig oversikt over hvilke næringskoder som definerer de ulike bransjene, se vedlegg 1. Data fra SSB er bearbeidet av NILF slik at samtlige bedrifter med en omsetning på mindre enn 50 000 kroner er fjernet. Videre er bedrifter med «null» i både ansatte og sysselsatte fjernet. En del tall for 2013 er beregnet av NILF med utgangspunkt i nasjonalregnskapet, og bør anses som foreløpige.

Kilde: SSB (2014). Industristatistikk 1998–2012. Datafiler mottatt av Salah Eddine Ziade, 9. mai 2014.

2.1 Struktur

2.1.1 Sysselsetting

Beregninger for 2013 viser at norsk industri sysselsatte 233 073 personer, hvorav 48 772 var i matindustrien.²¹ Med andre ord er om lag hver femte ansatte i industrien sysselsatt i matindustrien. Fra 2012 til 2013 var økningen i sysselsatte i matindustrien på 2,0 prosent.

For perioden 1999 til 2013 gikk antall sysselsatte i matindustrien ned med 10,1 prosent (jf. figur 2.2). I samme periode var nedgangen i antall sysselsatte i øvrig industri 17,8 prosent. Med øvrig industri menes all industri i Norge unntatt matindustri. Utviklingen i antall sysselsatte i øvrig industri har fulgt en litt annen utvikling enn i matindustrien. Fra 1999 til 2005 gikk antall sysselsatte ned med 16,3 prosent, deretter økte sysselsettingen i tre år, før den gikk ned med om lag 8,4 prosent i forbindelse med finanskrisen i 2008/09. De fire siste årene har sysselsettingen vært relativt stabil. I matindustrien derimot har sysselsettingen gått jevnt nedover frem til 2009 (med unntak av et par år). Imidlertid ser vi en positiv utvikling i antall sysselsatt de siste årene. I perioden 2009–2013 har sysselsettingen i matindustrien økt med 5,9 prosent. Til sammenligning har antall sysselsatte i øvrig industri gått ned med 2,0 prosent.

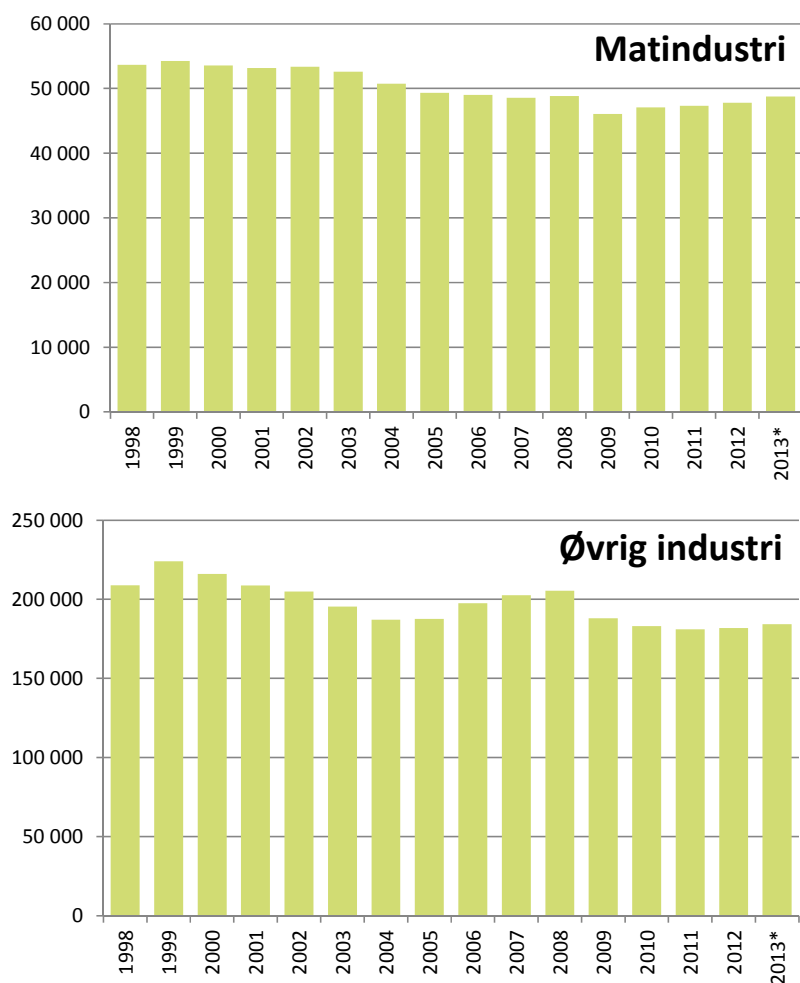

Foto: ©Ivar Pettersen

²¹ Her benyttes nasjonalregnskapstall for å beregne 2013 tall.

Figur 2.2

Utvikling i antall sysselsatte i matindustrien (øverst) og øvrig industri (under), 1999–2013

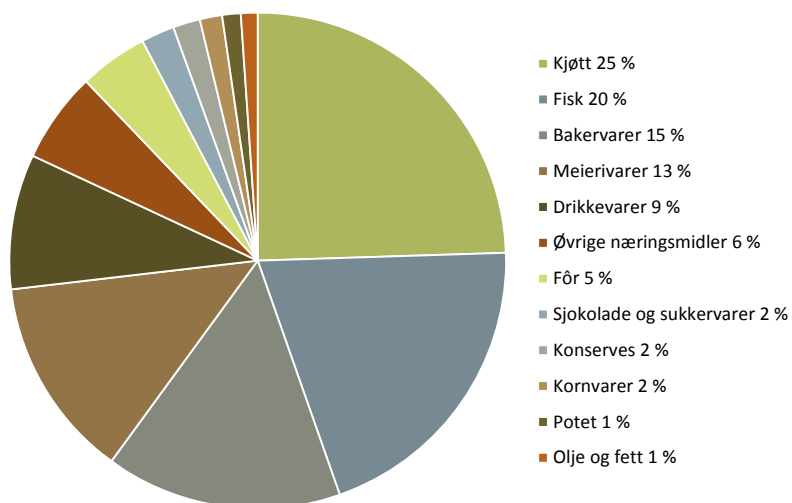

* Beregnet ved bruk av nasjonalregnskapstall

Av bransjene i matindustrien er det kjøttbransjen som sysselsetter flest. Om lag 25 prosent av alle sysselsatte i matindustrien tilhører kjøttbransjen (jf. figur 2.3).

Figur 2.3

Andel sysselsatte innenfor de ulike bransjene, 2012

Tabell 2.1 viser utviklingen i antall sysselsatte i de ulike bransjene i matindustrien. Kjøttbransjen hadde en nedgang i antallet sysselsatte i 2011, men skiller seg også ut med den største veksten fra 2011 til 2012 (6,6 %). Denne økningen bidro vesentlig til den positive utviklingen i antall sysselsatte for hele matindustrien fra 2011 til 2012. Andre næringer som har hatt en vekst i antall sysselsatte i tilsvarende periode, er fiskevarebransjen, fôrbransjen og konserves.

Foto: ©Tine Mediebank

Tabell 2.1

Antall sysselsatte i industrien, matindustrien og bransjevis fordeling i matindustrien (2002–2012), samt prosentvis endring fra 2011 til 2012

Sysselsatte	2002	2010	2011	2012	%-vis endring 2011/2012
Industri	228 812	230 085	228 456	229 710	0,5
Matindustri	53 353	47 082	47 319	47 796	1,0
Kjøtt	13 278	11 361	10 981	11 710	6,6
Fisk	11 971	8 974	9 187	9 629	4,8
Potet	762	658	616	582	-5,5
Konserves	897	855	832	841	1,1
Olje og fett	701	569	582	515	-11,5
Meierivarer	5 447	5 807	6 498	6 276	-3,4
Kornvarer	699	754	742	694	-6,5
Bakervarer	8 091	7 723	7 523	7 349	-2,3
Sjokolade- og sukkervarer	1 874	1 072	1 085	1 039	-4,2
Øvrige næringsmidler	2 399	2 905	2 897	2 824	-2,5
Fôr	1 852	2 005	2 058	2 131	3,5
Drikkevarer	5 382	4 399	4 318	4 206	-2,6

2.1.2 Bedrifter

Beregninger for 2013 viser at det var 15 154 bedrifter i norsk industri. Av disse tilhørte 2 083 eller 14 prosent matindustrien.²² I perioden 1999–2013 har antall bedrifter i matindustrien gått ned med 5,7 prosent, mens antallet bedrifter i øvrig industri er blitt redusert med 11,8 prosent (jf. figur 2.4). Foreløpige anslag for 2013 viser at antall bedrifter i matindustrien har økt med 2,8 prosent sammenlignet med 2012, mens antall bedrifter i øvrig industri økte med 1,0 prosent.

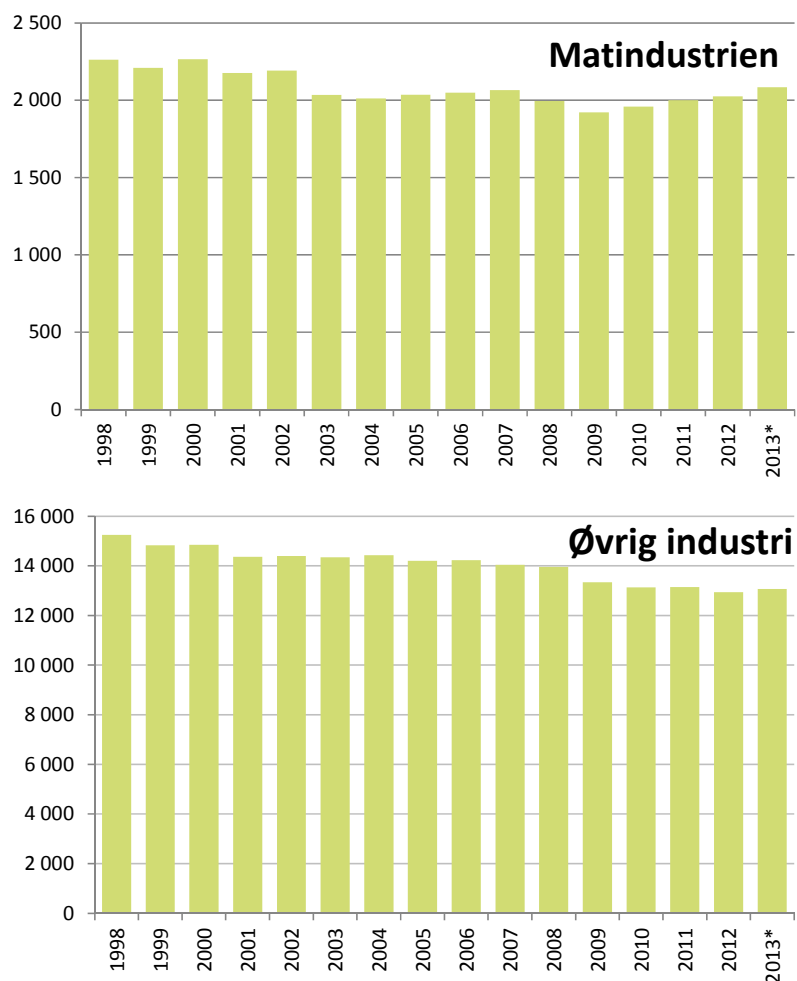

Foto: ©Image 100 LTD

²² Her benyttes nasjonalregnskapstall for å beregne 2013 tall.

Figur 2.4

Utvikling i antall bedrifter i matindustrien (øverst) og øvrig industri (nederst), 1999–2013

* Beregnet ved bruk av nasjonalregnskapstall

Strukturen og utviklingen i antall bedrifter varierer mellom bransjene i matindustrien (jf. tabell 2.2.) Bakerbransjen hadde 29,7 prosent av bedriftene i 2012, fiskevarebransjen 21,9 prosent og kjøttbransjen 15,4 prosent. Drikkevarebransjen hadde den største prosentvise økningen av antall bedrifter fra 2011 til 2012 (15,3 %) etterfulgt av olje- og fettvarebransjen (8,3 %). Også i faktiske tall hadde drikkevarebransjen den største økningen fra 2011 til 2012 (13 bedrifter).

Tabell 2.2

Antall bedrifter i industrien, matindustrien og bransjevis fordeling i matindustrien (2002–2012), samt prosentvis endring fra 2011 til 2012

Bedrifter					%-vis endring
	2002	2010	2011	2012	2011/2012
Industri	16 593	15 096	15 144	14 962	-1,2
Matindustri	2 191	1 958	2 001	2 026	1,2
Kjøtt	306	310	325	312	-4,0
Fisk	614	423	431	443	2,8
Potet	34	25	24	24	0,0
Konserves	43	49	52	53	1,9
Olje og fett	27	32	36	39	8,3
Meierivarer	112	120	119	118	-0,8
Kornvarer	77	51	50	49	-2,0
Bakervarer	639	601	604	601	-0,5
Sjokolade- og sukkervarer	27	33	36	38	5,6
Øvrige næringsmidler	89	124	127	137	7,9
Fôr	130	113	112	114	1,8
Drikkevarer	93	77	85	98	15,3

2.1.3 Industristruktur

Med unntak av noen store, er flesteparten av bedriftene i matindustrien små og mellomstore (mindre enn 100 sysselsatte per bedrift, jf. tabell 2.3). I 2012 hadde 74,1 prosent av bedriftene under 20 sysselsatte (småskala-bedrifter). Likevel utgjorde disse ikke mer enn 18 prosent av den totale sysselsettingen i matindustrien. Selv om det kun var 5,5 prosent av bedriftene som hadde 100 eller mer sysselsatte, stod disse for 47,1 prosent av sysselsettingen i matindustrien. I perioden 2010–2012 har veksten i antall bedrifter i matindustrien hovedsakelig skjedd i størrelsesgruppen med 1–4 sysselsatte.

Tabell 2.3

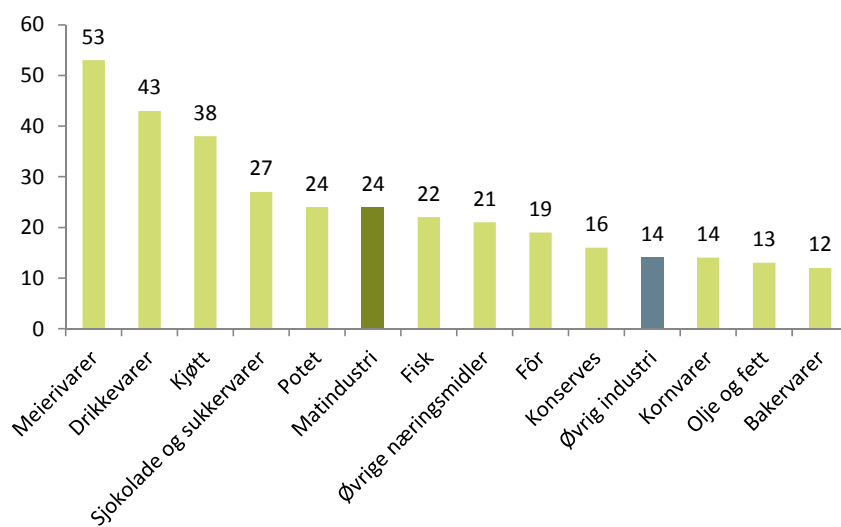
Antall bedrifter og sysselsatte etter sysselsettingsgruppe, 2010–2012

	Bedrifter			Sysselsatte		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
1–4 sysselsatte	727	770	807	1 409	1 496	1 546
5–19 sysselsatte	711	701	695	7 301	7 097	7 057
20–49 sysselsatte	297	313	305	9 159	9 613	9 471
50–99 sysselsatte	119	112	107	8 154	7 839	7 201
100+ sysselsatte	104	105	112	21 059	21 274	22 521
Sum	1 958	2 001	2 026	47 082	47 319	47 796

En gjennomsnittlig bedrift i matindustrien i 2012 hadde 24 sysselsatte, mens en gjennomsnittlig industribedrift hadde 14 sysselsatte. Med andre ord er matindustribedriftene i gjennomsnitt vesentlig større enn øvrige industribedrifter. Innen matindustrien er det meieribransjen og drikkevarebransjen som har flest sysselsatte per bedrift, mens bakervarebransjen og olje- og fettvarebransjen har færrest sysselsatte per bedrift (jf. figur 2.5).

Figur 2.5

Gjennomsnittlig antall sysselsatte per bedrift, totalt og bransjevis, 2012

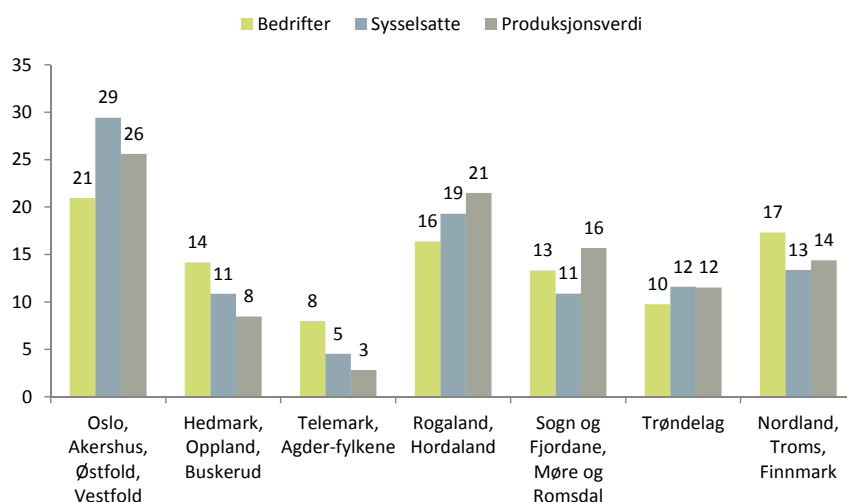
2.1.4 Regional betydning

Norsk matindustri er spredt over hele landet og er en viktig bidragsyter til sysselsetting i distriktene. Figur 2.6 viser den prosentvise fordelingen av bedrifter, sysselsatte og produksjonsverdi for matindustrien i ulike regioner i 2012.²³

Østlandet (Oslo, Akershus, Østfold og Vestfold) har den prosentvis største andelen av både antall bedrifter, sysselsetting og produksjonsverdi i 2012, mens Telemark og Agderfylkene har minst.

Figur 2.6

Nøkkeltall i matindustrien fordelt på regioner, 2012 (i prosent)

Tabell 2.4 viser den prosentvise fordelingen av sysselsatte i de ulike bransjene mellom regioner. For flertallet av bransjene i matindustrien (kjøtt, konserver, olje og fett, meieri, korn, bakervare og sjokolade- og sukkervare) er andelen sysselsatte høyest på det sentrale Østlandet (Oslo, Akershus, Østfold og Vestfold). Innen potetindustrien er det Hedmark, Oppland og Buskerud som har flest sysselsatte (51 %). I fiskevarebransjen er 42 prosent av de sysselsatte i Finnmark, Troms og Nordland. Rogaland og Hordaland har størst andel sysselsatte både innen dyrefôrbransjen (32 %) og bransjen for øvrige varer (41 %).

²³ Med produksjonsverdi menes omsetning korrigert for endringer i beholdning av ferdige varer, varer i arbeid og tjenester kjøpt for videresalg.

Tabell 2.4

Fordeling av sysselsatte i industrien, matindustrien og bransjevis fordelt mellom regioner, 2012 (i prosent)²⁴

	Oslo Akers- hus Øst- fold Vest- fold	Hed- mark Opp- land Buske- rud	Tele- mark Agder- fylkene	Roga- land Horda- land	Sogn og Fjor- dane Møre og Roms- dal	Trøn- de- lag	Nord- land Troms Finn- mark
Industri	24	14	11	22	12	8	7
Matindustri	29	11	5	19	11	12	13
Kjøtt	38	15	2	18	8	13	6
Fisk	3	1	1	16	23	14	42
Potet	27	51	6	2	2	9	3
Konserves	44	31	6	6	6	7	0
Olje og fett	44	0	0	4	34	1	17
Meierivarer	30	13	7	21	8	13	7
Kornvarer	44	10	5	33	1	6	0
Bakervarer	30	14	10	19	9	9	8
Sjokolade og sukkervarer	60	1	1	3	0	35	0
Øvrige næringsmidler	35	10	4	41	2	5	3
Fôr	14	12	0	32	14	14	14
Drikkevarer	54	6	10	13	5	6	5

2.1.5 Kompetanse og utdanningsnivå²⁵

Andelen av ansatte med universitets- eller høyskoleutdanning i matindustrien øker. Høyere krav til utdanning og kompetanse henger sammen med den teknologiske utviklingen. Kravene til produktutvikling, logistikk, kvalitetsstyring og dokumentasjon er høyere. Færre arbeidsoperasjoner utføres manuelt, automatisering og produksjonsovervåking tar over, og spesialiseringen øker. Tilgang på kompetente medarbeidere har betydning for bedriftenes verdiskaping og for

²⁴ Tallene er avrundet.

²⁵ Kompetanse- og utdanningsstatistikken som her presenteres er på NACE 4-siffernivå. Det innebærer at potet og konserves ikke er skilt ut, men inngår begge i gruppen frukt- og grøntbransjen, samt at sjokolade- og sukkervarebransjen inngår i gruppen øvrige næringsmidler.

bedriftenes endrings- og omstillingsevne. Riktig kompetanse er i tillegg viktig for å styrke matindustriens evne til å møte konkurranse fra utenlandske aktører.

Tabell 2.5 gir en oversikt over utdanningsnivået i matindustrien fordelt på bransjer for 4. kvartal 2013.²⁶ I olje- og fettbransjen er andelen sysselsatte med universitet og/eller høyskoleutdanning høyest, og bakerbransjen har lavest andel sysselsatte med høyere utdanning. Imidlertid har bakerbransjen også en stor andel med uspesifisert utdanning.²⁷

Tabell 2.5

Utdanningsnivå for sysselsatte, 4. kvartal 2013 (i prosent)

	Grunn- skole	Videre- gående	Universitet og høyskole		Uspesifisert
			< 4 år	>4 år	
I MATINDUSTRIEN	28,6	46,1	10,2	4,1	11,0
Kjøttbransjen	27,6	49,8	8,3	3,1	11,2
Fiskevarebransjen	28,7	36,2	10,0	3,0	22,1
Frukt- og grøntbransjen*	31,2	48,7	8,7	3,9	7,6
Olje- og fettbransjen	20,0	48,4	16,8	10,5	4,2
Meieribransjen	24,4	54,0	12,3	6,0	3,4
Kornvarebransjen	26,7	54,4	11,6	4,1	3,2
Bakerverer	35,0	42,1	8,0	2,5	12,4
Øvrige næringsmidler**	28,0	47,2	12,1	5,6	7,1
Dyrefôrbransjen	23,6	54,1	10,9	9,1	2,2
Drikkevarebransjen	29,5	47,8	14,3	4,4	3,9

* Omfatter potetbransjen og konservesbransjen

** Inkl. sjokolade- og sukkervarebransjen

Fra 2006 har andelen sysselsatte med universitet og/eller høyskoleutdanning økt fra 9,4 prosent til 14,3 prosent i 2013. Det er flest sysselsatte i matindustrien som har videregående skole som høyeste utdanning (46,1 %). Andelen med utdanning på grunnskolenivå har gått ned siden 2006 fra 34,7 prosent til 28,6 prosent i 2013. Andelen med uspesifisert utdanningsnivå har økt fra 7,5 prosent i 2006 til 11,0 prosent i 2013.²⁸ Utvikling i sammensetningen av utdanningsnivået i matindustrien er illustrert i figur 2.7.

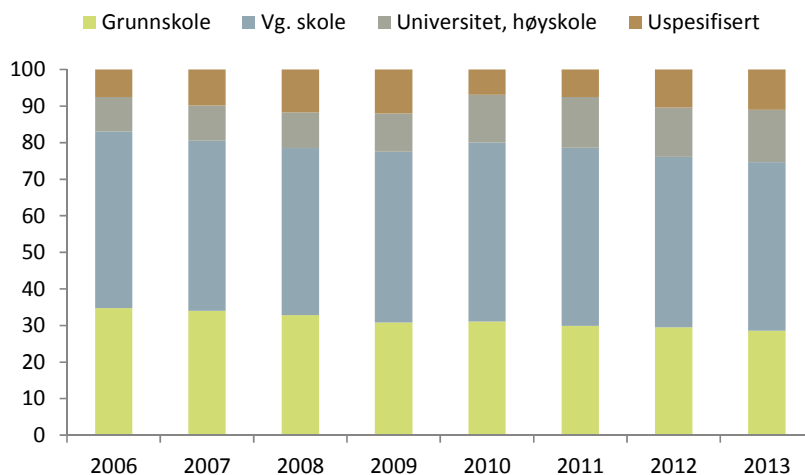
²⁶ SSB (2013). Sysselsatte etter næring og utdanningsnivå, datafil mottatt fra Pål Nordby, 26.06.14.

²⁷ I 2013 var neste alle (89,5 prosent) av arbeiderne i den uspesifiserte kategorien utenlandsk arbeidskraft. Størsteparten kom fra EU-land i Øst-Europa og Asia.

²⁸ Uspesifisert utdanning kan i en viss grad tilskrives personer som har utdanning fra utlandet (hovedsakelig innvandring).

Figur 2.7

Utvikling i utdanningsnivå i matindustrien, fra 4. kvartal 2006 til 4. kvartal 2013 (prosentvis andel fordelt på type utdanning)

SSB sin statistikk for utenlandsk arbeidskraft inkluderer kun sysselsatte som forventes å oppholde seg her i landet i minst seks måneder. Sysselsatte med kortere arbeidsopphold er ikke tatt med. Tallene viser at matindustrien i Norge benytter utenlandske sysselsatte i stor grad.²⁹ I perioden 2008 til 2013 økte andelen utenlandske sysselsatte fra 16,2 prosent til 25,8 prosent.³⁰ I 2013 var om lag halvparten av de utenlandske sysselsatte i matindustrien fra EU-land i Øst-Europa (49,5 %).

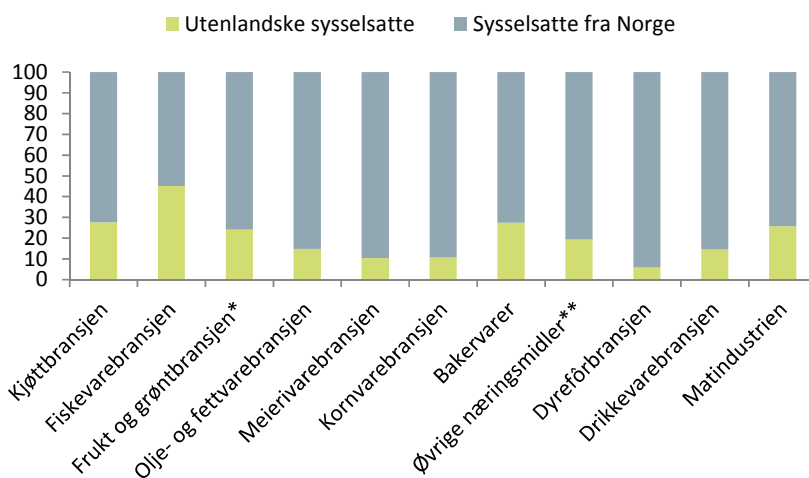
En betydelig andel av de utenlandske sysselsatte kommer fra Asia (23,8 %). Figur 2.8 gir en oversikt over andel utenlandske sysselsatte i de ulike bransjene. Fiskerivarebransjen benytter i størst grad utenlandske sysselsatte (45,1 %), mens dyrefôrbransjen hadde den laveste andelen (5,9 %).

²⁹ Utenlandske arbeidstakere defineres her som innvandrere. SSBs definisjon på innvandrere er: Som innvandrer regnes her en person født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre. Statistikken gjelder kun dem som er registrert bosatte, det vil si at de ifølge Det sentrale folkeregisteret forventes å oppholde seg her i landet i minst seks måneder.

³⁰ SSB (2013). Sysselsatte etter næring, utdanningsnivå og landbakgrunn, datafil mottatt fra Pål Nordby, 26.06.14.

Figur 2.8

Andel utenlandsk sysselsatte i de ulike bransjene og matindustrien samlet, 4. kvartal 2013

* Omfatter potetbransjen og konservesbransjen

** Inkl. sjokolade- og sukkervarebransjen

Den utenlandske arbeidskraften i matindustrien har varierende utdanningsnivå (jf. figur 2.9). I 2013 hadde 15 prosent av utenlandske sysselsatte i matindustrien utdanning fra høyskole eller universitetsnivå, mens 22 prosent hadde grunnskole. En stor del (38 prosent) av den utenlandske arbeidskraften er i kategorien uspesifisert utdanning. Det er derfor vanskelig å trekke noen tydelige slutninger om utdanningsnivået på den utenlandske arbeidskraften i norsk matindustri.

Foto: ©Tine Mediebank

Figur 2.9

Utenlandske sysselsatte fordelt på utdanningsnivå, 4. kvartal 2013

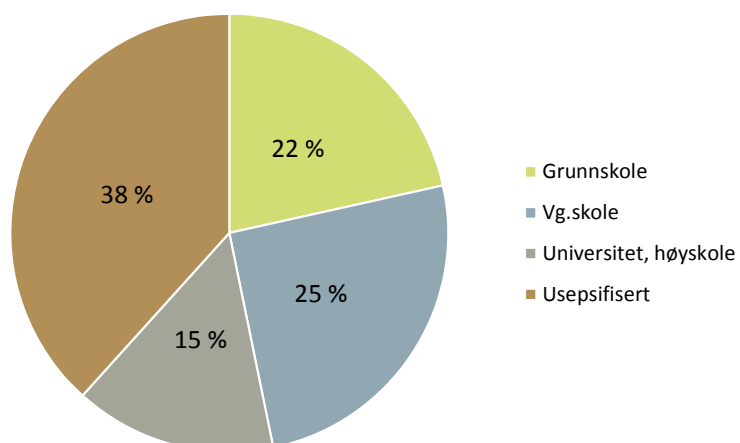

Foto: ©Tine Mediebank

2.2 Produksjon og verdiskaping

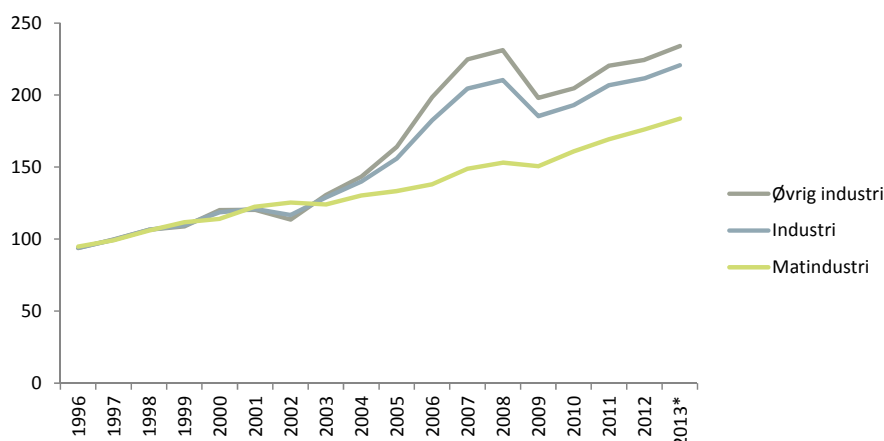
2.2.1 Produksjonsverdi

Beregninger³¹ for 2013 viser en samlet produksjonsverdi for norsk industri på 799,3 mrd. kroner, hvorav 177,2 mrd. kroner (22,2 %) kan tilskrives matindustrien. Fra 1996 til 2013 har matindustrien hatt en svakere vekst i produksjonsverdien med 93,9 prosent, enn øvrig industri med 149,6 prosent (jf. figur 2.10). Likevel indikerer utviklingen i matindustrien et aktivitetsnivå som er mindre følsomt for konjunkturer sammenlignet med øvrig industri. I 2013 er det beregnet en vekst i produksjonsverdien på 4,3 prosent både i matindustrien og i øvrig industri.³²

Med produksjonsverdi menes omsetning korrigert for endringer i netto varelager og tjenester kjøpt for videresalg.

Figur 2.10

Utvikling i produksjonsverdi for industrien, matindustrien og øvrig industri, 1996–2013 (i løpende priser, indeks gjennomsnitt 1996–1998=100)

* Beregnet ved bruk av nasjonalregnskapstall

Fiskevarebransjen og kjøttbransjen er de bransjene i matindustrien med størst produksjonsverdi, med henholdsvis 23 prosent og 22 prosent av total produksjonsverdi i matindustrien i 2012 (jf. figur 2.11). Potet- og sjokolade- og sukkervarebransjen har lavest produksjonsverdi.

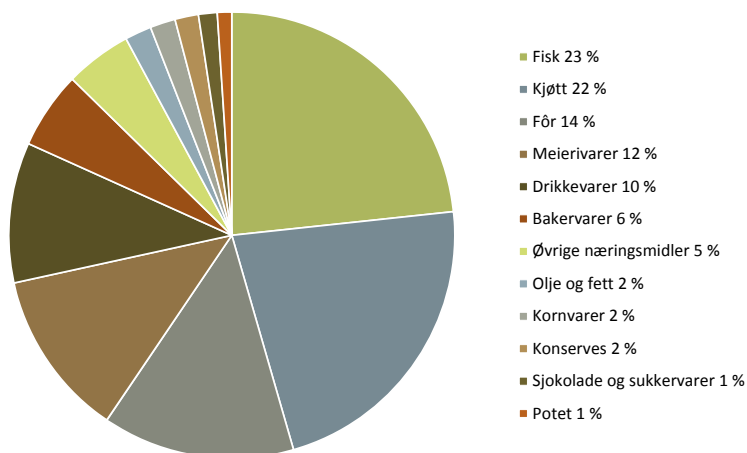
³¹ Her benyttes nasjonalregnskapstall for å beregne 2013 tall.

³² Øvrig industri er industrien totalt, fratrukket matindustrien i henhold til standard for næringsgruppering «SN 2007».

Figur 2.11

Matindustriens produksjonsverdi fordelt på bransjer, 2012 (i prosent)

Utviklingen i produksjonsverdi varierer mellom bransjene. Produksjonsverdien i fôrbransjen økte mest med 12,1 prosent fra 2011 til 2012, mens sjokolade- og sukkervarebransjen opplevde størst fall i produksjonsverdien på 18,2 prosent (jf. tabell 2.6).

Foto: ©Tine Mediebank

Tabell 2.6

Produksjonsverdi i industrien, matindustrien, og i matindustriens bransjer (2002–2012), i mill. kroner, samt prosentvis endring fra 2011 til 2012

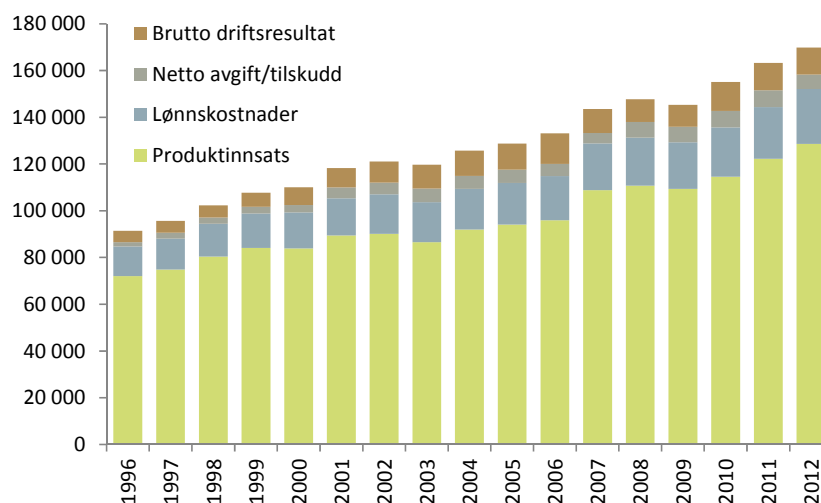
	2002	2010	2011	2012	%-vis endring 2011/2012
Industri	422 808	698 791	748 987	766 092	2,3
Matindustri	121 052	155 152	163 294	169 917	4,1
Kjøtt	34 232	32 982	35 175	37 751	7,3
Fisk	24 623	36 190	39 001	39 614	1,6
Potet	1 356	1 670	1 711	1 758	2,8
Konserver	1 790	2 929	2 816	2 893	2,7
Olje og fett	2 699	3 888	3 542	3 268	-7,7
Meierivarer	14 797	18 740	19 390	20 564	6,1
Kornvarer	2 967	3 232	3 279	3 136	-4,4
Bakervarer	6 579	9 286	9 141	9 507	4,0
Sjokolade- og sukkervarer	3 019	2 643	2 820	2 307	-18,2
Øvrige næringsmidler	4 774	7 731	8 703	8 185	-6,0
Fôr	11 208	19 269	21 108	23 670	12,1
Drikkevarer	13 009	16 592	16 608	17 264	4,0

Figur 2.12 viser utviklingen av de ulike faktorene i produksjonsverdien, produktinnsats, lønnskostnader, netto avgift/tilskudd og brutto driftsresultat. Produktinnsatsen utgjør den største faktoren av produksjonsverdien. Produktinnsatsen har økt med 78,3 prosent fra 1996 til 2012. Likevel utgjorde produktinnsatsen en lavere andel av produksjonsverdien i 2012 (75,7 prosent) sammenlignet med 1996 (78,9 prosent). Lønnskostnader er den nest største driveren til produksjonsverdien. Lønnskostnadene har fra 1996 økt med 86,6 prosent. Likevel er lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien stabil (13,6 prosent i 1998 og i 2012). Netto avgifter og tilskudd har i løpet av perioden 1996 til 2012 økt med 235,9 prosent. De utgjorde 2,0 prosent av produksjonsverdien i 1996 mot 3,7 prosent i 2012.

Med produktinnsats menes verdien av anvendte innsatsvarer og innsattjenester, unntatt kapitalslit-/avskrivninger. Viktige faktorer i produktinnsatsen er varekostnad, leie av maskiner o.l. og transportkostnader.

Figur 2.12

Matindustriens produksjonsverdi fordelt på produktinnsats, lønnskostnader, netto avgift/tilskudd og brutto driftsresultat, 1996–2012 (i mill. kroner)

Tabell 2.7 viser andelen lønnskostnadene utgjør av produksjonsverdien i snitt i 1996–1998 sammenlignet med 2011–2012. Lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien varierer mye mellom bransjene i matindustrien. I perioden 2011–2012 var lønnskostnadens andel av produksjonsverdien størst innen bakerbransjen, og lavest innenfor fôrbransjen. Når perioden 1996–1998 sammenlignes med perioden 2010–2012, har lønnskostnadenes andel økt mest i kornbransjen, mens fiskevarebransjen har hatt sterkest nedgang.

Foto: ©Tine Mediebank

Tabell 2.7

Lønnskostnadenes andel av produksjonsverdi (i prosent)

	Gjennomsnitt 1996–1998	Gjennomsnitt 2010–2012	%-vis endring
Øvrige næringsmidler	14,2	18,3	29,0
Meierivarer	12,0	16,3	35,6
Kornvarer	9,0	12,4	38,4
Kjøtt	12,0	14,5	21,2
Potet	15,6	16,5	6,3
Gjennomsnitt matindustri	13,8	13,7	-0,9
Konserves	13,8	13,9	1,0
Olje og fett	8,9	9,4	5,4
Bakervarer	29,3	28,0	-4,6
Fôr	6,6	5,9	-11,6
Fisk	14,0	11,0	-21,3
Drikkevarer	17,9	14,4	-19,5
Sjokolade- og sukkervarer	24,9	19,9	-20,1

Foto: ©Tine Mediebank

2.2.2 Verdiskapning

Det samlede bruttoproduktet i norsk industri var på 196,8 mrd. kroner i 2013, hvorav 38,8 mrd. kroner (19,7 %) kan tilskrives matindustrien.³³ Matindustriens verdiskapning har hatt en sterkere utvikling enn øvrig industri i perioden fra 1996 til 2013 (jf. figur 2.13). Matindustriens bruttoprodukt økte med 134,0 prosent, mens den øvrige industriens bruttoprodukt økte med 85,8 prosent. Fra 2012 til 2013 økte matindustriens bruttoprodukt med 8,4 prosent, mens øvrig industri økte med 3,7 prosent. Veksten i bruttoprodukt for matindustrien fra 2009 til 2013 skyldes at produksjonsverdien har vokst sterkere enn produktinnsatsen. Mens produksjonsverdien har vokst med 17 prosent, har produktinnsatsen vokst med 15 prosent. Selv om denne forskjellen virker liten i prosent, medfører det en betydelig økning i bruttoprodukt på 24 prosent (7,2 mrd. kroner) fra 2009 til 2013.

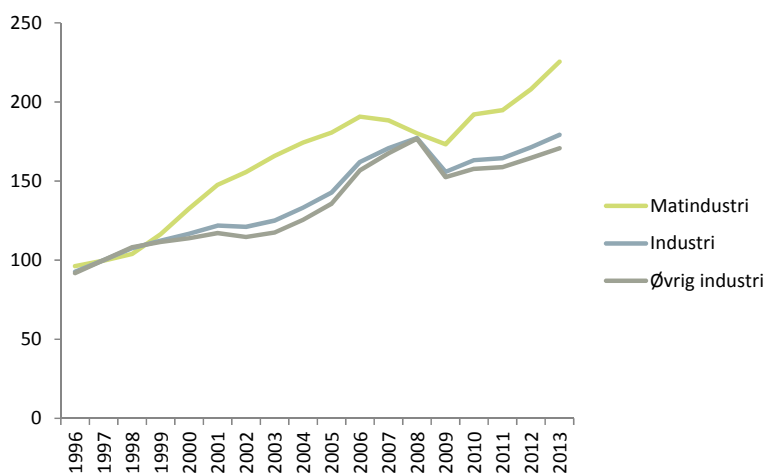

Her måles verdiskapningen som bruttoprodukt. Brutttoprodukt defineres som produksjonsverdi minus produktinnsats. Brutttoprodukt presenteres her i basisverdi (løpende priser). Basisverdi er den verdien som produsentene sitter igjen med etter at man har betalt merverdiavgift og andre produktskatter, og mottatt eventuelle produktsubsidier fra det offentlige.

Figur 2.13

Utvikling i verdiskapning (brutttoprodukt) for industrien og matindustrien, 1996–2013 (i løpende priser, indeks gjennomsnitt 1996–1998=100)

³³ Tallene for matindustrien er hentet fra nasjonalregnskapet. Matindustrien vil her bety nærings-, drikkevare- og tobakksindustri (NACE 3-siffernivå). Men fra og med 2009 var det ingen tobakksindustri i Norge.

2.2.3 Produktivitetsutvikling

Produktivitetsutviklingen i norsk matindustri har stor betydning for industriens evne til å møte konkurranse internasjonalt og nasjonalt. Figur 2.14 viser at fra 1996 til 2013 hadde matindustrien en svakere økning i arbeidskraftproduktiviteten³⁴ (19,2 %) sammenlignet med øvrig industri (52,1 %). Årsaken til den svake økningen i arbeidskraftproduktivet i matindustrien fra 2005 til 2013, er en kombinasjon av økt antall timeverk og at produktinnsats øker mer enn produksjonsvolum. En mulig forklaring på dette kan være økt grad av bearbeiding av råvarene. Dette forklarer også hvorfor verdiskaping i løpende priser har hatt en sterk positiv utvikling de siste årene, jf. avsnitt 2.2.2. Fra 2012 til 2013 falt matindustriens arbeidskraftproduktivet med anslagsvis 1,9 prosent, mens den økte med 3,1 prosent i øvrig industri.

Produktivitetsvekst betyr vekst i produksjonen per enhet av de ressursene som er satt inn i produksjonen. Det enkleste og mest brukte produktivitetsbegrepet er arbeidskraft, som måler veksten i produksjon per timeverk, eventuelt bruttoprodukt per timeverk (som benyttes her).

Et annet mye brukt produktivitetsbegrep er «totalfaktorproduktivet» (TFP). Veksten i TFP defineres som den delen av produksjonsveksten som ikke kan tilskrives endringer i andre innsatsfaktorer, som for eksempel kapital eller produktinnsats.

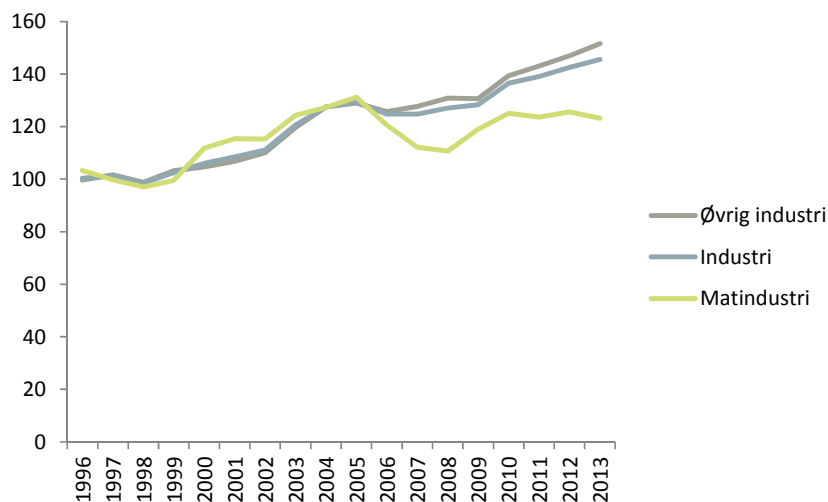
Foto: ©Mostphotos.com

³⁴ Arbeidskraftproduktivet er definert her som: Bruttoprodukt i faste 2005-priser (basisverdi) dividert på utførte timeverk for lønnstakere og selvstendig næringsdrivende.

Figur 2.14

Utvikling i arbeidskraftproduktivitet i matindustrien, øvrig industri og industrien, 1996–2013 (indeks gjennomsnitt 1996–1998=100)

Figur 2.15 viser utviklingen i arbeidskraftproduktivitet for de enkelte næringene i perioden 2007–2011. Kjøttbransjen og gruppen øvrige næringsmidler³⁵ skiller seg ut med sterkest vekst i arbeidskraftproduktiviteten. Mesteparten av veksten i arbeidskraftproduktiviteten for kjøttvarebransjen skjedde fra 2007 til 2008. I denne perioden økte volumet for samtlige dyreslag, særlig fjørfe.³⁶ Dette skjedde uten tilsvarende økning i antall timeverk. Dette kan indikere at det var en overkapasitet i kjøttbransjen i 2007. Generelt er det mange faktorer som kan forklare vekst i arbeidskraftproduktiviteten. Økt bruk av realkapital (flere og bedre maskiner og data-behandlingsystemer) i forhold til arbeidskraft, vil typisk medføre at produksjonene per timeverk øker. En annen faktor er utnytting av stordriftsfordeler. Større produksjonseenheter og bedre kapasitetsutnytting vil normalt redusere enhetskostnadene.

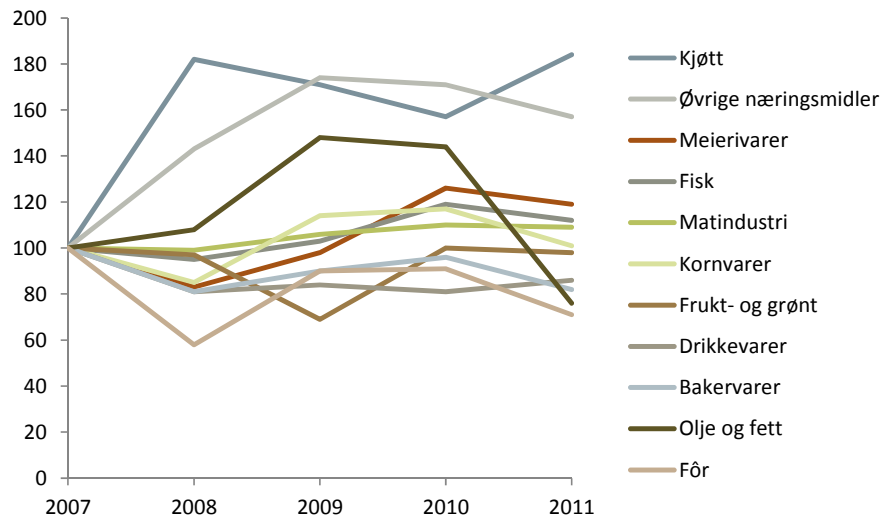
Foto: ©Tine Mediebank

³⁵ Øvrige næringsmidler omfatter blant annet sjokolade- og sukkervarebransjen og øvrige næringsmidler.

³⁶ NILF totalalkylen.

Figur 2.15

Utvikling i arbeidskraftproduktivitet for de enkelte næringene i mat-industrien, 2007–2011 (indeks 2007=100)³⁷

Ettersom arbeidskraften kan bli mer produktiv ved at den utstyres med mer kapital eller andre ressurser, kan arbeidskraftproduktivitet være et lite spesifikt mål.³⁸ Veksten i arbeidskraftproduktivitet deles derfor gjerne opp i «bidrag fra kapitalinnsats», og bidrag fra «total faktorproduktivitet» (TFP). TFP kan være et vel så godt produktivetsmål som arbeidskraftproduktivitet. TFP defineres som den del av veksten i produksjonen som ikke kan tilskrives økt bruk av arbeidskraft eller kapital. I perioden 2004 til 2011 lå den gjennomsnittlige årlige veksten i arbeidskraftproduktivitet i industrien på 1,4 prosent (jf. tabell 2.8). TFP stod for 85,7 prosent av denne veksten. I 2012 ligger TFP høyere enn arbeidskraftproduktiviteten, som følge av en negativ endring i kapitalintensiteten.

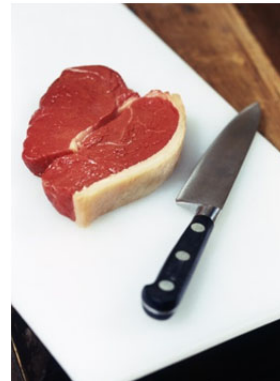

Foto: ©Image 100 LTD

³⁷ Datafil over timeverk og bruttoprodukt i faste priser mottatt fra Pia Tønjum i SSB den 05.09.14. Årsaken til den korte tidsserien, er at SSB ikke har en lengre tidsserie for bruttoprodukt i faste priser enn den som er oppgitt her.

³⁸ Men arbeidskraftproduktivitet er et enklere begrep å beregne enn TFP, ettersom den ikke bygger på høyst usikre anslag på realkapital.

Tabell 2.8

Prosentvis endring i arbeidskraftproduktivitet i industrien, spesifisert etter bidrag fra endring i kapitalintensiteten og total faktorproduktivitet, 1973–2012³⁹

	Arbeidskraft- produktivitet	Endring i kapitalintensiteten	Total faktorproduktivitet
1973–1983	2,2	0,9	1,3
1984–1991	1,9	0,7	1,2
1992–2003	1,7	0,5	1,2
2004–2011	1,4	0,2	1,2
2012	2,3	–0,2	2,5

Kilde: SSB økonomiske analyser 1/2014

Foto: ©Scanpix

³⁹ Arbeidskraftproduktiviteten er målt ved bruttoprodukt per timeverk. Kapitalintensitet beskriver forholdet mellom kapitaltjenester og timeverk. Tallene er beregnet slik at veksten i arbeidskraftproduktiviteten er lik TFP-veksten pluss vekstbidraget fra kapitalintensitet.

2.3 Lønnsomhet og investeringer

Konkurranssevnen avhenger av næringens lønnsomhet og dens mulighet til å belønne innsatsfaktorene.⁴⁰ Økonomisk lønnsomhet er en forutsetning for å skaffe kapital, som igjen er nødvendig for investeringer, innovasjon og en langsiktig utvikling av virksomheten. En lønnsom næring må både kunne hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på produktmarkedene, og med andre innenlandske næringer i arbeidsmarkedet.

2.3.1 Lønnsomhetsindikatorer⁴¹

Lønnsomhetsindikatorene som presenteres i dette avsnittet omfatter kun aksjeselskaper. Samvirkebedriftene er holdt utenfor.⁴²

Driftsmargin

Siden 2002 har matindustrien hatt en lavere driftsmargin enn gjennomsnittet i industrien (jf. figur 2.16). Finanskrisen i 2008 førte imidlertid til at gjennomsnittlig driftsmarginen i industrien sank under nivået til driftsmarginen i matindustrien i 2009. I 2012 falt driftsmarginen i matindustrien med 0,5 prosentpoeng, mens den steg med 0,5 prosentpoeng for hele industrien.

Driftsmargin er forholdet mellom driftsresultat og omsetning /- driftsinntekter, her presentert i prosent.

Driftsmarginen til en bedrift forteller hvor mye bedriften får igjen for hver omsatte krone (før renter og skatt). En høy driftsmargin betyr at en bedrift tjener mye per omsatte krone.

Foto: ©Anne Bente Ellevoid

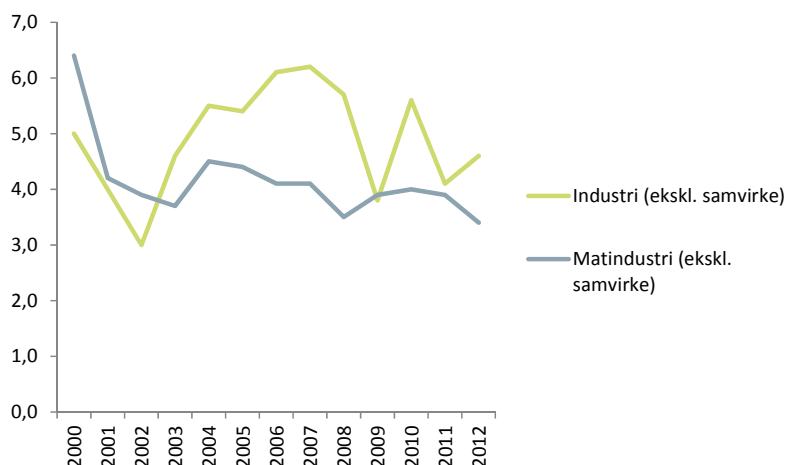
⁴⁰ Meld.st.13 (2012–2013). Perspektivmeldingen 2013. Finansdepartementet.

⁴¹ SSB (2013). Tabell 08674: Industri. Nøkkeltall for ikke-finansielle aksjeselskaper (F),

⁴² Årsaken til dette er at samvirke ikke er inkludert i SSBs foretaksstatistikk.

Figur 2.16

Utvikling i driftsmargin for matindustrien og industrien (ekskl. samvirke), 2000–2012 (i prosent)

Avkastning på kapital (rentabilitet)

Driftsmarginen er resultatattall for driften, men fanger ikke opp utviklingen i foretakenes kapitalposter. For å kunne vurdere foretakenes konkurranseevne, er det nødvendig å inkludere foretakets kapitalkostnader. Totalrentabilitet og egenkapitalrentabilitet viser avkastningen på kapitalen i foretaket. Figur 2.17 viser utviklingen i totalrentabilitet og egenkapitalrentabilitet som et gjennomsnitt for

---

Totalkapitalrentabilitet og egenkapitalrentabilitet viser avkastningen man får på totalkapitalen og egenkapitalen.

Totalkapitalrentabiliteten er definert som «ordinært resultat for skattekostnad pluss rentekostnader i prosent av sum gjeld og egenkapital per 31. desember».

Egenkapitalrentabiliteten er definert som «ordinært resultat i prosent av egenkapital per 31. desember».

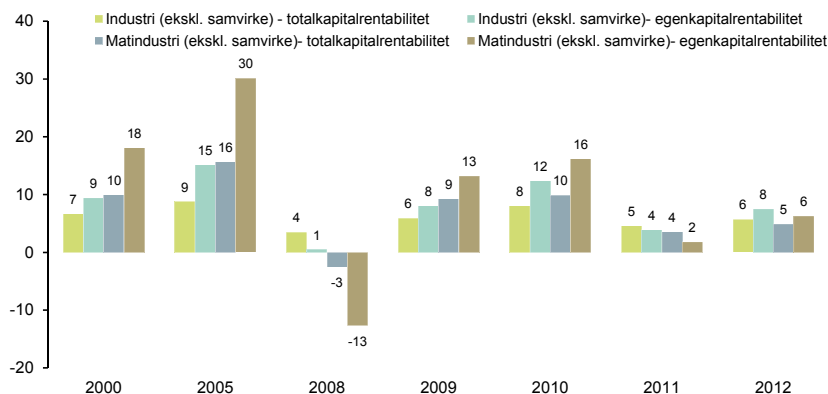
---

hele industrien og for matindustrien i perioden 2000 til 2012. Etter et utfordrende år som følge av finanskrisen i 2008/9, har totalrentabiliteten og egenkapitalrentabiliteten for industrien økt. Den samme utviklingen viser tallene for matindustrien. Totalrentabiliteten i matindustrien var på 4,9 prosent i 2012, mens egenkapitalrentabiliteten var 6,3 prosent. Det innebærer en forbedring av totalrentabiliteten og egenkapitalrentabiliteten på henholdsvis 1,3 prosentpoeng og 4,5 prosentpoeng fra året før. For gjennomsnittet i industrien var totalkapitalrentabiliteten på 5,7 prosent og egenkapitalrentabili-

teten på 7,5 prosent i 2012. Dette innebærer at avkastningen på kapital i matindustrien var noe dårligere sammenlignet med gjennomsnittet i industrien.

Figur 2.17

Utvikling i total- og egenkapitalrentabilitet for gjennomsnittet i industrien og i matindustrien (ekskl. samvirke), 2000, 2005, 2008–2012 (i prosent)

Resultatgrad, egenkapitalandel og likviditetsgrad

Resultatgraden viser hvor stor andel av hver omsatte krone som tilfaller selskapet. Resultatgraden har variert mye fra år til år i industrien generelt og i matindustrien (jf. tabell 2.9). I 2012 var resultatgraden i matindustrien 5,2 prosent, 2,3 prosentpoeng høyere enn i 2011. Likevel var resultatgraden i matindustrien i 2012 lavere enn for gjennomsnittet i industrien (8,7 %). I 2012 var egenkapitalandelen i matindustrien, noe høyere enn for gjennomsnittet i industrien, noe som har vært tilfelle de fleste periodene etter 2005. Likviditetsgraden i matindustrien var på samme nivå som gjennomsnittet i industrien i 2012.

Resultatgraden måler hvor stor andel ordinært resultat før skatt utgjør av driftsinntektene. Egenkapitalen er den delen av totalkapitalen som tilhører eierne, og fremkommer som verdien av eiendelene fratrukket gjeld.

Egenkapitalandelen sier noe om hvor mye egenkapital bedriften har i forhold til totalkapitalen.

Likviditetsgraden er forholdet mellom bedriftens omløpsmidler og kortsiktig gjeld, det vil si bedriften evne til å dekke sine betalingsforpliktelser etter hvert som de forfaller.

Tabell 2.9

Resultatgrad, egenkapitalandel og likviditetsgrad for industrien og matindustrien (ekskl. samvirke), 2000, 2005, og 2008–2012 (i prosent)

	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012
Industri (ekskl. samvirke)							
Resultatgrad	6,7	14,0	2,1	8,4	13,5	5,8	8,7
Egenkapitalandel	35,8	44,2	36,2	40,7	43,0	42,9	42,3
Likviditetsgrad	1,2	1,2	1,1	1,1	1,2	1,1	1,0
Matindustri (ekskl. samvirke)							
Resultatgrad	5,7	23,3	-7,6	11,1	13,6	2,9	5,2
Egenkapitalandel	32,5	45,5	41,5	44,4	46,1	42,7	43,3
Likviditetsgrad	1,2	1,2	1,3	1,4	1,2	1,2	1,0

2.3.2 Lønnskostnader

Utvikling i lønnskostnadene er av stor betydning for matindustrien. I 2012 var matindustriens totale lønnskostnader på om lag 23,5 mrd. kroner. Figur 2.18 viser utvikling i lønnskostnader for matindustrien, øvrig industri og for hele industrien målt i prosent av bearbeidingsverdien (i løpende markedspriser). I 1996 utgjorde matindustriens lønnskostnader

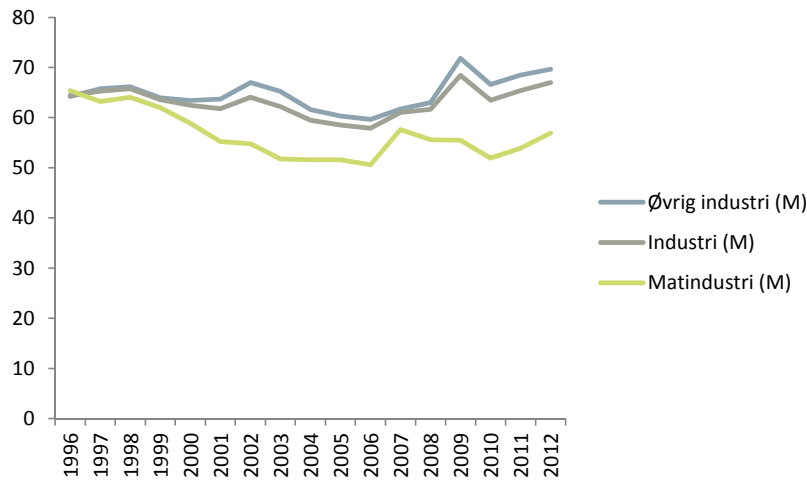

Foto: ©Ivar Pettersen

57 prosent av bearbeidingsverdien, mens den for øvrig industri lå på 70 prosent. Siden 1996 har lønnskostnadene, målt i prosent av bearbeidingsverdien, gått mer ned i matindustrien enn i øvrig industri.

Figur 2.18

Lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdien (i løpende markedspriser) for matindustrien, øvrig industri og hele industrien, 1996–2012 (i prosent)

At lavere andel av bearbeidingsverdien går til lønnskostnader i matindustrien enn i øvrig industri, er en indikasjon på at matindustrien skaper større verdier per lønnskroner. Imidlertid er det viktig å være klar over at matindustrien betaler særavgifter som påvirker dette forholdet. For å inkludere disse beregnes lønnskostnadenes andel til faktorpriser⁴³ (jf. figur 2.19). I figur 2.19 er industriens gjennomsnittlige andel og andelen for øvrig industri omtrent uendret, mens andelen lønnskostnader i matindustrien har økt sammenlignet med figur 2.18. Disse beregningene viser at matindustrien har et netto bidrag i form av skatter til staten, og at dette bidraget er høyt sammenlignet med øvrig industri.

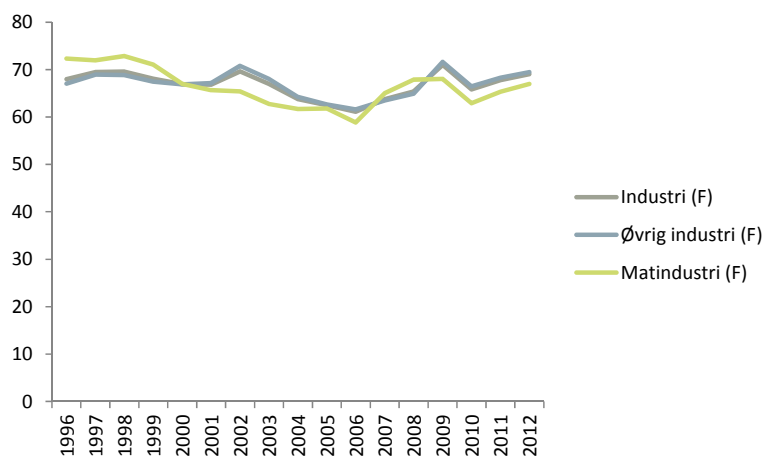

Foto: ©Jorulf Kolsvik, Stabburet

⁴³ Bearbeidingsverdi til faktorpriser er lik bearbeidingsverdi til markedspriser tillagt tilskudd fra staten og med fradrag for avgifter med unntak av merverdiavgift, investeringsavgift og arbeidsgiveravgift.

Figur 2.19

Lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdien (i løpende faktorpriser) for matindustrien, øvrig industri og industrien, 1996–2012 (i prosent)

2.3.3 Investeringer

Bruttoinvesteringer

Bruttoinvesteringene i norsk industri er beregnet til 21,5 mrd. kroner i 2013, hvorav 5,6 mrd. kroner tilskrives matindustrien.⁴⁴ Matindustriens andel av industriens totale bruttoinvesteringer har økt betydelig de siste årene, fra 22,6 prosent i 1996 til 26,1 prosent i 2013. Spesielt i etterkant av finanskrisen har investeringene i øvrig industri hatt betydelige svingninger, mens investeringer i matindustrien har vært mer stabile (jf. figur 2.20). Dette kan være en indikasjon på at matindustrien er lite konjunkturutsatt sammenlignet med øvrig industri. I 2008 var det en forholdsvis stor investering i industrien som produserer kjemiske råvarer som slo kraftig ut på statistikken. Matindustrien har hatt en jevn investeringsvekst fra 2005 til 2010. Fra 2010 til 2012 avtok veksten i bruttoinvesteringer i matindustrien med 2,7 prosent. Hovedårsaken til dette er lavere investering i fiskebransjen og kjøttbransjen (jf. tabell 2.10). Beregninger for 2013 viser et ytterligere fall i bruttoinvestering i matindustrien på

Bruttoinvestering er anskaffelse av ny realkapital. Bruttoinvesteringer defineres her som anskaffelse av varige driftsmidler minus salg av varige driftsmidler. Investeringsarbeid som utføres av bedriftens egne arbeidere til eget bruk regnes også som anskaffelse av varige driftsmidler.

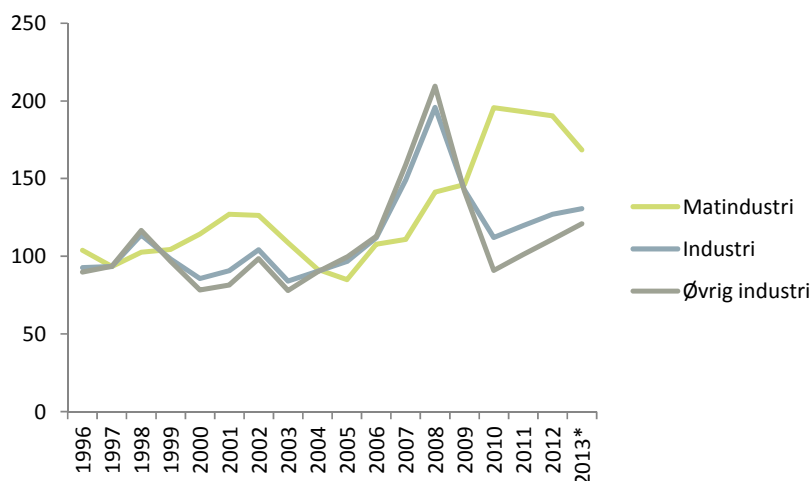
---

⁴⁴ Her benyttes nasjonalregnskapstall for 2013 for å beregne 2013 tall. Dette er basert på endring i bruttoinvesteringer i fast realkapital (løpende priser) i SSBs nasjonalregnskapsstatistikk tabell 09181: Investeringer og kapitalbeholdninger, etter næring, tid og statistikkvariabel.

11,5 prosent. Likevel har veksten i bruttoinvesteringer i perioden 1996 til 2013 vært høyere i matindustrien (62,2 %), enn i øvrig industri (34,6 %).

Figur 2.20

Utvikling i bruttoinvesteringer i matindustrien, øvrig industri og industrien, 1996–2013 (indeks gjennomsnitt 1996–1998=100)

* Beregnet ved bruk av nasjonalregnskapstall

Regnet som andel av produksjonsverdi, ligger bruttoinvesteringene i matindustrien på 3,7 prosent, mens gjennomsnittet for bruttoinvesteringene i industrien ligger på 2,7 prosent. Investeringsnivået i matindustrien varierer en del fra bransje til bransje (jf. tabell 2.10). I forhold til produksjonsverdi, var investeringsnivået høyest i meieribransjen i 2012, en bransje med sterk vekst i bruttoinvesteringer de siste tre årene. Kornbransjen derimot hadde lavest bruttoinvesteringer som andel av produksjonsverdi i 2012.

Foto: ©Tine Mediebank

Tabell 2.10

Bruttoinvesteringer i industrien og matindustrien, og bransjevis fordeling (2002–2012), målt i mill. kroner, og som prosent av produksjonsverdi i 2012

	2002	2010	2011	2012	% av produksjonsverdi i 2012
Industri	17 167	18 485	19 741	20 933	2,7
Matindustri	4 207	6 516	6 430	6 342	3,7
Kjøtt	729	1 180	351	935	2,5
Fisk	938	1 748	1 289	1 062	2,7
Potet	96	41	53	50	2,8
Konserves	85	84	94	133	4,6
Olje og fett	51	250	100	205	6,3
Meierivarer	511	1 664	2 376	1 694	8,2
Kornvarer	86	165	67	70	2,2
Bakervarer	331	353	281	323	3,4
Sjokolade og sukkervarer	209	111	96	115	5,0
Øvrige næringsmidler	263	229	188	228	2,8
Fôr	356	260	942	694	2,9
Drikkevarer	552	433	594	834	4,8

Utenlandske direkteinvesteringer

I 2011 var utenlandske direkteinvesteringene i Norge i 2011 på 1 068,2 mrd. kroner. SSB har ikke oppdaterte tall på grunn av omlegging av tallmateriale. For ytterligere informasjon om utenlandske direkte investeringer i matindustrien i 2011, henvises det til fjorårets rapport «Mat og industri 2013».

Utenlandske direkteinvesteringer er investeringer der en investor har til hensikt å etablere en varig økonomisk forbindelse, og å utøve effektiv innflytelse på virksomheten i et annet land. I praksis brukes 10 prosent eierandel som grense for å skille mellom direkteinvestering og porteføljeinvestering.

Utenlandsk eierskap i norsk industri gjelder kun for aksjeselskap. En direkteinvestering omfatter investors andel av innskutt og opptjent egenkapital i investeringsobjektet, samt investors gjelds- og fordringsforhold med investeringsobjektet.

2.4 Handel med mat- og drikkevarer

Det finnes en rekke definisjoner og inndelinger av handelsstatistikken for mat- og drikkevarer. I dette delkapittelet benyttes følgende inndelinger: handel med mat- og drikkevarer og handel med varer som kan knyttes opp mot matindustrien (industriell mat og drikkevarer). Eksempler på matvarer som ikke inngår i definisjonen industriell mat, er frisk frukt og friske grønnsaker, fersk/kjølt fisk, diverse annen sjømat, egg, matpoteter, korn og soyabønner.

Norges handel med mat- og drikkevarer har økt betydelig de siste 10–15 årene. SSB beregner den totale importen av mat- og drikkevarer (inkl. dyrefôr) i 2013 til å være på 39,9 mrd. kroner og 3,8 mill. tonn. Dette var en vekst fra 2012 på 8 prosent målt i verdi og 2 prosent målt i kvantum. Eksporten av mat- og drikkevarer utgjorde 64,4 mrd. kroner og 2,8 mill. tonn.⁴⁵ Sammenlignet med 2012 var dette en vekst i verdi på 18,5 prosent målt i verdi, men en nedgang på 1,5 prosent målt i kvantum.

Foto: ©Tine Mediebank

2.4.1 Handel med næringsmidler og drikkevarer (ekskl. fisk)⁴⁶

Tallene over omfatter all handel med mat- og drikkevarer (inkl. dyrefôr) i 2013. Av dette utgjorde importen av mat- og drikkevarer (inkl. dyrefôr) definert som «industrielle»⁴⁷ hele 31,9 mrd. kroner i 2013 (jf. figur 2.21). Eksporten lå på beskjedne 6,3 mrd. kroner. Fra 1996 til 2013 har importverdien av næringsmidler og drikkevarer økt med 329,2 prosent, og eksportverdien økt med 112,6 prosent. Fra 2012 til 2013 økte importverdien med 10,5 prosent og eksportverdien med 10,4 prosent.

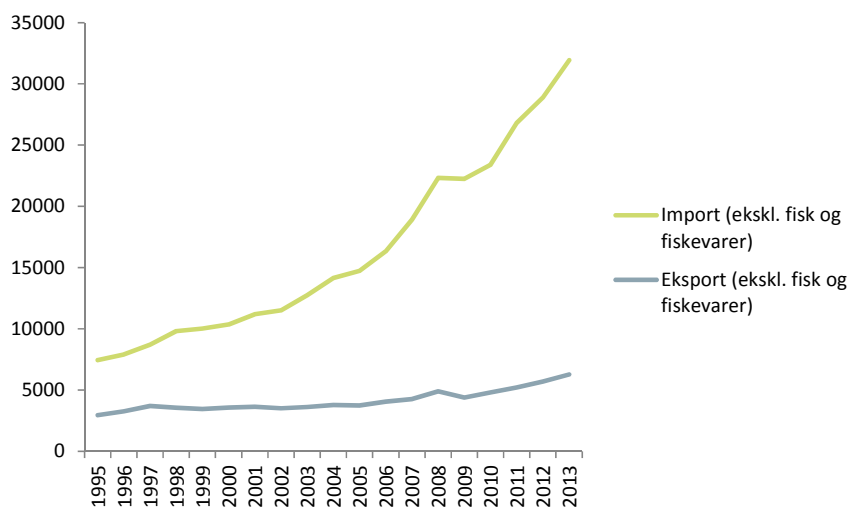
⁴⁵ SSB (2013). Tabell 08809: Utenrikshandel med varer, etter varegruppe (en- og tosifret SITC) og land/handelsområdet/verdensdel. Inkluderer undergruppene 01-11.

⁴⁶ Her benyttes CPA (Statistical Classification of Productivity by activity in the European Community). Det er en gruppering av handelsstatistikken som er nært knyttet til næring, det vil si at karakteristiske produkter innen hver næring kan knyttes til næringsgrupperingene i matindustrien. Datafil mottatt fra Jan Olav Rørhus i SSB den 30.06.14.

⁴⁷ Se fotnote ovenfor.

Figur 2.21

Utvikling i handelen med næringsmidler og drikkevarer (ekskl. fisk- og fiskevarer), 1995–2013 (mill. kr)⁴⁸

I 2013 var importverdien av bearbeidet fisk og fiskevarer 4,6 mrd. mens eksportverdien av bearbeidet fisk og fiskevarer var 25,1 mrd. kroner. Det betyr at importverdien av næringsmidler og drikkevarer inklusiv fisk utgjorde 36,5 mrd. kroner i 2013, mens eksportverdien utgjorde 31,4 mrd. kroner. Sammenlignet med produksjonsverdien for matindustrien (177,2 mrd. kroner) utgjorde den totale importverdien i 2012 om lag 20 prosent av produksjonsverdien.

2.4.2 Handel med betydning for enkeltbransjene

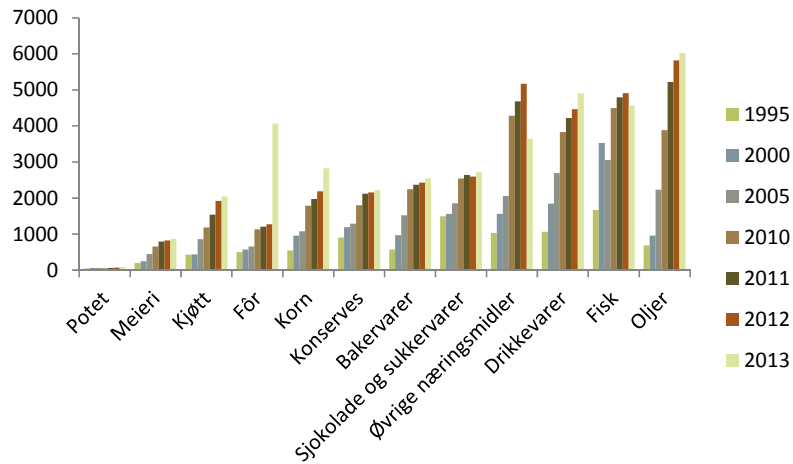
Omfanget av importerte næringsmidler kan si noe om hvordan importkonkurransen er for de ulike bransjene i matindustrien. Samtidig fordeler importen og eksporten av næringsmidler seg ulikt mellom de ulike bransjene i matindustrien og varierer fra år til år. Figur 2.22 viser importen av næringsmidler og drikkevarer (inkl. fisk og fiskevarer) for de ulike bransjene. Importen er størst innenfor næringsmiddelgruppene oljer (6,0 mrd. kr), fisk (4,6 mrd. kr), drikkevarer (4,9 mrd. kr) og øvrige næringsmidler⁴⁹ (3,7 mrd. kr). Årsaken til kraftig økning i gruppen fôr og fallet i gruppen øvrige næringsmidler (se figur 2.23) skyldes splitting av varenummer i tolltariffen, og kan ikke regnes som reelle endringer i importen.

⁴⁸ Inkluderer handel med dyrefôr.

⁴⁹ Gruppen øvrige næringsmidler inneholder gruppene: 10.83. Bearbeiding av te og kaffe; 10.84. Produksjon av smakstilsetningsstoffer og krydderier; 10.85. Produksjon av ferdigmat; 10.86. Produksjon av homogeniserte matprodukter og diettmat og; 10.89. Produksjon av næringsmidler ikke nevnt annet sted.

Figur 2.22

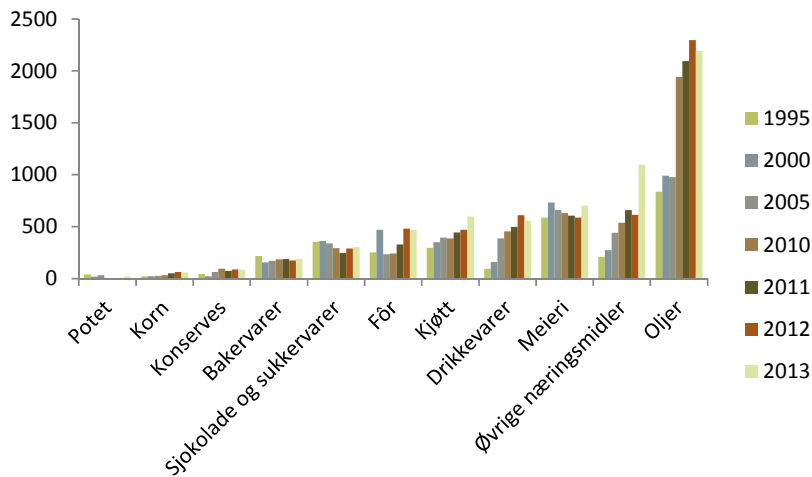
Import av næringsmidler og drikkevarer (inkl. fisk og fiskevarer), 1995–2013 (i mill. kr)

I 2013 er eksportverdien størst innen fiskebransjen (25,1 mrd. kr), og innen olje- og fettbransjen (2,2 mrd. kroner). Fiskevarebransjen er ikke inkludert i figur 2.23 fordi denne eksporten avviker såpass mye fra de andre gruppene. Store deler av økningen i eksportverdi av øvrige næringsmidler skyldtes omklassifisering av vare, og kan ikke regnes som reell eksportvekst.

Figur 2.23

Eksport av næringsmidler og drikkevarer (ekskl. fisk og fiskevarer), 1995–2012 (mill. kr)

Handel med RÅK-varer

RÅK-varer defineres som industrielt bearbejdede landbruksvarer i protokoll 3 i EØS-avtalen.⁵⁰ I 2013 utgjorde importverdien av såkalte RÅK-varer om lag 11,7 mrd. kroner, hvorav dyrefôr stod for 2,5 mrd. kroner (hovedsakelig fiskefôr). Eksportverdien var 1,7 mrd. kroner i 2013, hvorav dyrefôr stod for en ubetydelig del (0,01 mrd. kr).

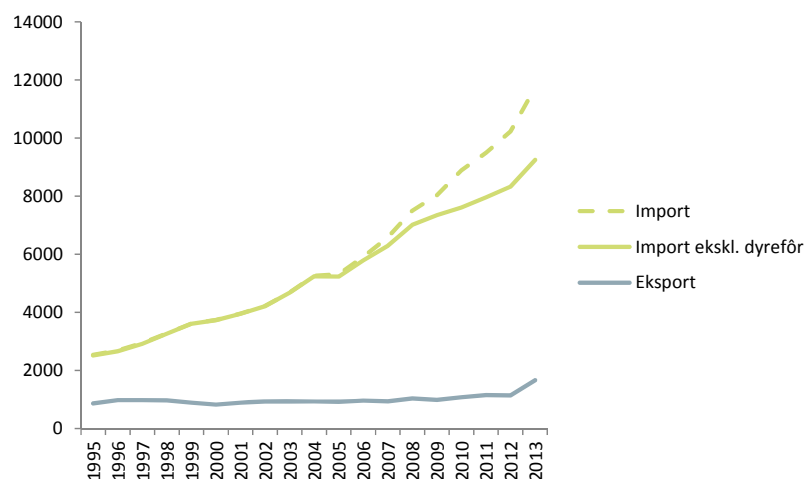
Importen av RÅK-varer har økt kraftig siden 1995, mens endringen i eksporten er mer beskjeden (se figur 2.24). Fra 1995 til 2013 økte importverdien (ekskl. dyrefôr) med 267,3 prosent, mens eksportverdien har økt med 91,0 prosent. Fra 2012 til 2013 økte importverdien (ekskl. dyrefôr) med 11,1 prosent, mens eksportverdien økte med 44,3 prosent. Store deler av økningen i eksportverdi fra 2012 til 2013 skyldes omklassifisering av vare, og kan ikke regnes som reell eksportvekst.

Foto: ©Tine Mediebank

Figur 2.24

Utvikling i handelen med RÅK-varer, 1995–2013 (mill. kr)

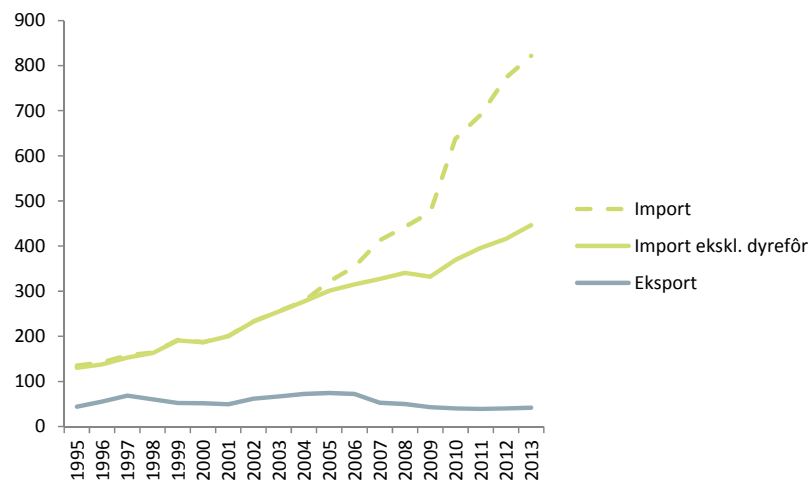

En sammenligning av handelen i volum og i verdi viser at importverdien av RÅK-varer har økt noe mer enn importvolumet, og at eksportvolumet har gått ned (figur 2.25). I 2013 utgjorde importen (ekskl. dyrefôr) 446 mill. kg. Eksportvolumet utgjorde om lag 40 mill. kg i 2013.

⁵⁰ Landbruksdirektoratet (2013). RÅK-varer defineres som bearbejdede landbruksvarer som omfattes av EØS-avtalens protokoll 3. Datafil over disse varenumrene i tolltariffen og statistikk på handel med dyrefôr mottatt fra Thor Henning Roaas i Landbruksdirektoratet den 06.02.13.

Figur 2.25

Utvikling i handelen med RÅK-varer, 1995–2013 (mill. kg)

Variasjonen mellom utviklingen i volum og verdi kan forklares med endringer i valutakurs, produktsammensetning eller priser på de aktuelle varene. I et konkurranseperspektiv er det grunn til å være oppmerksom på sammenhengen mellom eksportverdi og eksportvolum, samt importvolum og importverdi. Økt import til lavere pris og redusert/stabil eksport til høyere pris er indikasjoner på svekket konkurransekraft, under forutsetning at det ikke har vært signifikante endringer i sammensetningen av importen eller eksporten.

Foto: ©Tine Mediebank

2.5 Status og utvikling i EUs matindustri⁵¹

Matindustrien er den største industrisektoren i EU målt ut i fra omsetning, verdiskapning og sysselsetting. Matindustrien har med andre ord en sentral rolle i EUs økonomi. Om lag 70 prosent av landbruksråvarer produsert i EU benyttes av matindustrien. Som i Norge er matindustrien i EU en relativt stabil industrigren som er mindre konjunkturutsatt enn mange andre bransjer. Landene med størst matvareproduksjon i EU er Tyskland, Frankrike, Spania, Italia og Storbritannia.

2.5.1 Trender og utvikling

I flere av EU-landene er matindustrien en av de tre største industrigrenene. Mesteparten av produktene omsettes i de nasjonale og regionale markedene. Konsumet av mat er relativt stabilt og prisene lite elastiske. Samlet sett bidro matindustrien i EU i 2012 med 14,6 prosent av industriens totale omsetning (14,9 prosent i 2011), 12,5 prosent av verdiskapningen (12,9 prosent i 2011) og 15,5 prosent av sysselsettingen (mot 15 prosent i 2011). Sysselsettingen har holdt seg stabil de siste årene, med 4,24 millioner sysselsatt i matindustrien i 2012.

Fakta om EUs matindustri

- Største industrisektor i EU, med en omsetning på 1 048 mrd. EUR
- Sysselsetter ca. 4,2 mill. mennesker
- Fragmentert industri, med 286 000 bedrifter*
- Eksporterer for ca. 86,2 mrd. EUR til tredjeland og bidrar til en positiv handelsbalanse på 23 mrd. EUR
- En av verdens største eksportører av mat, med 16,1 % av det globale eksportmarkedet, men andelen er nedadgående
- EUs forbrukere bruker ca. 14,6 % av husholdningsinntektene sine på mat

*Data fra 2011

---

⁵¹ Hvis ikke annet er nevnt bygger dette kapitlet på: FoodDrinkEurope (2013). Data and Trends of the European food and drink industry 2012, hentet fra: [http://www.fooddrinkeurope.eu/uploads/publications_documents/Data_Trends_\(interactive\).pdf](http://www.fooddrinkeurope.eu/uploads/publications_documents/Data_Trends_(interactive).pdf), 20.06.2013.

EUs matindustri er fragmentert og består av noen få store multinasjonale selskaper og en rekke små og mellomstore matindustribedrifter (SMB). SMB i EU defineres som bedrifter med under 250 ansatte. I EU står SMB i matindustrien for 64,3 prosent av sysselsettingen, 51,6 prosent av total omsetning og 48,8 prosent av total verdiskaping. I 2012 stod SMB for første gang de siste ti årene for mer enn 50 prosent av total omsetning. SMB utgjør 99,1 prosent av alle bedrifter i matindustrien. De store selskapene konkurrerer på det internasjonale markedet med globale merkevarer og et stort produktspekter, mens de små matindustribedriftene er konsentrert om regionale og nasjonale markeder.

De fem største bransjene i EUs matindustri, målt i omsetning, er kjøtt, «andre næringsmidler», drikkevarer, meieriprodukter og brød, kaker og ferske bakervarer. Disse bransjene står for om lag 75 prosent av samlet omsetning. Bransjen for «andre næringsmidler» står for 16 prosent av total omsetning og 14 prosent av sysselsettingen. Kjøtt- og meieribransjen står for hhv. 20 og 14 prosent av total omsetning og 21 og 8 prosent av total sysselsetting i matindustrien. Brød, kaker og ferske bakervarer er den største bidragsyteren til sysselsettingen (32 prosent av matindustriens samlede sysselsetting). Mer enn halvparten av alle matindustribedriftene i EU driver innenfor denne bransjen, som også representerer 11 prosent av total omsetning og 19 prosent av total verdiskaping.

Omsetning

I 2012 hadde matindustrien i EU en samlet omsetning på om lag 1048 mrd. EUR⁵². Det tilsvarer 14,6 prosent av industriens totale omsetning i EU. Figur 2.26 gir en oversikt over utviklingen i matindustriens samlede omsetning fra 2001 til 2012. Fra 2001 til 2008 var det en vekst, men i 2009 gikk omsetningen ned med 6,4 prosent i forhold til året før. Deretter har omsetningen økt hvert år frem til 2012. Fra 2011 til 2012 økte omsetningen med 3,0 prosent.

For flertallet av EUs medlemsland var matindustriens netto omsetning bedre i 2012 sammenliknet med 2011. Matindustrien i Østerrike hadde en omsetningsvekst på 52,4 prosent, mens i Storbritannia var veksten på 30,3 prosent. Kun Slovenia, Finland og Tsjekkia opplevde en nedgang i omsetning. I Sverige økte omsetningen med 1,6 prosent og i Danmark var økningen på 3,1 prosent i 2012.

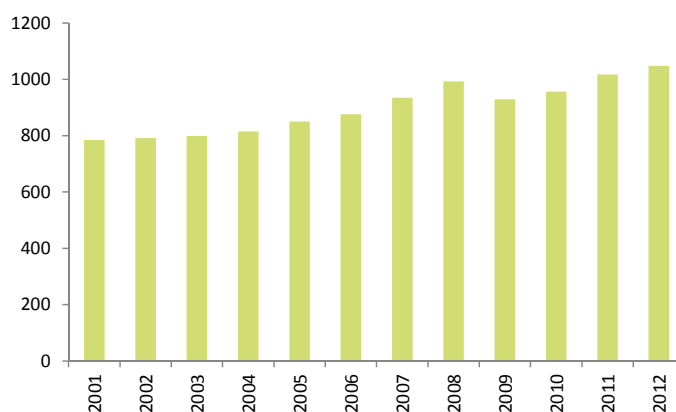
---

⁵² I 2012 var 1 EUR lik 7,4744 NOK i gjennomsnitt, ifølge Norges banks årsgjennomsnitt av daglige kurser.

Figur 2.26

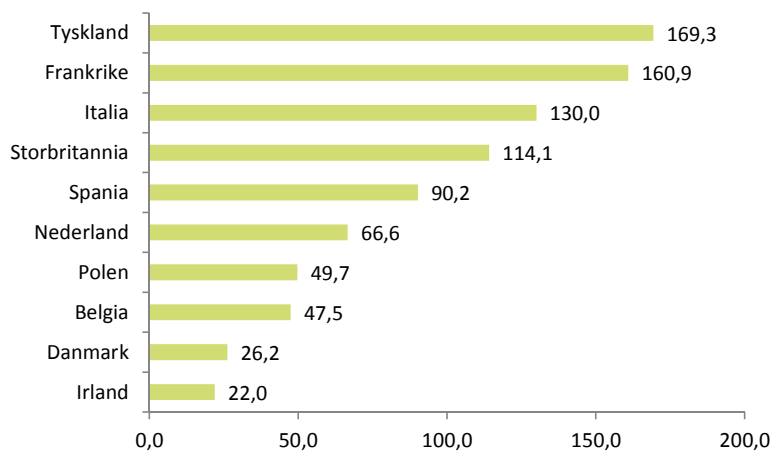
Utvikling i omsetning i EUs matindustri, 2001–2012 (i mrd. EUR)⁵³

Målt i omsetning er Tyskland, Frankrike, Italia, Storbritannia og Spania de største produsentene av mat- og drikkevarer i EU (jf. figur 2.27). Disse landene står for 63,4 prosent av den totale omsetningen av mat- og drikkevarer i EU. Rangeringen av landene med størst matindustri er uendret fra 2011. Estland, Latvia og Slovenia hadde lavest omsetning på 1,5–2 mrd. EUR. Danmark, Sverige og Finland hadde hhv. 26,2, 19,5 og 11,0 mrd. EUR i omsetning i 2012.

Figur 2.27

Omsetning i EUs matindustri, 10 største land, 2012 (i mrd. EUR), (for Nederland, Irland og Polen brukes tall fra 2011)

⁵³ Omsetning i perioden 2002–2004 omfatter EU-25, mens omsetning i perioden 2005–2012 omfatter EU-27.

2.5.2 Handel med mat- og drikkevarer

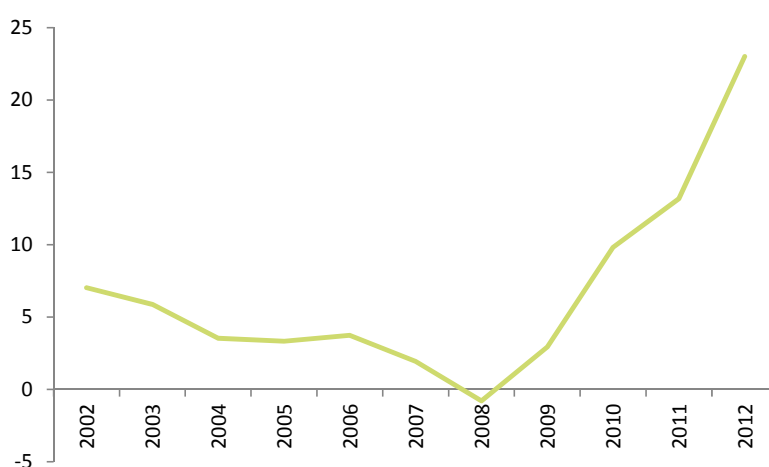
EU er nettoeksportør av mat- og drikkevarer, og hadde i 2012 en positiv handelsbalanse på 23 mrd. EUR. Fra år 2002 hadde EUs handelsbalanse en ensidig nedgang, men fra 2008 til 2012 har handelsbalansen blitt vesentlig forbedret, jf. figur 2.28. Forbedringen skyldes først og fremst at eksporten har økt. Fra 2011 til 2012 økte EUs eksport av matvarer med 13,2 prosent. I samme periode økte matvareimporten med 0,4 prosent.

Foto: ©Tine Mediebank

Figur 2.28

Handelsbalanse for matindustrien i EU, 2002–2012 (i mrd. EUR)

USA er EUs viktigste handelspartner (jf. tabell 2.11). I 2012 eksporterte EU mat- og drikkevarer til USA for 13,6 mrd. EUR. Dette er en økning på 13 prosent fra året før. Andre viktige eksportmarkeder for EU er Russland, Sveits, Kina og Japan. Også Norge er regnet som et viktig eksportland. Det er verdt å merke seg at eksporten av matvarer til Kina økte med 30 prosent fra 2011 til 2012.

EU importerte mest matvarer fra Brasil, Argentina, USA og Sveits i 2012. Den samlede importen fra disse landene utgjorde 32,2 prosent av total matimport i EU. Norges handel av mat- og drikkevarer med EU økte i 2012. Men Norge er fremdeles en netto importør av mat- og drikkevarer fra EU.

Tabell 2.11⁵⁴

EUs største handelspartnere i 2012 (i mrd. EUR) og prosentvis endring i handelen fra 2011 til 2012

Land	Eksport		Land	Import	
	I mrd. EUR	Endring i prosent, 11/12		I mrd. EUR	Endring i prosent, 11/12
USA	13,6	13 %	Brasil	7,4	5 %
Russland	8,0	10 %	Argentina	4,8	-12 %
Sveits	4,9	5 %	USA	4,3	6 %
Kina	4,6	30 %	Sveits	3,9	10 %
Japan	4,3	15 %	Kina	3,8	-5 %
Norge	2,9	6 %	Indonesia	3,2	2 %
Hong Kong	2,7	-2 %	Thailand	2,6	-7 %
Canada	2,6	13 %	Tyrkia	2,3	7 %
Australia	2,0	18 %	Malaysia	2,1	38 %
Saudia Arabia	2,0	16 %	Norge	2,0	3 %

2.5.3 Konkurranssevne og bærekraftig verdikjede

Den økonomiske situasjonen i EU har aktualisert betydningen av velfungerende verdikjeder for mat. Prisene på jordbruksvarer fluktuerer, både innad i EU og på verdensmarkedet. I EU har situasjonen på verdensmarkedet bidratt til større risiko og mindre forutsigbarhet for alle ledd i verdikjeden. Det er en bekymring for at slike forhold kan få negative konsekvenser for både produsenter, distributører, arbeidstakere og forbrukere.⁵⁵ EUs globale konkurransevne, en bærekraftig verdikjede og svingninger i råvarepriser, har vært tema som har preget diskusjonen rundt matindustrien. Til tross for at EUs matindustri har stått relativt stødig gjennom økonomiske nedgangstider, og at EUs handelsbalanse i 2012 var sterkere enn den har vært på mange år, har EU likevel mistet markedsandeler på verdensmarkedet de senere årene til fordel for fremvoksende økonomier. I 2012 var EUs andel av global eksport av mat- og drikkevarer 16,1 prosent mot 20,5 prosent i 2002 og 25 prosent i 1998.

På bakgrunn av matindustriens konkurranse situasjon, formulerte en høynivå-gruppe (High Level Group on the Competitiveness of the Agro-Food Industry 2008–2010) flere sektor-spesifikke anbefalinger i 2010. Anbefalingene dekker en bred sammenfatning av virkemidler på mange områder. Det arbeides blant annet for å få bedre innsyn i det private markedet for landbruksvarer, og det utarbeides en mekanisme for å overvåke priser og prissetting i verdikjeden for

⁵⁴ Tallene er basert på produkter listet i NACE Rev 2 kode 10 og 11 og omfatter fisk.

⁵⁵ European Commission (2012). High Level Forum for a Better Functioning Food Supply Chain, Third meeting Report.

matvarer.⁵⁶ I 2010 besluttet Europakommisjonen å utvide Høynivågruppens omfang og medlemskap, og opprettet et Høynivåforum (High Level Forum for a Better Functioning Food Supply Chain) med et mandat som gjelder ut 2014.⁵⁷

Under Høynivåforumet er det opprettet tre ekspertplattformer innen temaene kontraktsforhold mellom bedrifter i verdikjeden for matvarer (B2B), instrumenter for å overvåke matvarepriser, og konkurransevne i verdikjeden. Se fjorårets rapport for mer om de forskjellige plattformene.

Andre forhold som kommer til å få stor betydning for konkurransevnen i EUs matindustri, er reformen av EUs landbrukspolitikk (CAP) som ble vedtatt i 2013. Ett av hovedpunktene i reformen handler om å få en mer balansert verdikjede for mat og bedre konkurransevne.

Foto: ©Tine Mediebank

Bærekraftig verdikjede

Gjennomgangen av matindustriens konkurransesituasjon i EU har ført til en økt forståelse av en helhetstenkning i matvarekjeden, som inkluderer både tilbuds- og etterspørselssiden. Hensikten er å se generell bærekraftig konkurransekraft i en sammenheng, fra jord til bord. Det har vært en spesiell oppmerksomhet på å bedre forholdene for små og mellomstore matindustribedrifter, blant annet når det gjelder støtte til entreprenørskap, tilgang til finansiering og markedsadgang. Problematismen av strategier for egne merkevarer (EMV) og markeds-maktforhold er også temaer som vies betydelig oppmerksomhet.

Siden 2007 har prisene i alle ledd av verdikjeden for mat i EU steget. For å kontrollere denne prisutviklingen og for å redusere prisfluktusjonene, har konkurransetilsynene i EU strammet inn håndhevingen av konkurranseloven. European Competition Network har gitt ut en rapport⁵⁸ som gir en oversikt over de viktigste sakene konkurransetilsynene i EU har behandlet de siste årene, samtidig som betydningen av tilsyn for å nå målet om velfungerende verdikjede for mat belyses. Sammenhengen mellom verdensmarkedsprisene og EU sine matpriser er ikke enkel. Dette kan komme av asymmetri og ikke-linearitet i pris-transmisjonen i EU. Hvor mye som veltes over fra råvarekostnad til konsumpris varierer sterkt mellom de forskjellige landene i EU. Det har vært en debatt i EU,

⁵⁶ European Commission (2013). High Level Group on Competitiveness, hentet fra: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/food/competitiveness/high-level-group/index_en.htm, 25.06.13.

⁵⁷ European Commission (2013). Forum for a Better Functioning Food Supply Chain, hentet fra: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/food/competitiveness/forum_food/index_en.htm#h2-, 26.06.13.

⁵⁸ European Competition Network (2012). ECN Activities in the Food Sector, Report on Competition Law Enforcement and Market Monitoring Activities by European Competition Authorities in the Food Sector.

der flere har trukket fram at bondens andel av verdiskapingen er synkende, blant annet fordi jordbrukssektoren er fragmentert, og at dette fører til at primærleddet har mindre forhandlingsmakt sammenlignet med andre deler av verdikjeden for mat.

2.5.4 Forskning

Investeringene i matindustrien i EU ligger på et lavt nivå sammenlignet med andre land. Utgiftene til forskning og utvikling som andel av omsetning, er i EUs matindustri betydelig lavere enn for eksempel i Japan, USA og Norge. Likevel har EU klart å opprettholde verdiskapingen i matindustrien. Som et ledd i EUs vekststrategi, «EU 2020», har EU uttalt et mål om å investere 3 % av BNP i FoU-aktiviteter.⁵⁹

EUs teknologiplattform (ETP) Food for Life⁶⁰

Den europeiske bransjeorganisasjonen for matindustrien, FoodDrinkEurope (tidl. CIAA), etablerte i 2005 en europeisk teknologiplattform. Målet med plattformen er å styrke matindustriens konkurransevne gjennom å styrke innovasjonsprosesser. Plattformen er et nettverk der aktører fra sektoren kan samles og sette en agenda for fremtidig forskning. På denne måten kan investeringer samkjøres og det er større muligheter for å skape synergieffekter. Store europeiske matforetak som blant annet Mondelez, Coca-Cola, PepsiCo og Unilever er deltagere i plattformen. Det er formet syv grupper som skal fokusere på syv forskjellige satsingsområder:

1. Forbedre helse, velvære og holdbarhet
2. Å tilby trygge matvarer som forbrukerne har tillit til
3. Mat og forbrukere
4. Matforedling, kvalitet og innpakning og emballering
5. Bærekraftig og etisk matvareproduksjon
6. Forvaltning av verdikjeden for mat
7. Innovasjon støttet av kommunikasjon og teknologioverføring.

Det er tatt spesielt hensyn til at satsingsområdene skulle følge målene og strukturen satt i Horisont 2020. For å sikre en felles forståelse i EU, er det viktig at også forskningsstrategien for matsektoren er basert på en felles visjon siden denne vil kunne bli sentral for matsektorens fremtidige konkurransevne. ETP støtter opprettelsen av et kunnskaps- og innovasjonssamfunn (KIC) for matvarer i 2014 ved European Institute of Innovation and Technology (EIT). Dette vil bidra til å øke bevisstheten om og betydningen av midlene til forskning i matindustrien.

---

⁵⁹ EU kommisjonen (2013). The 5 targets for the EU in 2020, hentet fra:

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_en.htm, 24.06.13.

⁶⁰ ETP (2012). European Technology Platform "Food for Life" Strategic Research and Innovation Agenda (2013-2020 and Beyond), hentet fra:

http://www.fooddrinkurope.eu/uploads/publications_documents/SRIA_Executive_Summary_web_.pdf, 10.10.14

2.5.5 Horisont 2020⁶¹

Januar 2014 startet Horisont 2020, EUs rammeprogram for forskning og innovasjon for perioden 2014–2020. Horisont 2020 tar over etter det 7. rammeprogram som løp ut 2013. Horisont 2020 er verdens største forsknings- og innovasjonsprogram. Norge vil delta som fullt medlem, noe som innebærer at norske bedrifter og forskningsmiljøer kan delta på linje med kolleger og konkurrenter i andre europeiske land. Dette vil gi forskere, innovasjonsmiljøer og norsk samfunns- og næringsliv muligheter for forskning og innovasjon.

I 2014 settes EUs nye rammeprogram for forskning og innovasjon i kraft. Programmet vil ha tre hovedsatsningsområder:

- Grunnforskning som finansierer nysgjerrighetsdrevet, nyskapende forskning og storskala forskningsinfrastruktursamarbeid.
- Finansiering av industrielt lederskap og konkurranseevne.
- Finansiering av forskning og innovasjon for å løse felles samfunnsutfordringer.

Bedre kobling mellom forskning og innovasjon står høyt på EUs agenda. Tidligere har det eksistert separate programmer for forskning og innovasjon, men i Horisont 2010 er disse feltene for første gang slått sammen til et helhetlig program. På denne måten tilbys et helhetlig sett av virkemidler langs hele innovasjonsskjeden. Det er en målsetting at flere av forskningsresultatene skal komme til anvendelse ut i et marked.⁶²

Foto: ©Tine Mediebank

---

⁶¹ Kunnskapsdepartementet (2013). Regjeringen sier ja til Horisont 2020, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/aktuelt/nyheter/2013/regjeringen-sier-ja-til-horisont-2020.html?id=727028>, 24.06.13.

⁶² Europaportalen. Informasjon om Norges samarbeid med EU, hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/sub/europaportalen/tema/forskning-og-utdanning/forskning.html?id=685831>, 10.10.14

3 Rammebetingelser

Mat- og drikkeindustrien er som øvrig norsk næringsliv, påvirket av generelle rammebetingelsene som bestemmes gjennom skatte- og avgiftspolitikken og i lover og regler for arbeidslivet. I jordbrukspolitikken legges rammer for råvareproduksjonen for store deler av matindustrien. Et høyt lønns- og kostnadsnivå i Norge, svingninger i valuta og verdensmarkedspriser, påvirker handelen med mat. Gjennom internasjonale avtaler knyttes den norske matindustrien i økende grad opp mot europeisk og global matindustri. Store nasjonale og internasjonale utfordringer knyttet til klimaendringer, prissvingninger og befolkningsvekst, øker betydningen av forutsigbarhet for de rammebetingelser som skal sikre verdikjeden for mat i årene som kommer.

Etter flere års forsøk på å få til en WTO-avtale, er det i dag fortsatt stor usikkerhet om en fremtidig ny avtale. Tross liten fremgang i WTO-forhandlingene, er det likevel blitt fremforhandlet flere bilaterale handelstransporttilskuddene avtaler, og det er knyttet stor spenning til en eventuell avtale mellom USA og EU. Avgifter og tilskudd er andre viktige rammer for norsk matindustri. Selv om mange av tilskuddsordningene er lagt på primærleddet, er tollsatser, importkvoter, RÅK-ordningen, PU-ordningen, frakt- og transporttilskuddene eksempler på ordninger som har stor betydning for matindustrien.

3.1 Nasjonal landbrukspolitikk

Innenfor de handelspolitiske avtalene som WTO- og EØS-avtalen, har Norge et betydelig handlingsrom til å føre nasjonal landbrukspolitikk. Den nasjonale jordbrukspolitikken legger viktige premisser for norsk matindustri blant annet gjennom betydningen for prisnivået og tilgangen på jordbruksråvarer. De tre hovedpilarene i den norske landbruksmodellen er importvernet, jordbruksavtalen og markedsordningene.⁶³ I forbindelse med jordbruksoppgjøret 2014 ble det signalisert at det skal utarbeides en ny melding til Stortinget om landbrukspolitikken.

Jordbruksavtalen

Hovedavtalen for jordbruket trådte i kraft 1. september 1950. I 1992 ble avtalen endret til en næringsavtale mellom næringsorganisasjonene og Staten. Denne er grunnlag for jordbruksforhandlingene slik de er i dag. Hovedavtalen regulerer prosessen og fremgangsmåten ved jordbruksforhandlingene og inngåelse av jordbruksavtalen. I de årlige jordbruksforhandlingene mellom Staten og næringsorganisasjonene fastsettes det blant annet priser på flere sentrale jordbruksvarer, tilskudd og andre virkemidler for å nå målsettingene i landbrukspolitikken. Det er Norges Bondelag og Norsk bonde- og småbrukarlag som har

---

⁶³ Norsk landbrukssamvirke (2013). Den Norske landbruksmodellen, hentet fra: <http://www.landbruk.no/Næringspolitikk/Nasjonalt>, 18.09.2013.

forhandlingsansvar på vegne av jordbruket. Statens forhandlingsleder sitter i Landbruks- og matdepartementet.

Markedsordningene

Markedsordningene i jordbruket omfatter blant annet markedsregulering, prisbestemmelser og prisutjevning og enkelte tilskuddordninger tilknyttet primærprodukter i jordbruket. Også flere fraktordninger har betydning for markedsordningene. Markedsreguleringen er hjemlet i Omsetningsloven, og har som hensikt å balansere tilførsel og etterspørsel i markedet. Vesentlige mål er å oppnå den prisen som er fremforhandlet i jordbruksavtalen (målprismodellen) eller planlagte prisløype som er lagt til grunn for råvarene (volummodellen), sikre forutsigbar og jevn avsetning av råvarer for primærprodusenter i alle deler av landet gjennom mottaksplikten, og sikre foredlingsindustrien en stabil tilførsel av råvarer (forsyningsplikten) basert på konkurransenøytrale prinsipper. Ved overproduksjon av en råvare benyttes foruten vanlige prismekanismer, tiltak som lagring, prognosering og eksport (ikke i volummodellen). Ved underdekning kan det åpnes for administrative tollnedsettelse. Da fordeler markedsregulator norsk råvare basert på historiske uttak. Markedsreguleringen finansieres av bøndene selv gjennom en omsetningsavgift på råvarene. Denne kreves inn på all omsetning av melk, korn, kjøtt og egg. Det er TINE, Nortura og Norske Felleskjøp som er markedsregulatorer med ansvar for markedsreguleringen innenfor sine sektorer.

Foto: ©Asbjørn Veidal

Som følge av at Norge har utnyttet den avtalte maksimale støtten, jf. gjeldene WTO-avtale (se avsnitt 3.2.1), har det vært behov for å gjennomføre endringer i markedsreguleringssystemene. I 2007 ble målprisen på fjørfekjøtt fjernet og erstattet av en referansepris. Referanseprisen fastsettes med basis i prisuttak på engrosnivå i foregående avtaleår. Den gir grunnlag for administrering av tollvernet, men ikke for markedsregulering finansiert av omsetningsavgiften. I 2009 ble målprisen for storfe avviklet og markedsordningen for storfe lagt om fra målprismodellen til volummodellen. Nortura er fremdeles markedsregulator, men istedenfor å skulle oppnå en fremforhandlet målpris fastsatt i jordbruksavtalen, fastsetter Nortura en planlagt gjennomsnittlig engrospris for hvert halvår, og en planlagt prisløype. I jordbruksforhandlingene blir det avtalt en maksimalpris. Markedspriser over dette nivået vil resultere i administrative tollnedsettelse. Fra og med 1. juli 2013 gjaldt volummodellen også for sau, lam og egg.

Importvernet

Hensikten med importvernet er å sikre avsetning av norske jordbruksvarer til et prisnivå som er fastsatt i jordbruksavtalen. Importvernet skal ikke være til hinder for import av jordbruksvarer som ikke produseres i Norge.

Det er Landbruksdirektoratet som har ansvar for administreringen og forvaltningen av importvernet. Ved underdekning har Landbruksdirektoratet anledning til å foreta midlertidige administrative tollnedsettelse. Ved et prisnivå over en fastsatt grense i forhold til norsk målpris, kan tollsatsen nedjusteres slik at det importeres varer til en kostnad på samme nivå som norsk målpris. Disse tollnedsettelsene kan være generelle eller individuelle tollnedsettelse. Generelle tollnedsettelse gjøres automatisk gjeldende for alle som importerer den aktuelle varen innenfor en avgrenset periode, mens individuelle tollnedsettelse kan innvilges enkelte virksomheter/personer etter søknad. Dersom det forventes mangel norsk vare, vil Landbruksdirektoratet som regel justerer tollene ned før markedsprisen overstiger målpris.

I tillegg til administrative tollnedsettelsene finnes en rekke fremforhandlede importkvoter med lav eller ingen toll. Vedlegg 4 gir en oversikt over kvotene som forvaltes av Landbruksdirektoratet. Disse er regulert i «Forskrift om fordeling av tollkvoter for landbruksvarer». Toll- og avgiftsdirektoratet forvalter kvoter som omfattes av GSP-ordningen (se avsnitt 3.2.5). Disse er ikke omfattet av tabellen i vedlegg 5.

3.2 Handelspolitiske avtaler

Det er en rekke handelspolitiske avtaler som omfatter matområdet. Viktigst er den multilaterale WTO-avtalen fra 1995 og EØS-avtalen fra 1994 med senere endringer. Begge avtalene har etter hvert fått betydelige konsekvenser for utformingen av norsk landbrukspolitikk, særlig de handelspolitiske tiltakene. Utover dette har Norge bilaterale handelsavtaler med en rekke andre land.

3.2.1 WTO – Landbruksavtalen

Verdens handelsorganisasjon (WTO) er en verdensomfattende organisasjon som dekker både varehandel, tjenestehandel og immaterielle rettigheter. WTO har per mars 2014 160 medlemsland, alle med en stemme og med vetorett. Ett av hovedmålene for WTO er å liberalisere handel mellom land. Gjeldende WTO-avtale ble implementert 1. januar 1995 og gir føringer for Norges handel med matvarer. WTOs landbruksavtale innebærer forpliktelser knyttet til bl.a. markedsadgang, eksportstøtte og samlet støtte til jordbruket. Avtalen innebærer i tillegg en viss harmonisering av regelverk knyttet til plante- og dyrehelse, kvalitet og opprinnelsesmerking. Dette er for å hindre at slike bestemmelser i unødig grad blir benyttet som handelshindringer.

WTO-avtalen setter rammen for norsk tollvern og støttenivå

Etter innføringen av WTO-avtalen i 1995 ble det kvantitative importvernet for jordbruksvarer erstattet med et tollbasert importvern. Norge protokollerte, i likhet med andre land, en bindingsliste med tollsats, tollsatsreduksjoner og kvoter for minimumsimport og videreføring av eksisterende importmuligheter.⁶⁴ I disse bindingslistene ble tollsatsene fastsatt i både kroneverdi og prosentverdi. Satsene er Norges maksimalt tillatte tollsats i henhold til forpliktelsene i WTO-avtalen. Innenfor de maksimalt tillatte tollsatsene står Norge fritt til å fastsette satsene, samt om det skal benyttes krone- eller prosenttoll.

Ved innføringen av WTO-avtalen i 1995 forpliktet medlemslandene seg også til å redusere den interne støtten til landbruket med 20 prosent fra 1995-nivå. Støtten til landbruket deles inn i gul, blå, og grønn boks, der fargene indikerer hvor markedsforstyrrende støtten er. Gul støtte (AMS) anses å være mest produksjons- og handelsvridende, og er derfor underlagt restriksjoner. Denne støtten består i all hovedsak av to elementer: (1) Markedsprisstøtte og (2) produksjonsavhengig budsjettstøtte. Markedsprisstøtten beregnes som differansen mellom administrativ målpris og en fast ekstern referansepris (verdensmarkedspris 1986–88) multiplisert med innenlands produsert volum. Dette innebærer at det ikke beregnes AMS for produkter der det ikke finnes målpris. Eksempler på produksjonsavhengig støtte er grunntilskudd og transportstøtte.

Det er per i dag ingen restriksjoner når det gjelder blå eller grønn støtte. Produksjonstilskuddene, distriktstilskuddene og driftstilleggene er viktige ordninger i blå boks. Areal- og kulturlandskapstilskuddene ble flyttet over i

---

⁶⁴ NOU 1995:5. Norsk sør-politikk for en verden i endring.

grønn boks i forbindelse med opprettingen av nasjonale og regionale miljøprogram i 2007. Andre viktige ordninger i grønn boks er støtte til økologisk jordbruk, investeringsstøtte og velferdsordninger (f.eks. avløsertilskudd). Importkvoter og eksportstøtte er også viktige elementer i WTO-avtalen. Vedlegg 5 gir en oversikt over disse.

Pågående forhandlinger: Doha-runden⁶⁵

I 2001 ble det startet opp en ny forhandlingsrunde i WTO i forbindelse med Ministerkonferansen i Doha. Forhandlingsrunden har fått navnet Doha Development Agenda. Navnet indikerer den vekt utviklingsaspektet og utviklingslandenes rolle tillegges i denne runden. Sentrale forhandlingsområder i denne runden er blant annet markedsadgang, forenkling av handelsprosedyrer og videreutvikling av regelverket (fjerning av eksportstøtte og interne støtteordninger). Doha-forhandlingene er inne i sitt trettende år, og medlemslandene har foreløpig ikke klart å komme til enighet om en endelig avtale. Etter at forhandlingene ble avbrutt i 2008, har WTO jobbet med å få til en begrenset handelsavtale. I desember 2013 ble WTOs medlemsland enige om en slik begrenset handelsavtale under ministermøtet på Bali, den såkalte Bali-pakken. Men India har i etterkant trukket tilbake sin støtte til avtalen på grunn av uenighet om tiltak for matsikkerhet.

3.2.2 EØS-avtalen

EØS-avtalen knytter Norge til EUs indre marked. Den ble inngått mellom Norge (EFTA) og EU i 1994. Med unntak av veterinære saker, er politikk- og nærings-spørsmål innen landbruk unntatt fra EØS-avtalen. Likevel inneholder avtalen bestemmelser om økt handel med basis landbruksvarer i artikkel 19 og en avtale for handel med industrielt bearbejdede landbruksvarer i protokoll 3.

Artikkel 19

Avtalene inngått med utgangspunkt i artikkel 19 i EØS-avtalen, omfatter tollreduksjoner for basis landbruksvarer (melk, kjøtt, grønnsaker, vegetabiliske oljer m.m.) og etablering av importkvoter for enkelte varer. Vedlegg 5 gir en oversikt over kvotene som er omfattet av EØS-avtalen. I henhold til artikkel 19 skal Norge og EU, med to års mellomrom, gjennomgå vilkårene for handelen av med sikte på en gradvis liberalisering, men innenfor rammen av partenes respektive landbrukspolitikk.

I januar 2010 ble Norge og EU enige om en ny avtale etter artikkel 19 som trådte i kraft fra 1. januar 2012. Avtalen innebærer blant annet en gjensidig økning av importkvoten for ost fra 4 500 tonn til 7 200 tonn. Fra og med 1. januar 2014 er det innført en ny fordelingsnøkkel for den opprinnelige kvoten

---

⁶⁵ LMD (2013). WTOs Bali-pakke i havn på overtid, hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2013/des-13/wtos-bali-pakke-i-havn-pa-overtid.html?id=747572>, 10.10.14

på 4 500 tonn. Kvoten skal nå dels fordeles på grunnlag av verdien av importert ost i en kvalifiseringsperiode, mens resterende volum blir fordelt ved auksjon.⁶⁶

I tillegg til ost omfatter EØS-avtalen tollfrie kvoter for blant annet storfekjøtt (900 tonn), kylling (800 tonn) og gris (600 tonn). Norge har videre gitt tolllettelse eller importkvoter på enkelte innsatsvarer til konserver- og fôrindustrien, samt en liten økning i de eksisterende kvotene for skinker, pølser, kjøttboller og andebryst. Det er også redusert toll på blomster, grønnsaker, bær, stivelse, oljer, juicer, mat til kjæledyr m.m. På EØS-rådsmøtet høsten 2013 ble det enighet mellom EU og Norge om å starte forhandlinger om en ny artikkel 19-avtale i andre halvår 2014. Som grunnlag for forhandlingene gjennomgår Norge og EU våren 2014 utviklingen i handelen med landbruksvarer.⁶⁷

Protokoll 3

Protokoll 3 i EØS-avtalen omfatter handelen med industrielt bearbejdede landbruksvarer, såkalte RÅK-varer. Den trådte i kraft i 2002, og erstattet da frihandelsavtalens protokoll 2 mellom Norge og EF. Senere har avtalen blitt reforhandlet. Gjeldende protokoll 3-avtale ble implementert 1. november 2004.

For produkter i protokoll 3 legges det opp til full konkurranse i bearbejdingsleddet i foredlingsindustrien, men det skal kompenseres for ulike priser på råvarer i Norge og EU. RÅK-varer eksponeres dermed i større grad for internasjonal konkurranse enn basis landbruksvarer som er omfattet av artikkel 19. For å sikre at ulike priser på råvarer i Norge og i EU ikke skal påvirke råvare-

kostnaden i foredlingsindustrien, benyttes virkemidlene toll, prisnedskrivning (PNS) og eksportstøtte (XR). Tollsatsen for RÅK-varer beregnes i de fleste tilfeller ut fra råvarens innhold av viktige jordbruksråvarer, med utgangspunkt i en definert prisdifferanse mellom Norge og EU fra 1994. Disse varene får dermed en lavere tollsats enn hva som er tilfellet for basis landbruksvarer. Råvareprisforskjeller mellom EU og Norge har økt over tid. Siden tollsatsen på RÅK-varer er basert på råvareprisforskjeller i 1994, er særlig prisnedskrivning (PNS) blitt et virkemiddel som har økt i betydning for å sikre at konkurransen mellom matindustrien i Norge og EU ikke påvirkes av råvarekostnadene.

I 2013 ble det utbetalt om lag 176 mill. kroner gjennom RÅK-ordningen. Av dette var 30,7 mill. kroner eksportstøtte og 145,6 mill. kroner gikk til prisned-

---

Formålet med prisnedskrivning (PNS) og eksportstøtte (XR) under RÅK-ordningen er å bidra til at konkurranseutsatt norsk matindustri kan produsere produkter basert på norske jordbruksråvarer. PNS og XR gis dersom tollsatsen alene ikke kompenserer for råvareprisforskjellen mellom verdensmarkedet og norsk markedspriser.

---

⁶⁶ Landbruksdirektoratet (2013). Ny fordelingsmetode for ostekvote fra EU, hentet fra: <https://www.slf.dep.no/no/nyhetsarkiv/internasjonal-handel/ny-fordelingsmetode-for-ostekvote-fra-eu>, 10.10.14

⁶⁷ LMD (2013). Jordbruksoppgjøret 2014 – endringer i statsbudsjettet 2014 m.m. Prop. 106 S (2013–2014).

skrivning (jf. tabell 3.1). Fra 2012 til 2013 gikk utbetalt PNS opp med 12,1 prosent, en økning på 15,8 mill. kroner. Økningen skyldes i hovedsak økte prisforskjeller på meierivarer mellom Norge og EU. Utbetalt eksportstøtte i 2013 gikk også opp med 19,8 prosent, en økning på 5,1 millioner. Økt eksport av sjokolademasse forklarer mesteparten av økningen.

Det blir gitt mest prisnedskrivning til råvarene kjøtt og melk med hhv. 29 og 62 prosent av totalt utbetalt PNS i 2013. Kjøtt og melk stod for hhv. 12 og 74 prosent av totalt utbetalt eksportstøtte i 2013.

Foto: ©Tine Mediebank

Tabell 3.1⁶⁸

Utbetalt eksportstøtte (XR) og prisnedskrivning (PNS) fordelt på råvare, 2011–2013 (i 1 000 kroner)

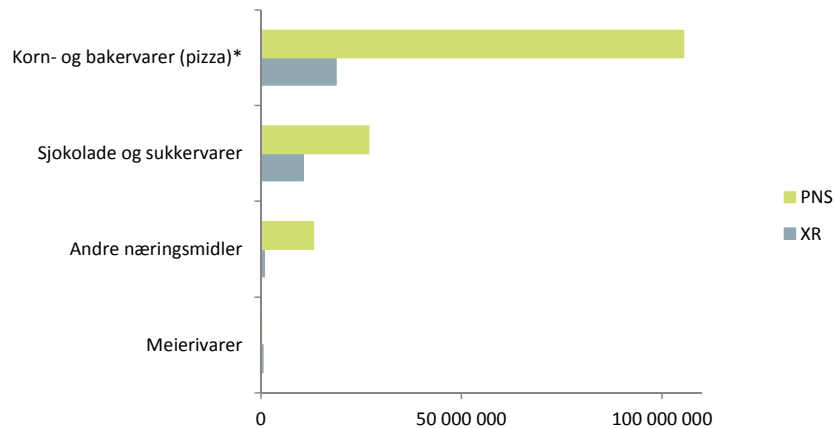
Råvare	XR			PNS		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Melk	17 969	18 306	22 705	67 397	70 141	89 877
Egg	3 369	2 927	3 093	9 927	10 035	8 276
Mel og korn	1 006	765	857	0	0	0
Potet	675	357	374	7 278	4 312	5 249
Kjøtt	3 525	3 304	3 708	55 607	45 345	42 180
TOTALT	26 544	25 659	30 737	140 210	129 833	145 583

På bransjenivå, er det korn- og bakevarebransjen som mottar den høyeste andelen av støtte i RÅK ordningen (jf. figur 3.1). Likevel er det viktig å være oppmerksom på at denne støtten ikke går med til nedskrivning av råvarekostnaden for matmel i bakervarene, men til andre råvarekomponenter i ferdigvaren, som for eksempel meierivarer, egg og kjøtt.

⁶⁸ Landbruksdirektoratet (2014). Prisnedskrivning og RÅK-tilskudd, datafil mottatt av Øyvind Bråthen, 15.03.14.

Figur 3.1

Utbetalt eksportstøtte (XR) og prisnedskrivning (PNS) per bransje, 2013 (i 1 000 kroner)

* Ingredienser til pizza, kjøtt og ost mottar en stor andel av denne støtten

Utbetalinger under post [19.05] *Brød, kaker og annet bakverk* fra tolltariffen som omfatter korn- og bakerbransjen, er dominerende. Dette er hovedsakelig grunnet utbetalinger til pizza med kjøtt. I 2013 utgjorde om dette om lag 89 % av utbetalingene innunder denne posten.

3.2.3 EFTA: Bilaterale avtaler

I tillegg til WTO og EØS-avtalen har Norge inngått handelspolitiske forpliktelser gjennom EFTA (European Free Trade Area). EFTA har per i dag inngått 25 handelsavtaler som dekker 35 land.⁶⁹ Et viktig mål for EFTA-landene og Norge er å oppnå likhet i forhold til EUs tredjeland-avtaler. I de bilaterale forhandlingene tilbyr Norge derfor i stor grad de samme vilkårene som innrømmes overfor EU på landbruksvarer utenfor kvoter. Som i WTO, definerer EFTA fisk som en industri- vare. Norge har sterke eksportinteresser på dette området, men har i hovedsak defensive interesser på andre matområder. Under handelspolitiske forhandlinger skiller det vanligvis mellom jordbruksråvarer og bearbejdede jordbruksvarer. Bearbejdede jordbruksvarer omfattes i større grad av frihandel.

Foto: ©Tine Mediebank

⁶⁹ EFTA (2014). Free trade agreements, hentet fra: <http://www.efta.int/free-trade/free-trade-agreements.aspx>, 07.05.2014.

EFTA-landene har blitt enige om en revidert EFTA-konvensjon som trådte i kraft 1. juli 2013. Endringene medfører at EFTA-landene i større grad likestilles med EU når det gjelder tollsatser. Avtalen omfatter bl.a. kjøtt, pølser og juice. Det innføres nye tollkvoter og den eksisterende ostekvoten utvides fra 90 til 200 tonn. Forhandlinger om frihandelsavtaler med bl.a. tollunionen Russland, Hviterussland og Kasakhstan, skulle avsluttes i løpet av første halvdel av 2014. På grunn av situasjonen i Ukraina er imidlertid forhandlingene lagt på is. Videre arbeides det med å fremforhandle frihandelsavtaler med India, Indonesia, Vietnam, Malaysia, Bosnia Herzegovina og flere land i Mellom-Amerika. Forhandlinger med Thailand og Algerie er innledet, men står for tiden på vent på grunn av politiske forhold. I 2012 ble frihandelsavtalen med Ukraina og Peru ratifisert (avtalene trådte i kraft hhv. 1.6.2012 og 1.7.2012). I tillegg har EFTA signert avtaler med både Colombia, Montenegro og Hong Kong/Kina, men disse må behandles i Stortinget før avtalene ratifiseres. Norges bilaterale diskusjoner med Kina står i stampe etter fredsprisutdelingen i 2010. Disse forhandlingene foregår for øvrig uavhengig av EFTA.

3.2.4 Import fra utviklingsland og GSP-ordningen⁷⁰

Gjennom GSP-ordningen (General System of Preferences) gir Norge preferanse-toll på import fra alle utviklingsland. Det innebærer at Norge gir tollnedsettelse på 10 til 100 prosent på utvalgte tekstil- og landbruksvarer. GSP-ordningen aksepteres gjennom unntaksklausulen i WTO-avtalen. GSP omfatter i dag omtrent 90 land og områder, der omtrent 35 av disse er såkalte minst utviklede land (MUL). Disse landene blir ofte referert til som nulltoll-landene, fordi de har toll- og kvotefri adgang til det norske markedet for alle produkter. Fra 1. januar 2013 har noen land blitt tatt ut av GSP -ordningen, mens andre har skiftet kategori. Dette er gjort basert på at landenes utviklingsstatus er vurdert å være endret. Det har i tillegg blitt innført en ny landgruppe, GSP+. Disse får tollfrihet på tekstilvarer og klær, samt 50 og 100 prosent tollreduksjon på visse næringsmidler.

Botswana, Namibia og Swaziland har gjennom flere år hatt en særordning i GSP. Fra 1. januar 2013 ble imidlertid denne særordningen fjernet, og landene mistet sin «nulltoll-status». Imidlertid er de tollfrie kvotene for import av storfekjøtt og sauekjøtt videreført. Siden mesteparten av handelen med disse landene skjer gjennom de tollfrie kvotene, innebærer ikke fjerningen av særordningen store endringer i handelsmønsteret på kort sikt.

For Namibia og Botswana er det en tollfri importkvote på 2700 tonn utbenet storfekjøtt, og for Swaziland en kvote på 500 tonn storfekjøtt. I 2013 ble disse kvotene fullt utnyttet.⁷¹ Kvotene fordeles etter «første mann til mølla» prinsippet. Gjennom EFTAs frihandelsavtale med Den sørafrikanske tollunion (SACU), har Botswana, Namibia og Swaziland i tillegg en kvote på 500 tonn

⁷⁰ Hvis ikke annet nevnt er kilden: Tollvesenet (2013). GSP- handel med U-land, hentet fra: <http://www.toll.no/no/bedrift/varer-inn-til-norge/frihandel/gsp---handel-med-u-land/>, 14.10.14.

⁷¹ Landbruksdirektoratet (2013). Markedsrapport 2013. Rapport-nr.: 7/2014.

storfekjøtt. I 2013 ble det importert 471 tonn storfe innunder denne kvoten.⁷² For kjøtt fra sau og lam er taket på tollfri import fra de tre landene 400 tonn. I 2013 var importen innenfor denne ordningen på 173 tonn. Dette er en lavere utnyttelsesgrad enn for storfekjøtt.

I 2008 ble det gjennomført endringer i forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer under GSP-ordningen. Sikkerhetsmekanismen innebærer at når import fra GSP-land fører til vesentlig markedsforstyrrelse eller fare for dette, kan man iverksette tiltak for å fjerne markedsforstyrrelsen. Dette kan innebære helt eller delvis å oppheve preferansetoll-behandlingen for den gjeldende varen med umiddelbar virkning.⁷³ Denne mekanismen har ikke blitt benyttet.

3.2.5 Innenlands og utenlands bearbeiding av landbruksvarer

Ordningen med innenlands bearbeiding gjelder overfor EU, og gir virksomheter adgang til å bearbeide ufortollede importerte landbruksvarer som skal føres ut av landet igjen. Hensikten med ordningen er at landbruksbasert næringsmiddelindustri som produserer for eksportmarkedet, skal få tilgang til råvarer på et kostnadsnivå på linje med konkurrerende næringsmiddelindustri. Toll- og avgiftsdirektoratet har hovedansvaret for ordningen. Landbruksdirektoratet foretar en landbruks- og næringspolitisk vurdering som er grunnlag for bevilgningen til innenlands bearbeiding i Norge. I 2013 ble det importert ca. 3 100 tonn jordbruksråvarer for innenlands bearbeiding. Dette tilsvarer en importverdi på 9 mill. kroner.⁷⁴ Ordningen blir brukt til bearbeiding av noe kjøtt, poteter, men i hovedsak korn.

Ordningen med utenlands bearbeiding gir bedrifter anledning til å bearbeide landbruksvarer utenlands basert på norske råvarer. Dette innebærer at landbruksvarer kan føres ut av Norge for bearbeiding i utlandet. Deretter kan de gjeninnføres til Norge uten at det ilegges toll på varen. Det er bare råvarer fra andre land som tilføres de bearbeidede produktene som ilegges toll.

Virksomheter som ønsker å benytte seg av ordningen, må søke Landbruksdirektoratet før varene sendes ut av landet for bearbeiding. Kjøtt, kjøttvarer og meierivarer er kvantumsbegrenset ved tollkvoter. Disse auksjoneres av Landbruksdirektoratet for en treårig kvoteperiode. I 2013 ble det importert om lag 7 900 tonn etter utenlands bearbeiding til en verdi av 300 mill. kroner.⁷⁵

---

⁷² Landbruksdirektoratet (2013). Markedsrapport 2013. Rapport-nr.: 7/2014.

⁷³ LMD (2008). FOR 2008-03-07 nr. 228.

⁷⁴ Mottatt e-post fra Ingeborg Weel Johannessen i Landbruksdirektoratet, 16.09.14.

⁷⁵ Mottatt e-post fra Thor Henning Roas i Landbruksdirektoratet, 01.09.14.

3.2.6 Endringer i EUs landbrukspolitikk

Landbrukspolitikken i EU (CAP), utgjør en betydelig andel av EUs felles budsjett, og er en viktig del av unionens felles politikk og fordeling mellom medlemsland. Utviklingen i EUs landbrukspolitikk (CAP) har betydning for norsk landbruk og matindustri på flere områder. Norge er for eksempel forpliktet til å følge EUs bestemmelser på mattrygghet (blant annet gjennom veterinæravtalen). Utformingen av EUs landbrukspolitikk har også betydning for graden av sammenfallende interesser mellom EU og Norge i internasjonale prosesser, som i WTO-forhandlingene.

CAP-reformen 2013⁷⁶

Etter to år med forhandlinger ble Europarådet 27 (nå 28 med Kroatia), Europaparlamentet og Europakommisjonen enige om EUs felles landbrukspolitikk (CAP) som skal gjelde for perioden 2014–2020. Reformen er en videreføring av av intensjonene fra reformen i 2003.

I 2004 økte antallet medlemsland i EU fra 15 til 27. Landbrukspolitikken basert på 15 medlemsland ble vanskelig å videreføre og CAP gjennomgikk en betydelig reform. En av de viktigste endringene i reformen i 2003 var omlegging fra arealstøtte og støtte per dyr til støtte per bruk, såkalt enkeltbruksstøtte. Til nå har støtte per bruk vært basert på historisk støttenivå. Konsekvensen er at nye medlemsland som kom inn i EU i 2004, har hatt et betydelig lavere støttenivå enn de opprinnelige medlemslandene. CAP-reformen i 2013 introduserer nye fordelingsmekanismer slik at enkeltbruksstøtten i mindre grad skal bygge på historiske tildelinger av støtte. Formålet er å foreta en utjevning og bidra til en mer rettferdig fordeling av støttenivået.

CAP-reformen 2013 introduserer forsterkede virkemidler på noen områder. Rekruttering til landbruket er en utfordring, og er et av områdene som blir prioritert. For å sikre rekruttering og oppmuntre til generasjonsskifte i jordbruket, innføres det et tilskudd til gårdbrukere under 40 år.⁷⁷ Reformen introduserer også «grønn støtte». Det går ut på at 30 prosent av den direkte støtte i det enkelte medlemsland skal være grønn støtte til miljøriktige reduksjoner og tiltak. Formålet er å stimulere til et mer miljøvennlig landbruk. Denne typen støtte innunder pilar 1 i CAP er ny. Utover dette skal midlene til forskning, innovasjon og kunnskapsformidling dobles.⁷⁸ Reformen legger også opp til en viss fleksibilitet når det gjelder overføringer av midler fra pilar 1 (markedsordninger og direkte støtte) til pilar 2 (bygdeutvikling).

Produsentorganisasjonene styrkes gjennom den nye reformen. Det åpnes for å etablere nye produsentorganisasjoner finansiert med midler fra bygdeutviklings tiltak. I tillegg legges det til rette for at produsentorganisasjonene får en

⁷⁶ Øistad, K. (2013). CAP-reformen 2013 - EUs felles landbrukspolitikk i endring, hentet fra: <http://www.regjeringen.no/pages/38470168/knutrapport.pdf>

⁷⁷ Unge jordbrukere får 25 prosent ekstra støtte de fem første årene etter etablering.

⁷⁸ Norsk Landbrukssamvirke (2013). Reform av EUs felles landbrukspolitikk, hentet fra: <http://www.landbruk.no/Nyheter/Nyhetsartikler/Naeringspolitikk/Reform-av-EUs-felles-landbrukspolitikk>, 14.10.14

sterkere rolle i forhandlingene om leveringskontrakter for ulike landbruksvarer. Markedsrettingen av landbruket i EU fortsetter med CAP-reformen. Det legges det opp til at kvotesystemet for sukkerproduksjon avvikles i 2017. Men det vil fortsatt være mulighet for lagring av deler av sukkerproduksjonen (hvitt sukker). Systemet for melkekvoter avvikles i april 2015.

Bilaterale forhandlinger mellom EU og USA⁷⁹ – mulige konsekvenser for Norge

EU og USA startet i juli 2013 forhandlingene om et transatlantisk handels- og investeringspartnerskap (Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP). En frihandelsavtale mellom disse partene kan ha betydelige konsekvenser for verdiskaping og struktur i norsk matindustri. Det kan også kreve tilpasninger i vårt regelverk på matområdet, med små muligheter for norsk påvirkning. Nedenfor redegjøres kort for norske offensive og defensive interesser knyttet til TTIP, samt mulige norske tiltak.

På matområdet er Norges offensive interesser knyttet til sjømat. 95 prosent av norsk sjømat eksporteres. Rundt halvparten målt i kvantum og 60 prosent målt i verdi av norsk sjømateksport går til EU. Frankrike er det største enkeltmarkedet.⁸⁰ Norsk sjømatnæring vil få en stor utfordring dersom en stor sjømataktør som USA får bedre markedsadgang til det europeiske markedet enn Norge. USA har vært et stort marked for norsk laks, og er hovedmarkedet for norsk produksjon av marine oljer til human konsum (helsekost som Omega-3). Dersom EUs eksportører oppnår tollfrihet i USA, vil dette svekke konkurransevnen til norske aktører.

For jordbruksvarer er dagens eksport begrenset. Imidlertid kan det ikke utelukkes at bedret markedsadgang mellom EU og USA vil påvirke eksporten av enkeltprodukter inn til disse markedene, som eksporten av Jarlsbergost til USA. I fremtiden må vi også ta høyde for at økt utnyttelse av bioråstoff i form av konsentrater og raffinerte produkter vil kreve eksportmuligheter.

Norges defensive interesser dreier seg dels om regelverk og importvern. TTIP vil ikke ha noen direkte innflytelse på det norske importvernet. Men et av formålene med TTIP er å styrke næringslivets konkurransekraft, også på landbruksområdet. Økt konkurransekraft kan gjøre landbruksindustrien i EU og USA mer konkurransedyktig på det norske matmarkedet. Dette vil særlig påvirke handelen med jordbruksprodukter der importvernet er svakt, f.eks. for RÅK-varer. Det er også grunn til å tro at dersom EU som følge av en handelsavtale med USA, endrer sine systemer for f.eks. tollberegning av bearbejdede landbruksprodukter, jf. EØS-avtalens protokoll 3, vil det komme krav om at dagens protokoll 3 endres tilsvarende. EU ønsker et harmonisert system for toll-

---

⁷⁹ Nærings- og fiskeridepartementet (2014). Konsekvenser for Norge av et handels og investeringspartnerskap mellom EU og USA, *hentet fra*:

http://www.regjeringen.no/pages/38671155/TTIP_Konsekvenser_for_Norge.pdf, 14.10.14

⁸⁰ Nærings- og fiskeridepartementet (2013). Markedsadgang for norsk sjømat, *hentet fra*: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/nfd/ryddemappe/rydde/handelspolitikk.html?id=742607>, 14.10.14

beregning av bearbejdede landbruksvarer og ikke forskjellige systemer i ulike avtaler. EU vil også kunne legge ytterligere press på Norge for nye forhandlinger etter artikkel 19 i EØS-avtalen.

Regelverk er et annet område av stor betydning og kanskje det mest utfordrende i forhandlingene mellom EU og USA. Dersom TTIP medfører endringer i EUs mattrygghetsregler, må Norge tilpasse seg disse. Slike framtidsutsikter kan skape frykt for både økt bruk av GMO-materiale i mat, tillatelse til bruk av klor eller stråling til rensing av råvarer, samt bruk av veksthormoner i husdyrproduksjon. Det samme gjelder veterinære grensekontroller hvor Norge sluttet seg til EUs regime i 1999. I dag ser det imidlertid ut til at det kan være et stykke fram før TTIP-forhandlingene får konsekvenser for nasjonale mattrygghetsregler. I stedet vil nok partene søke å finne en form for «bridging», dvs. løsninger som gjør det mulig å opprettholde regimene i begge regioner med minst mulig negativ effekt for handelen.

En eventuell TTIP-avtale mellom EU og USA vil aktualisere spørsmålet om tilsvarende norske/EFTA forhandlinger med USA med formål om å sikre jevnbyrdige konkurransevilkår. En avtale mellom EFTA/Norge og USA vil gi store endringer i rammevilkårene for norsk jordbruk og matindustri. USA vil sannsynligvis kreve frihandel for de fleste jordbruksprodukter, dvs. at norsk tilslutning til TTIP vil si frihandel med jordbruksvarer og andre matvarer.

En frihandelsavtale med USA vil kunne utløse krav om tilsvarende markedsadgang for EU eksportører på det norske markedet. I sum vil dette medføre et jordbruk og jordbruksbasert matindustri får en betydelig vanskeligere konkurransesituasjon. For industrien vil dette spesielt gjelde den jordbruksbaserte industrien som ikke er RÅK-industri. Et scenario der norsk jordbruksbasert matindustri baserer sin virksomhet på foredling av utenlandske råvarer er lite realistisk. Dette innebærer at det er vanskelig å se for seg en økt frihandel med EU og USA på jordbruksområdet uten at dette også vil kreve en omlegging av støtten til norsk jordbruk.

Innstramninger i regelverket for mattrygghet

Europakommisjonen gjennomførte i 2012 den største regelverksrevisjonen siden 2002/2004. Det ble lansert et nytt lovforslag som tok sikte på å stramme inn og forenkle regelverket for mattrygghet⁸¹. Selv om regelverksrevisjonen har pågått lenge, er det grunn til å tro at skandalen med bruk av hestekjøtt i flere foredlingsbedrifter i EU har bidratt til innstrammingsforslagene. Norge vil bli påvirket gjennom EØS-avtalen. Det foreslås blant annet en obligatorisk innkreving av avgifter for å finansiere offentlig kontroll av matkjeden. Dette bidrar til større sikkerhet for forbrukerne, men økte kostnader på produksjonsleddet. Kommisjonen har mål om ikrafttredelse av den nye lovpakken i 2016.

---

⁸¹ Eurpaportalen (2013). Vil forenkle og stramme inn regelverket for mattrygghet, hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/sub/europaportalen/tema/landbruk-og-mat/nyheter-landbruk-mat.html?contentid=732032&id=686537>. 29.08.2013.

3.3 Avgifter og gebyrer⁸²

Hvert år betaler matindustrien betydelige beløp i avgifter og gebyrer. I 2013 ble det innkrevd avgifter for totalt 24,2 mrd. kroner. Av dette utgjorde særavgiftene 24,0 mrd. kroner eller 99,4 prosent av totale avgiftsbeløp. I tillegg kommer forskningsavgiften. De ulike bransjene belastes i ulik grad av avgiftene (jf. figur 3.2).

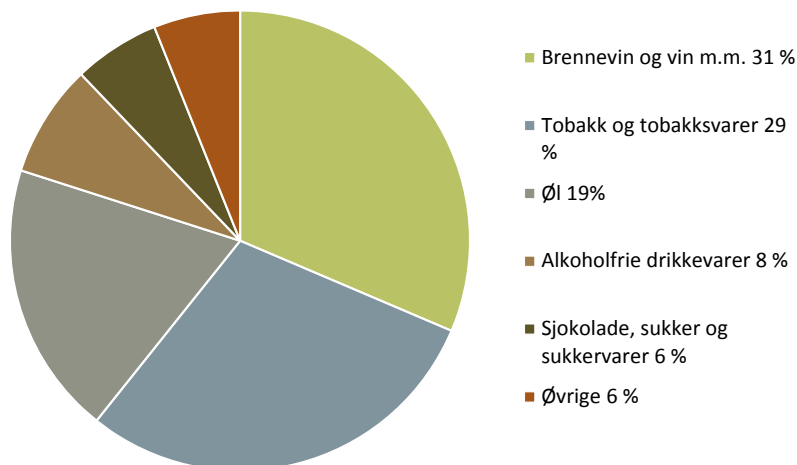
Generelle avgifter, som merverdiavgiften, gjelder tilnærmet alle varer og tjenester, og har til hensikt å skaffe staten inntekter.

Særavgifter gjelder noen varer og tjenester. Særavgiftenes mål er å bidra til å skaffe staten inntekter samt redusere forbruket av helse- og miljøskadelige produkter.

Gebyrer er generelt en betaling for en spesifikk tjeneste som utføres, som for eksempel tilsyn og kontroll utført av Mattilsynet.

Figur 3.2

Fordeling av avgifter på mat- og drikkevarer, 2013

⁸² Hvis ikke annet er nevnt, bygger dette avsnittet på kildene: Toll- og avgiftsdirektoratet (2014). Særavgifter på nærings- og nytelsesmidler, datafil mottatt av Erik Forvik, 16.6.14. Mattilsynet (2014). Kjøttkontrollgebyr, datafil mottatt av Eirin O. Breivik, 23.06.14 og Landbruksdirektoratet (2014). Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL), Årsmelding og regnskap for 2013.

Produktavgiftene utgjør tilsammen 94 prosent av avgiftsbelastningen. I tillegg kommer andre særavgifter som grunnavgift på engangsemballasje og miljøavgift på emballasje, og andre avgifter som forskningsavgift. Disse utgjorde tilsammen 6 prosent av avgiftene i 2013.

Fra 2004 til 2013 er avgiftsbeløpet økt med 26,6 prosent. Det siste året har totalt avgiftsbeløp økt med 0,2 prosent. Tabell 3.2 viser utviklingen i avgiftsbeløp for mat- og drikkevarer, fordelt på ulike kategorier.⁸³

Tabell 3.2

Oversikt over avgifter for mat- og drikkevarer, 2004–2013 (i mill. kroner)

	2004	2008	2010	2012	2013
Produktavgifter totalt	17 950,5	20 449,3	21 854	22 703,3	22 695,2
– Tobakk og tobakksvarer	6 798,9	7 298,7	7 436,1	7 314,9	7 080,1
– Sukker	208,0	193,6	196,4	193,2	200,8
– Sjokolade- og sukkervarer	967,3	1 089,6	1 165,4	1 220,6	1 264,6
– Alkoholfrie drikkevarer	962,0	1 068,5	1 735,8	1 835,1	1 911,0
– Øl	3 758,8	4 312,2	4 347,2	4 550,9	4 649,2
– Brennevin, vin m.m.	5 255,5	6 486,7	6 973,2	7 588,7	7 589,6
Miljøavgift totalt	177,2	495,9	453,3	339,4	102,4
– Kartong/pappemb.	17,6	211,0	158,0	85,8	67,3
– Plastemballasje	57,4	91,0	71,8	49,3	5,2
– Metallemballasje ⁸⁴	63,0	141,0	162,6	140,0	–44,7
– Glassemballasje	39,2	52,9	60,9	64,4	74,6
Grunnavgift, Engangsemballasje	461,8	729,8	807,5	936,4	1 222,4
Forskningsavgift	74,7	115,5	128,4	140,3	143,8
Matproduksjonsavgift	422,6	539,5	561,0	–	–
Sum avgifter	19 086,8	22 330,0	23 804,1	24 119,48	24 163,7

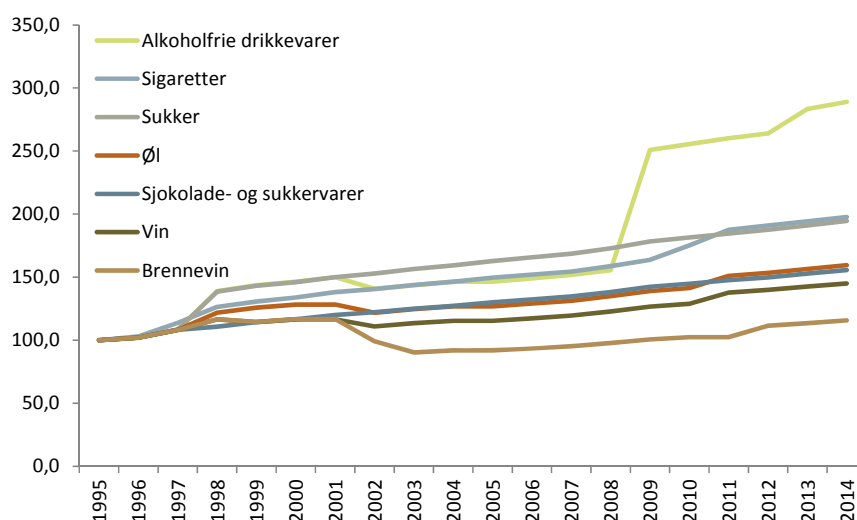
⁸³ Avgiftsbeløp er et produkt av omsatt mengde og avgiftssatser. Variasjonene i avgiftsbeløpene gjennom tidsserien kan skyldes endringer i omsetningen av de ulike produktene, endringer i avgiftssatsene samt at nye produkter er inkludert i avgiftsordningene.

⁸⁴ I 2013 ble det refundert/tilbakebetalt mer enn det ble innbetalt.

Avgiftsbeløpene varierer betydelig mellom de ulike kategoriene. Imidlertid har produktgruppene hatt en relativt lik årlig økning i avgiftssatsene, med unntak av oppsvinget i avgiften på alkoholfrie drikkevarer i 2009 (jf. figur 3.3). Det skyldes at avgiften ble satt opp til nivået for lettøl slik at avgiften ble 61 prosent høyere sammenlignet med året før. Vedlegg 5 gir en oversikt over utvikling i avgiftssatsene t.o.m. 2014.

Figur 3.3

Utviklingen i avgiftssatser for utvalgte produkter, 1995–2014 (indeks 1995=100)

3.3.1 Kort om ulike særavgifter

Avgift på tobakk

Tobakksavgiften er inndelt i seks forskjellige varegrupper: sigarer, sigaretter, røyketobakk, skråtobakk, snus, samt sigarettpapir/sigaretthylser. Totalt ble det innkrevd tobakksavgift i 2013 på 7,1 mrd. kroner. Dette er en nedgang på ca. 3,2 prosent fra året før.

Avgiftssatsene har økt hvert år fra 1995 til 2014. Fra 2013 til 2014 økte avgiftene for skråtobakk og snus med 2,1 prosent, mens avgiften for de resterende varegruppene innen tobakk økte med om lag 1,7 prosent. Avgiftssatsene på sigarettpapir og hylser økte med 2 prosent.

Avgift på drikkevarer

Alkoholavgiften er en volumavgift med progressive satser etter alkoholinnhold. Innkrevd avgift registreres på to poster: «vin og brennevin» og «øl». Samlet innkrevd avgiftsbeløp på brennevin og vin har økt hvert år siden 2000 og utgjorde

7,6 mrd. kroner i 2013. Dette er tilnærmet identisk med nivået i 2012. For øl utgjorde avgiften i 2012 om lag 4,7 mrd. kroner, en økning på 2,2 prosent fra året før. Innkrevd ølavgift har økt med 23,7 prosent fra 2004 til 2012. Avgiftssatsene for alkoholholdige drikkevarer økte med 1,9 prosent fra 2013 til 2014.

Innkrevd avgift på alkoholfrie drikkevarer var i 2013 på 1,91 mrd. kroner, en økning på 4,1 prosent fra 2012. Avgiftssatsen på alkoholfrie drikkevarer har økt hvert år fra 2002 til 2014. Størst økning skjedde i 2009 da avgiftssatsen ble satt opp til nivået for lettøl (0,7–2,7 % VOL). Fra 2013 til 2014 økte avgiftssatsene med 2,0 prosent.

Avgift på sjokolade- og sukkervarer

Varene som omfattes av denne avgiften er fortrinnsvis godteripregede varer med og uten tilsatt sukker eller søtningsmiddel. Innkrevd sjokolade- og sukkervareavgift utgjorde 1,27 mrd. kroner i 2013, en økning på 3,6 prosent fra 2012. Avgiftssatsen for sjokolade- og sukkervareavgiften har årlig steget med mellom 2 og 3 prosent årlig siden år 2000.

Foto: ©Tine Mediebank

Avgift på sukker⁸⁵

Det er avgift på sukker som blir innført eller produsert i Norge. Dette omfatter både sukker (roe-/bete- og rørsukker), sirup og sukkeroppløsning av disse varene. Innkrevd sukkeravgift utgjorde 200,8 mill. kroner i 2013, en økning på 3,9 prosent fra året før. Avgiften skal beregnes av varens nettovekt. Satsen økte med om lag 2 prosent fra 2013 til 2014, og utgjør 7,32 kr/kg i 2014.

Avgifter på drikkevareemballasje

Dagens avgiftssystem for drikkevareemballasje består av en miljøavgift og en grunnavgift.

Miljøavgiften er en avgift på emballasje av kartong/papp, plast, metall og glass. Totalt innbetalt miljøavgift på emballasje var i 2013 på 102,4 mill. kroner, en nedgang på 69,8 prosent fra året før. En av årsakene til nedgangen var at det i 2013 ble refundert/tilbakebetalt mer enn det ble innbetalt miljøavgift på metall-emballasje, nettosummen endte på minus 44,7 mill. kroner. Satsene for miljøavgift på drikkevareemballasje fastsettes basert på returandelen for fraksjonen, og om emballasjen er av glass, metall, plast eller papp/papir. Miljødirektoratet fastsetter og endrer returandelen for ett år av gangen (se vedlegg 6).

Grunnavgiften ilegges engangsemballasje, det vil si drikkevareemballasje som ikke kan brukes om igjen i sin opprinnelige form og dermed er uavhengig av

⁸⁵ Toll- og avgiftsdirektoratet (2014). Sukkeravgift-kort om temaet, hentet fra: <https://www.toll.no/no/bedrift/saravgifter-og-gebyrer/sukker/kort-om-sukkeravgiften/>

returandel. En del produkter som melk og melkeprodukter, varer i pulverform-, kakao-, korn- og soyabaserte melkeerstatningsprodukter og morsmelkerstatning, er fritatt fra avgiften.⁸⁶ Totalt innkrevd grunnavgift utgjorde 1,2 mrd. kroner i 2013. Det innkrevde beløpet økte med 30,5 prosent fra 2012 til 2013. Avgiftssatsen utgjør 1,1 kroner per engangsemballasje i 2014, en økning på 1,9 prosent fra året før.

3.3.2 Andre avgifter og gebyrer

Forskningsavgift⁸⁷

Forskningsavgiften har som formål å sikre økonomisk grunnlag for forskning knyttet til hele matvarekjeden, fra primærleddet til industri- og forbrukerleddet. Forskningsavgiften er en verdiavgift som kreves inn på alle norskproduserte landbruksprodukter, og på de fleste importerte råvarer og ferdigvarer av mat og fôr. I 2013 utgjorde forskningsavgiften 143,8 mill. kroner, en økning på 2,5 prosent fra året før.

Kjøttkontrollgebyr⁸⁸

Kjøttkontrollgebyret skal finansiere tilsyn og kjøttkontroll etter matloven. Gebyrpliktig kjøttkontroll omfatter en rekke ulike veterinærundersøkelser og kontroller av slaktet. Alle slakterier plikter å betale gebyret til Mattilsynet.⁸⁹ Innkrevd kjøttkontrollgebyr har variert de siste årene, og utgjorde 62,7 mill. kroner i 2013. Dette er en reduksjon på 1,9 prosent fra året før.

Arbeidsgiveravgift⁹⁰

Alle arbeidsgivere skal betale arbeidsgiveravgift av lønn og annen godtgjørelse for arbeid og oppdrag som ikke er utført av selvstendig næringsdrivende. Avgiften betales til Folketrygden og er en verdiavgift beregnet av bruttolønn. Norge er delt inn i fem geografiske soner med ulike prosentvise satser. Landbruk og fiskeri samt matindustri basert på råvarer fra disse næringene og som drives i avgiftssone Ia og IVa, har lavere avgiftssats enn andre næringer. Satsene er holdt uendret siden 2007.

---

⁸⁶ Grunnavgiften har vært foreslått avviklet, også av Særagiftsutvalget, for bl.a. å redusere grensehandelen og fordi den ikke lenger regnes som en miljøbegrunnet avgift.

⁸⁷ Landbruksdirektoratet (2014). Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL), Årsmelding og regnskap for 2013, Rapport-nr.: 15/2014 og Landbruksdirektoratet (2013). Omsetnings-, forsknings-, og overproduksjonsavgift 2013, Avgifter - gjeldene satser 2013.

⁸⁸ Mattilsynet (2014). Kjøttkontrollgebyr, e-post mottatt fra Eirin Osnes Breivik, 23.06.14.

⁸⁹ For sesongslakterier og mobile slakterier gjelder spesielle regler for gebyrfastsettelse.

⁹⁰ Lovdata (2013). Stortingsvedtak om fastsetting av avgifter mv. til folketrygden for 2014.

3.4 Tilskuddsordninger av direkte betydning for matindustrien

Tilskuddsordninger er et sentralt virkemiddel i norsk landbrukspolitikk for å sikre fortsatt jordbruksproduksjon, variert kulturlandskap og levende bygder. De fleste tilskuddsordningene er derfor lagt på primærleddet. Enkelte tilskuddsordninger berører imidlertid matindustrien mer direkte, som frakt- og transporttilskuddene og prisnedskrivning.

3.4.1 Frakt- og transportstøtte

Frakttilskudd

Hensikten med frakttilskuddene er at de skal kompensere for høyere transportkostnader for primærprodusenter i distriktene. Tilskuddet har dermed betydning for den råvareprisen matindustrien betaler primærprodusenter. Det gis i dag frakttilskudd i følgende ordninger:

- Frakttilskudd på kjøtt
- Frakttilskudd på egg
- Frakttilskudd på korn og kraftfôr.

Tabell 3.3 gir en oversikt over utbetalt frakttilskudd for de ulike varegruppene fra 2009 til 2013, samt budsjettert frakttilskudd for 2014.⁹¹ I 2013 ble det utbetalt til sammen 319 mill. kroner. Det er en økning på 13,5 prosent fra 2012. For 2014 er det budsjettert med 342,5 mill. kroner i frakttilskudd, en økning på 7,4 prosent sammenlignet med 2013.

Frakttilskuddsordningen for kjøtt ble endret med virkning fra og med 1. januar 2011. Hovedformålet med innfraktordningen er å utjevne forskjeller i kostnader ved innfrakt av slakt fra produsent til slakteri på en slik måte at prisen til produsent sikres uavhengig av geografi. Endringen i 2011 skulle bidra til en mer målrettet ordning gjennom at midlene gis til de lange innfraktene. Det er kun transporten til nærmeste aktuelle slakteri regnet fra produsent, som er tilskuddsberettiget. Den nye ordningen innebærer også at «nullsonen» rundt slakterianleggene, som ikke gir grunnlag for tilskudd, utvides fra 10 til 50 km. Anlegg med mindre slaktevolum enn 1 500 tonn per år, defineres som små slakterier og behandles særskilt. Bevilgningen til ordningen økte med 60 mill. kroner ved omleggingen.⁹²

Formålet med frakttilskuddsordningen for egg er å bidra til at forskjeller i fraktkostnader ved innfrakt av egg fra produsent til godkjente eggpakkeri utjevnes, at innfrakten effektiviseres, samt å stimulere til omsetning via godkjente egg-

⁹¹ Landbruksdirektoratet (2014). Frakttilskudd egg, korn og kraftfôr, mottatt e-post fra Øyvind Breen i SLF, 13.06.14, Utbetalt frakttilskudd kjøtt (2011–2012), mottatt e-post fra Patricia Hofmo Risopatron, 25.08.14 og LMD (2014). Jordbruksavtale 2014–2015.

⁹² LMD (2009). Jordbruksoppgjøret 2010 – endringer i statsbudsjettet for 2010 m.m. Prop. 133 S (2009-2010).

pakkerier. For egg som går inn i frakttilskuddsordningen, utbetales det ordinær sats per kilo i hver sone (kr 0,26 for avtaleåret 2014–2015 i gjennomsnitt for sone 0–6). Gjennomsnittet er 0,82 dersom man inkluderer Nord–Norge.⁹³

Tabell 3.3

Utbetalt frakttilskudd 2009–2013 og budsjettert frakttilskudd 2014
(i 1 000 kroner)

	2009	2011	2012	2013	2014
Egg	9 738	6 460	7 776	6 401	8 000
Korn	83 051	87 677	63 774	58 165	85 500
Kraftfôr	64 912	75 524	84 684	124 203	119 000
Kjøtt	56 748	132 009	124 922	130 223	130 000

Frakttilskuddsordningen for korn har til hensikt å utjevne regionale råvareprisforskjeller ved å gi støtte til transport av korn fra overskudds- til underskuddsområder. Det ytes også frakttilskudd for frakt av økologisk korn fra kornprodusent til nærmeste mottaksanlegg. Formålet med tilskudd til frakt av kraftfôr (stedsfrakttilskudd) er å utjevne fraktkostnader ved omsetning av kraftfôr til husdyrproduksjon.

Transporttilskudd/frakttutjevning innen meierisektoren administreres under prisutjevningsordningen for melk. Dette er en intern utjevningsordning for meierisektoren som ikke involverer offentlig støtte. Innenfor denne ordningen gis det innfrakttilskudd til meieriselskaper som henter melk hos egne melkeprodusenter. Tilskuddet gis per liter og hver kommune har en egen sats. Formålet er å utjevne for ulike transportkostnader fra produsent til meieri.

I prisutjevningsordningene i meierisektoren utbetales det også et tilskudd for distribusjon av melk til Nord–Norge og for distribusjon av skolemelk. Disse tilskuddene er på hhv. 0,13 kr/liter og 0,17 kr/liter. Q-meieriene har rett på et distribusjonstillegg på 50 øre/liter for distribusjon av flytende melkeprodukter til dagligvaremarkedet fra anlegg som tilhører konsernet. Dette tilskuddet har imidlertid en begrensning på 100 mill. liter.⁹⁴

Transportstøtte⁹⁵

Regional transportstøtte gis til alle foretak som produserer eller bearbeider varer innenfor et geografisk gitt virkeområde.⁹⁶ Ordningen tar sikte på å kompensere

⁹³ LMD (2014). Jordbruksavtalen 2014-2015

⁹⁴ FOR-2007-06-29-832. Forskrift om prisutjevningsordning for melk.

⁹⁵ Kommunal- og regionaldepartementet (2011). Nasjonale retningslinjer for regional Transportstøtte, hentet fra;

http://www.regjeringen.no/upload/KRD/Vedlegg/REGA/Nasjonale_retningslinjer.pdf

for en del av de merkostnader til transport som påføres bedrifter som ligger perifert i forhold til mer sentrale områder i Norge. Transportstøtte gis til enkeltbedrifter og beregnes som en prosentvis andel av den totale transportkostnaden for hver enkelt forsendelse. I 2013 ble det utbetalt ca. 27,2 mill. kroner i regional transportstøtte.⁹⁷

Foto: ©Tine Mediebank

3.4.2 Andre ordninger

I tillegg til RÅK-ordningen (se avsnitt 3.2.2) finnes det andre ordninger som direkte påvirker prisen på råvarer inn til matindustrien. Det gis her en kort presentasjon av de mest sentrale her.

Prisutjevningsordningen for melk (PU-ordningen)

Prisutjevningsordningen for melk (PU-ordningen) har som formål å sikre at melkeprodusenter oppnår avtalte målpriser uavhengig av hvordan melken anvendes eller hvor produksjonen er lokalisert.⁹⁸ Industriens etterspørsel etter melkeråvarer er mer prisfølsom enn etterspørselen etter for eksempel konsummelk. Derfor subsidieres industriråvarer i PU-ordningen, mens konsummelken avgiftsbelegges. PU-ordningen er selvfinansierende. Det vil si at avgiftene som ilegges enkelte typer anvendelse av melken, finansierer tilskuddene som betales

⁹⁶ FOR-2014-06-17-807. Forskrift om virkeområdet for distriktrettet investeringsstøtte og regional transportstøtte.

⁹⁷ Data mottatt på e-post fra Mee Eline Eriksson, 24.06.2014.

⁹⁸ FOR-2007-06-29-832. Forskrift om prisutjevningsordning for melk.

ut for andre anvendelser. Satser i PU-ordningen endres 1. juli hvert år. Disse blir det tatt hensyn til når nye tilskuddssatser for melkeråvarer fastsettes i RÅK-ordningen senere på høsten. Ettersom melkeråvarer til industri mottar tilskudd i PU-ordningen, reduseres behovet for PNS til melkeråvarer i RÅK-ordningen.

Avrensordningen for potet

Under avrensordningen for potet gis det blant annet prisnedskrivning til potetstivelse. Formålet er å sikre avsetning av norskproduserte avrenspoteter.⁹⁹ Avrenspoteter er frasorterte poteter i tilknytning til potetproduksjon, omsetning og foredling. Endringer i prisnedskrivningstilskuddet til potetstivelse tas hensyn til i fastsettelsen av PNS-sats for glukose.

Foto: ©Anders R. Nordlund

Prisnedskrivningstilskudd korn og matkorntilskudd

Både prisnedskrivningstilskuddet på korn og matkorntilskuddet påvirker prisen på mel til industrien. Prisnedskrivningstilskuddet på korn gis til kornkjøper for korn som kjøpes direkte fra primærprodusent og finansieres over jordbruksavtalen.¹⁰⁰ Matkorntilskuddet blir betalt til virksomheter som anvender norsk korn til produksjon av matmel, gryn eller andre cerealprodukter beregnet på innenlandsk forbruk.

I jordbruksoppgjøret 2013 ble målprisøkning for korn kompensert med en økning i prisnedskrivningstilskuddet for korn og i matkorntilskuddet. Resultatet var at økt pris til bonde ikke økte melprisene.¹⁰¹ Prisnedskrivningstilskuddet for korn og matkorntilskuddet har i tillegg en indirekte betydning for PNS i RÅK-ordningen. Disse tilskuddene benyttes som en forklaring på hvorfor det ikke gis PNS for matmel.

---

⁹⁹ FOR-2009-04-02-386. Forskrift om prisnedskrivning ved rektifisert potetsprit og potetstivelse.

¹⁰⁰ FOR-2001-05-23-549. Forskrift om prissystemet for korn, mel og kraftfôr under markedsordningen for korn.

¹⁰¹ LMD (2012). Jordbruksoppgjøret 2013 – endringer i statsbudsjettet for 2013 m.m. Prop. 164 S (2012-2013).

4 Konkurranssevne

Framtidsutsiktene til flere av Norges handelspartnere er utfordrende med høy statsgjeld, lav vekst og høy arbeidsledighet. Selv om utsiktene for norsk økonomi isolert sett er positive, er utviklingen hos våre handelspartnere av betydning for norsk industris konkurransevne og av betydning for globale matvaremarkeder. Norsk industris konkurransevne i forhold til våre handelspartnere, målt i relative timelønnskostnader, har de siste ti årene blitt svekket. Dette kommer som følge av en sterk lønnsvekst i norsk industri og en styrket norsk krone. Økende prisforskjeller på råvarer mellom Norge og EU, og sterkere prissvingninger utenfor Norge, er tilleggsmomenter som er av betydning for matindustriens konkurransevne. I en slik virkelighet kan forsknings- og utviklingsarbeid være av stor betydning for å bidra til at konkurransevnen for matindustrien opprettholdes og videreutvikles.

4.1 Råvareprisutvikling

I dette avsnittet gis det en oversikt over prisutviklingen for jordbruksråvarer internasjonalt, og prisutviklingen for enkelte utvalgte råvarer i matindustrien i Norge og i utvalgte EU-land.

4.1.1 Utvikling i internasjonale råvarepriser

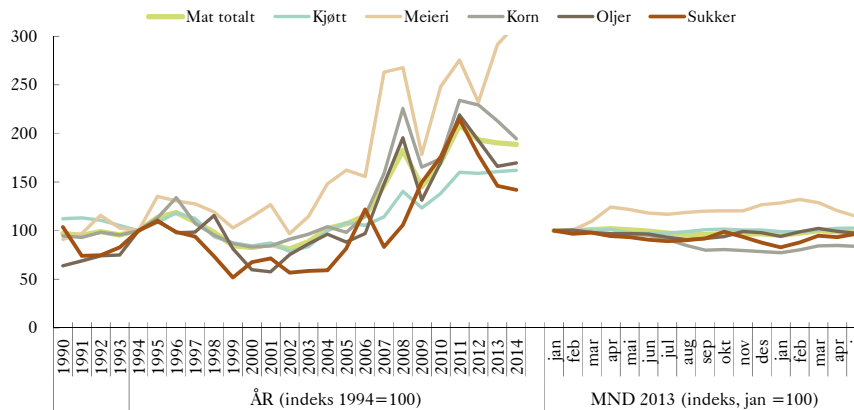
Siden 2007 har det vært betydelige svingninger i råvarepriser på verdensmarkedet. I 2011 nådde FAOs internasjonale matvareindeks det høyeste nivået som er registrert siden FAO begynte å gi ut den internasjonale råvareprisindeksen i 1990. Fra 2012 til 2013 sank FAOs matvareindeks med 1,6 prosent. Store forsyninger av korn, vegetabiliske oljer og sukker presset de internasjonale prisene nedover, mens prisen på meierivarer nådde rekordhøyder. Kjøttprisene steg også, men lite sammenlignet med meieriprisene. Figur 4.1 viser utviklingen i FAOs indeks for de internasjonale prisene på råvarer til mat i perioden 1994 til og med mai 2014.

Foto: ©Stabburet Dagligvare

Figur 4.1

Utviklingen i internasjonale priser på jordbruksråvarer, 1994–5:2014¹⁰²

Fra januar til mai 2014 har FAOs matvareindeks steget med 2,6 prosent. Samtlige råvaregrupper opplevd en prisøkning, med unntak av meieripriser som hadde en nedgang på 10,7 prosent. Råvaren som har hatt størst økning er sukker (17 %).

OECD-FAO spår i sin årlige publikasjon «Agricultural Outlook»¹⁰³ at råvareprisene kommer til å bli liggende på et høyere nivå enn de var før 2007. Råvareprisene er historisk høye, og selv om det på kort sikt forventes at produksjonen tar seg opp, vil prisene på lengere sikt øke. En viktig forklaring på dette er høye oljepriser som påvirker produksjonskostnadene i landbruket og øker etterspørselen etter råstoff til biodrivstoff. En annen er at produktivitetsveksten i landbruket forventes å bli lav, på omtrent 1,5 prosent per år for neste tiårsperiode. Et tredje moment er at forbruket i utviklingsland er forventet å øke på grunn av høy befolkningsvekst, økende kjøpekraft, urbanisering og kostholdsendringer.

4.1.2 Prisutvikling for utvalgte råvarepriser i Norge og EU

Nedenfor følger en oversikt over prisutviklingen for noen utvalgte råvarer til matindustrien i Norge og EU, fra 1994 og frem til i dag. Prisene i EU er basert på markedspriser i ett eller flere EU-land. EU-prisene er omregnet til norske kroner etter det aktuelle årets gjennomsnittlige valutakurs. Prisendringene er beregnet i norsk valuta. Prisene er ikke justert for inflasjon.

¹⁰² FAO (2014). FAO Food Price Index, hentet fra: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>, 07.06.14

¹⁰³ OECD-FAO (2013). Agricultural Outlook 2013–2022, hentet fra: <http://www.oecd.org/site/oecd-faoagriculturaloutlook/>, 07.05.14

I sammenligningen av prisutviklingen i Norge og EU er følgende forhold lagt til grunn:

- Prisdatabasene er basert på offentlig tilgjengelige priser i Norge og EU. De reelle råvareprisene, dvs. de priser som bedriftene fremforhandler, kan avvike fra offentlig tilgjengelige priser. Rabattordninger, innkjøpsavtaler osv. vil med andre ord ikke gjenspeiles i prisene som presenteres her.
- Utenlandske prisserier kan representere litt andre produkttyper og kvaliteter enn norske råvarer. Dette innebærer at sammenligninger av priser egner seg best til å illustrere en utvikling over tid (ikke nivåforskjeller), forutsatt at rabattsatser og lignende ikke har endret seg vesentlig.¹⁰⁴

Sammenligninger av norske råvarepriser med utvalgte EU-priser over tid kan imidlertid være nyttig av flere årsaker:

- Ved en dårlig norsk sesong, vil det oppstå et behov for å importere råvarer.
- Det er press på å bygge ned norsk tollvern.
- Bearbejdede landbruksvarer, såkalte RÅK-varer, inngår i et system der man forsøker å utligne råvareprisforskjeller mellom EU og Norge. Ettersom kompensasjon gjennom tollsatser er bundet i EØS-avtalen, vil en økt råvareprisforskjell mellom norske og europeiske aktører resultere i økte kostnader for den norske statskassen.

Foto: ©Tine Mediebank

¹⁰⁴ NILF kan ikke utelukke at dette har skjedd for enkelte av produktene i den aktuelle tidsperioden.

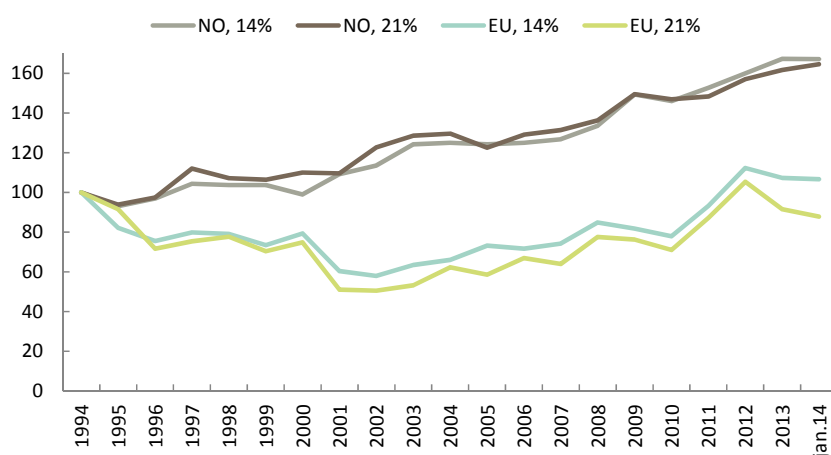
Storfe kjøttsortering¹⁰⁵

Figur 4.2 viser at prisene for storfe kjøttsortering i Norge har økt mer enn i EU siden 1994. Forskjellene i prisutvikling mellom Norge og EU skyldes først og fremst at prisene falt i EU rundt årtusenskiftet. Etter årtusenskiftet har storfe kjøttsortering i EU og Norge hatt en mer sammenfallende utvikling. Likevel var det en sterkere prisvekst i EU fra 2010 til 2012 som en konsekvens av redusert produksjon.

Også i 2013 har prisene på storfe kjøttsortering hatt en avvikende utvikling i Norge og i EU. På storfe kjøttsortering 14 % falt prisene i EU (4,1 %), mens de økte i Norge (4,6 %). Ved inngangen av 2014 var den norske prisen på storfe kjøttsortering 14 % kun 0,1 prosent lavere enn gjennomsnittsprisen for 2013, men den var forventet å øke noe frem til sommeren for deretter å stabilisere seg. I EU er prisen redusert med 0,5 prosent ved begynnelsen av 2014, og er forventet å synke noe utover året.

Figur 4.2

Prisutvikling for storfe kjøttsortering 14 % og 21 % i Norge og EU, 1994–jan. 2014 (indeks 1994=100)

Melkepulver¹⁰⁶

Figur 4.3 viser at prisene på melkepulver i Norge og i EU hadde en noenlunde lik utvikling frem til 2001, men at utviklingen deretter har vært avvikende. Mens prisene i Norge har vært jevnt og stabilt økende, har EU opplevd betydelig større

¹⁰⁵ Nortura (2014). Priser, datafil mottatt av Raymond Wold-Schatzer, 07.02.14 (kun referanse for siste år oppgitt).

¹⁰⁶ TINE (2014). Norske priser, datafil mottatt av Åge Klafstad, 29.01.14, og Produiivel (2014). Marketprices by products, hentet fra: <http://www.produiivel.nl/pz/noteringen>, 02.07.14 (kun referanse for siste år er oppgitt).

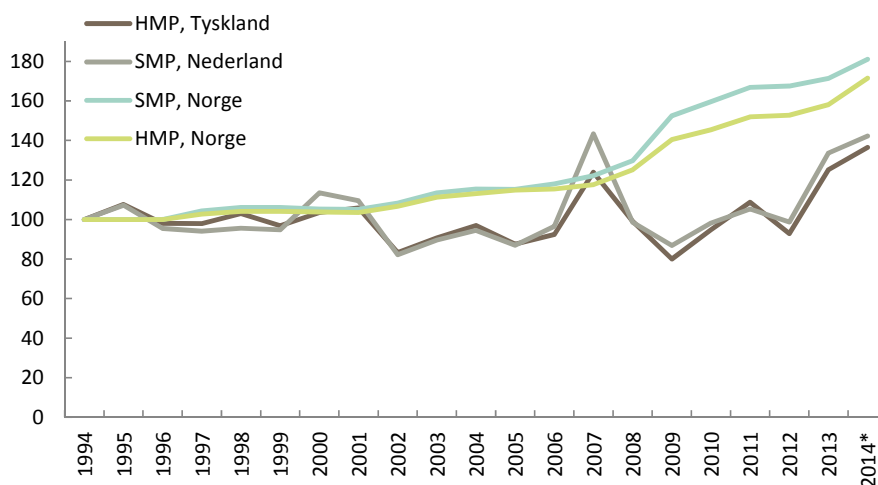

prissvingninger. For hele perioden samlet (fra 1994 til juni 2014) har prisene på skummet- og helmelkpulver i Norge økt med hhv. 81,1 og 71,5 prosent. I tilsvarende periode har prisene på skummetmelkpulver i EU økt med 42,2 prosent, mens prisene på helmelkpulver har økt med 36,5 prosent.

I 2013 økte prisen på skummet- og helmelkpulver i EU med hhv. 35,3 prosent og 34,7 prosent. Denne kraftige prisøkningen skyldes økt etterspørsel fra land som Kina, Nord-Afrika, Midtøsten og Russland kombinert.¹⁰⁷ Norsk skummet- og helmelkpulver hadde en mer beskjeden prisutvikling i 2013 med en vekst på hhv. 2,3 og 3,5 prosent.

Figur 4.3

Prisutvikling for skummetmelkpulver (SMP) og helmelkpulver (HMP) i Norge og EU, 1994–2014* (indeks 1994=100)

* Gjennomsnittlig priser mellom januar–juni i 2014

Ost¹⁰⁸

I Norge har prisen på ost til industrien økt jevnt siden 1994, med et prishopp i 2009 og det siste halvannet året (jf. figur 4.4). I EU har prisene på ost vært mer stabile og økningen for hele perioden samlet har vært lavere. Fra 1994 til juni 2014 økte prisene på Jarlsberg og Norvegia med hhv. 70,3 og 50,7 prosent. Mens i EU har prisene på Gouda økt med 3,2 prosent fra 1994 til juni 2014, mens Emmentaler har økt med 23,2.

¹⁰⁷ FAO (2014). FAO Food Price Index, hentet fra:

<http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>, 18.02.2014.

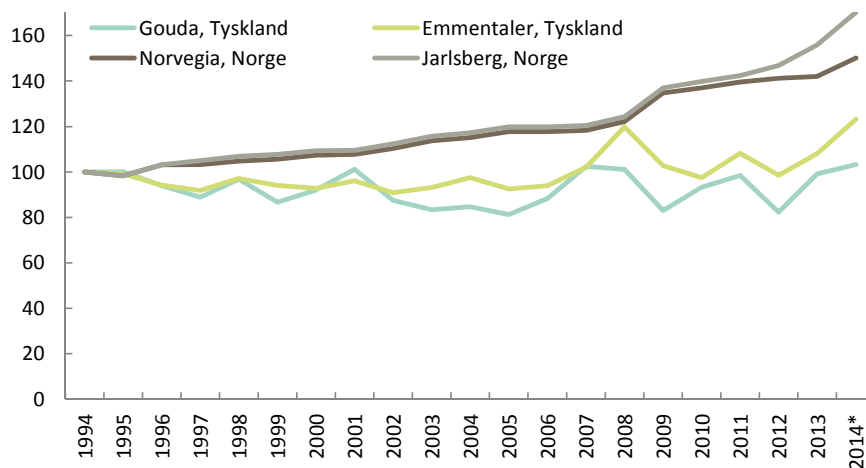
¹⁰⁸ TINE (2014). Norske priser, datafil mottatt av Åge Klafstad, 29.01.14, og Produuivel

(2014). Marketprices by products, hentet fra: <http://www.produuivel.nl/pz/noteringen>, 02.07.14 (kun referanse for siste år er oppgitt).

I første halvår i 2014 har prisene på Gouda og Emmentaler i EU økt med hhv. 4,1 og 14,0 prosent. Tilsvarende har prisen på Norvegia og Jarlsberg økt med hhv. 5,7 og 9,2 prosent.

Figur 4.4

Prisutvikling for ost i Norge (Jarlsberg og Norvegia) og EU (Emmentaler og Gouda), 1994–2014* (indeks 1994=100)

* Gjennomsnittlig priser mellom januar–juni i 2014

Foto: ©Tine Mediebank

Hvetemel¹⁰⁹

Prisene på hvetemel har hatt en relativt lik utvikling i Norge og EU fra 1994 og frem til 2008 (jf. figur 4.5, Sverige illustrerer EU priser). Fra 2008 har prisen på hvetemel steget kraftigere i Norge enn i EU. Den kraftigste prisøkningen fant sted fra 2011 til 2012. Årsaken kan ha vært økt målpris på mathvete i 2012 samtidig som matkorntilskuddet ble mer enn halvert 1. januar 2012.

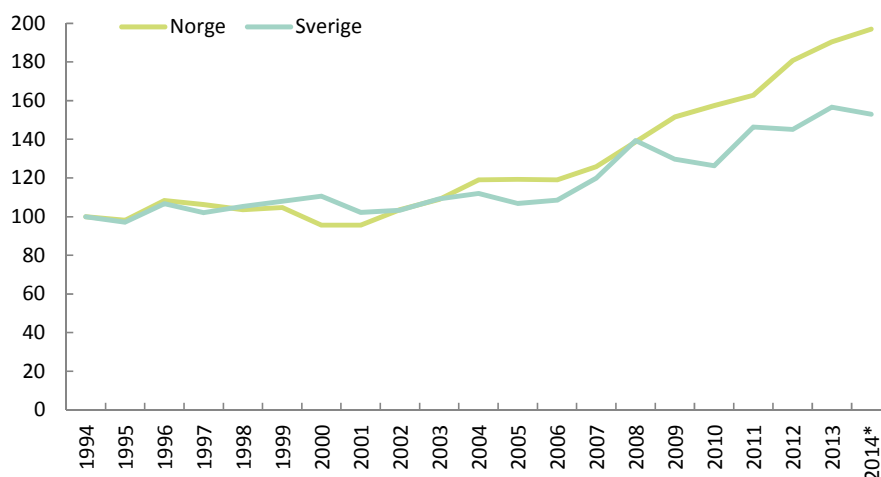

Foto: ©Tine Mediebank

I første halvår i 2014 har prisen på hvetemel til norsk industri økt med 3,4 prosent sammenlignet med gjennomsnittsprisen for 2013. Beregninger for Sverige viser at prisnivået for første halvår 2014 ligger 2,4 prosent lavere enn gjennomsnittet for 2013.

Figur 4.5

Prisutvikling for hvetemel i Norge og Sverige, 1994–2014*
(indeks 1994=100)

* Gjennomsnittlig priser mellom januar–mai i 2014

¹⁰⁹ Landbruksdirektoratet (2014), Norsk pris, datafil mottatt av Mona Nedberg Østby, 01.07.14, og SCB (2014), Producentprisindex (PPI) efter produktgrupp, hentet fra: <http://www.ssd.scb.se>, 02.07.14.

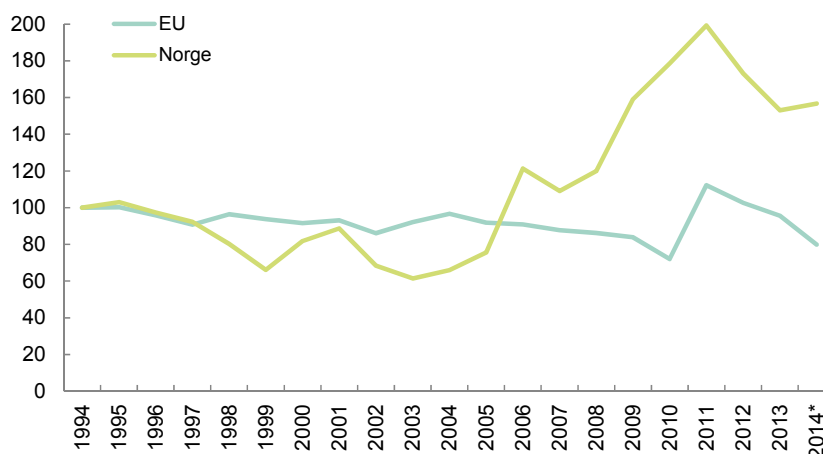
Sukker¹¹⁰

I Norge er det tollfri import av sukker og prisene følger endringene på verdensmarkedet. EU har en beskyttet og regulert sukkerproduksjon. EUs reform av sukkerregimet i 2005 reduserte den garanterte minsteprisen på sukker. Formålene med dette var å senke produksjonen i EU, fjerne dumping av subsidiert EU-sukker på verdensmarkedet, og dermed redusere presset på sukkerprisene i markeder utenfor EU. Før reformen var Norge et gunstig «dumpingmarked» for det subsidierte overskuddssukker fra Danmark og Sverige. Prisene var dermed svært lave. Utviklingen i prisene på sukker etter 2005 tyder på at det har blitt slutt på denne praksisen og prisforskjellene mellom EU og Norge har økt (jf. figur 4.6).

Sammenlignet med gjennomsnittet for 2013, har prisen på sukker i Norge første halvår i 2014, økt med 2,4 prosent. Prisen på sukker i EU har gått ned med 16,4 prosent i samme perioden. Til tross for en sterk økning i sukkerprisen i Norge siden 2005, er prisnivået fortsatt lavere enn i EU.

Figur 4.6

Prisutvikling for sukker i Norge og EU, 1994–2014* (indeks 1994=100)

* Gjennomsnittlig priser mellom januar–juni i 2014

¹¹⁰ Orkla Brands (2014). Pris på sukker, datafil mottatt av Trond Aanerud, 15.08.14 (kun referanse for siste år er oppgitt).

4.2 Økonomisk utvikling 2013/2014¹¹¹

Internasjonalt er matindustrien i mindre grad påvirket av konjunkturrendringer i økonomien sammenlignet med andre industrigrøner. Likevel, som alle andre industrigrøner, påvirkes matindustrien i økende grad av norsk og internasjonal konjunkturutvikling og kostnadsnivå.

4.2.1 Norsk økonomi

Statistisk sentralbyrå (SSB) venter at den svake internasjonale konjunkturutviklingen fortsetter, og at konsekvensene for Norge blir svak vekst for tradisjonelle eksportnæringer, samtidig som låntakere får glede av lave nominelle renter.

Norsk økonomi har vært inne i en moderat konjunkturedgang i halvannet år. Veksten i BNP Fastlands-Norge lå på 2,0 prosent i 2013, noe som var klart lavere enn året før (3,4 prosent). Den svake veksten i BNP Fastlands-Norge henger sammen med utviklingen i innlands etterspørsel og utviklingen i verdensøkonomien. BNP Fastlands-Norge ventes å øke om lag like mye i 2014 som i 2013, og litt mer i 2015. Først i 2016 regner SSB med at veksten igjen kommer klart over trendvekst, og at Norge går inn i en konjunkturoppgang.

Den tradisjonelle vareeksporten¹¹² ligger fortsatt klart under nivået før finanskrisen. Årsaken er lav vekst internasjonalt og en svekket kostnadsmessig konkurranseevne. SSB forventer at eksportmarkedene skal ta seg opp i takt med at økonomien tar seg opp hos våre handelspartnere, og at norske eksportører vil fortsette å tape markedsandeler blant annet på grunn av høyere kostnadsvekst enn våre konkurrenter.

Den relativt svake aktivitetsveksten i 2013 førte til at sysselsettingen økte mindre enn året før og arbeidsledigheten økte fra 3,2 til 3,5 prosent. Dette bidro til at lønnsveksten ble redusert med 0,1 prosentpoeng til tross for at prisveksten tok seg opp. Ifølge SSB kan arbeidsledigheten komme til å øke videre til 3,9 prosent i 2015.

Konsumprisindeksen (KPI) steg med 2,1 prosent fra 2012 til 2013. Dette er en klar økning sammenlignet med den svært lave prisveksten på 0,8 prosent året før. Dermed er prisveksten tilbake på et høyere nivå etter flere år med lav inflasjon. Prisveksten på norskproduserte varer og tjenester i KPI-JAE¹¹³ økte med 1,6 prosent i 2013.¹¹⁴ Det var 0,4 prosentpoeng over veksten i 2012. Kronesvekkelsen i 2013 var en viktig årsake til at KPI-JAE økte gjennom 2013.

---

¹¹¹ Hvis ikke annet er oppgitt bygger dette kapitlet på SSB (2013). Økonomiske analyse. Konjunkturtendensene 3/2013.

¹¹² Eksport av tjenester og andre varer enn råolje, naturlige gasskondensater, skip og oljeplattformformet.

¹¹³ KPI justert for avgiftsendringer og energipriser.

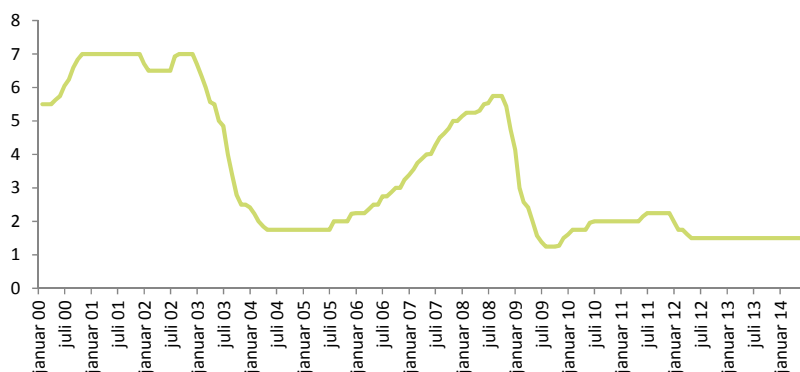
¹¹⁴ Norges Bank (2014). Pengepolitisk rapport med vurdering av finansiell stabilitet 2/14, hentet fra: http://www.norges-bank.no/pages/100585/PPR_214_3.pdf

Petroleumsinvesteringene økte med hele 18 prosent i 2013 og representerte et klart unntak fra det øvrige vekstbildet i norsk økonomi. Uten disse investeringene ville veksten i fastlandsøkonomien vært lavere og ledigheten større. Investeringer i petroleumsvirksomheten har lenge ligget svært høyt. Høye oljepriser har i en årrekke bidratt til solid lønnsomhet. Optimismen har imidlertid avtatt i senere tid, og SSB forventer svakere vekst i petroleumsinvesteringer fremover. Årsaken er et høyt kostnadsnivå på norsk sokkel, utsikter til lavere olje- og gasspriser, samt at flere store investeringsprosjekter slutføres de neste årene.

Styringsrenten¹¹⁵ har siden mars 2012 vært på 1,5 prosent, jf. figur 4.7. Dette er lavere enn det som anses å være et normalt nivå. Styringsrenten er lav blant annet fordi rentene i utlandet er svært lave. Samtidig er det større forskjell enn normalt mellom styringsrenten og de rentene publikum står overfor på grunn av bankenes kapitaloppbygging. Utlånsrenten på boliglån ligger for de fleste husholdninger i underkant av 4 prosent, mens mange bedrifter betaler rundt 4,5 prosent på sine banklån.¹¹⁶ Norges Bank anslår at styringsrenten vil ligge på dagens nivå frem til sommeren 2015. Deretter vil det bli en gradvis økning i styringsrenten. Forskjellen mellom styringsrenten og den renten publikum møter, vil sannsynligvis avta når bakene når sine egenkapitalkrav. Renten til publikum vil derfor neppe endres vesentlig fremover til tross for at styringsrenten forventes å øke noe i 2016 og 2017.

Figur 4.7

Styringsrente satt av Norges Bank (foliorente), januar 2000–juni 2014¹¹⁷

¹¹⁵ Styringsrenten (foliorente) i Norge er renten på bankenes innskudd opp til en viss kvote i Norges Bank. Endringer i Norges Banks styringsrente vil normalt ha sterkt gjennomslag for bankenes innskudds- og utlånsrenter.

¹¹⁶ Norges Bank (2014). Pengepolitisk rapport med vurdering av finansiell stabilitet 2/14, hentet fra: http://www.norges-bank.no/pages/100585/PPR_214_3.pdf

¹¹⁷ Norges Bank (2013), Norges Banks styringsrente. Månedsgjennomsnitt, hentet fra: <http://www.norges-bank.no/no/prisstabilitet/rentestatistikk/styringsrente-manedlig/>, 18.09.2013.

4.2.2 Internasjonale økonomi

Veksten i verdensøkonomien tok seg noe opp i 2013. Det er imidlertid store forskjeller mellom land og regioner. Blant Norges viktigste handelspartnere tok veksten seg opp i USA og Storbritannia. I euroområdet har BNP økt, men veksttakten er fortsatt lav. Også i de kriserammede landene i Sør-Europa har BNP sakte gått oppover den siste tiden. Blant framvoksende økonomier som Russland, India, Sør-Afrika og Brasil varierer veksten mer enn tidligere. SSB anslår at Norges handelspartnere samlet sett ikke passerer konjunkturbunnen før i 2015. Samtidig forventer SSB at påfølgende oppgang blir så moderat at mange europeiske land fortsatt vil være i lavkonjunktur ved utgangen av prognoseperioden i 2017.

---

*Valutakursen (vekslingskursen) angir hvor mye en valuta er verdt målt i en annen valuta. I Norge er det en flytende valutakurs der kursen bestemmes av tilbud og etterspørsel. En **sterk norsk krone** betyr at vi må betale lite for utenlandsk valuta, og det er dermed dyrt for andre land å kjøpe norske varer. En **svak norsk krone** impliserer at importen blir dyrere, men at det er letter å oppnå gode priser på eksporterte varer.*

Euroområdet vokste med 1,5 prosent fjerde kvartal 2013 regnet som årlig rate. Den økonomiske aktiviteten økte i alle de største landene i euroområdet. Selv i land som Italia, Spania og Portugal viser økonomien tegn til bedring. Samtidig ser arbeidsledigheten ut til å ha passert toppen i de fleste europeiske land. Men arbeidsledigheten er fortsatt svært høy mange steder, som f.eks. i Hellas, Spania og Italia. Her ligger arbeidsledigheten på mellom 25 og 50 prosent, og det er særlig de unge som er rammet. For euroområdet samlet lå ledigheten på 11,8 prosent.

Utenfor euroområdet ligger den britiske økonomien godt an med en vekst i BNP på rundt 3 prosent i de tre siste kvartalene av 2013. Det er primært innenlandsk etterspørsel som driver veksten i Storbritannia. I Sverige lå veksten på hele 6,5 i 4. kvartal i fjor. Den hadde svak vekst i 2013, men viser betydelig tegn til bedring i første kvartal 2014 med en vekst på sterke 3,6 prosent. Også den danske økonomien viser tegn til bedring. Etter en periode på tre år nesten uten vekst i BNP, faller arbeidsledigheten og tillitsindikatorer for både næringsliv og husholdninger har tatt seg markert opp. Dessuten har boligprisene begynt å bevege seg.

I 2013 vokste den amerikanske økonomien med 1,9 prosent sammenliknet med året før. Det var først og fremst husholdningenes etterspørsel, og etter hvert økt eksport, som var drivkreftene bak oppgangen. Oppsvinget i eksporten kom til tross for at den amerikanske dollaren styrket seg gjennom fjoråret, og kan for en stor del tilskrives en økning i eksporten til framvoksende økonomier som Brasil og Kina. I første kvartal i 2014 falt BNP med 1,0 prosent. Dette kan i stor grad tilskrives midlertidige faktorer, og det forventes en gradvis økning i BNP utover prognoseperioden 2014–2017. Den registrerte arbeidsledighetsraten har falt markert fra toppen med 10 prosent i 2009, til 6,3 prosent i april 2014. Ledigheten er imidlertid fortsatt høy i en historisk sammenheng.

Kinas økonomi vokste med 7,7 prosent i 2013. Dette er i tråd med myndighetenes nye og mer bærekraftige vekstmål på 7,5 prosent, som er 2–3 prosentpoeng lavere enn normale vekstrater de siste tiårene før finanskrisen i 2008. Den økonomiske veksten i Russland har avtatt markant de siste to årene, og for 2013 ligger det an til en vekst på rundt 1,5 prosent. I Brasil økte veksten i økonomien til 2,3 prosent i 2013 etter vekstrater ned mot null i 2012. Indias økonomi viser tegn til bedring. Etter at veksten nådde et lavnivå på 3,2 prosent i 2012, er den nå på vei opp og var i underkant av 5 prosent i 2013. I Sør-Afrika, som er den største økonomien på det afrikanske kontinentet, fortsetter den svake økonomiske utviklingen. Landet, som i lengre tid har vært preget av streiker i landets viktige gruvesektor, opplevde en vekst på kun 0,7 prosent i tredje kvartal 2013.

4.2.3 Valuta¹¹⁸

Valutakursen påvirker prisen på importerte og eksporterte varer. Valutakursens utvikling har betydning for utviklingen i økonomien i et land blant annet gjennom å påvirke forholdet mellom import og eksport. Finanskrisen førte til at kronen svekket seg med drøyt 18 prosent i andre halvår av 2008. Gjennom 2009 ble imidlertid mye av denne svekkelsen reversert. I perioden 2010–2012 styrket kronen seg med i gjennomsnitt 2,5 prosent hvert år. Kronestyrkingen må ses i sammenheng med at økonomien i Norge utviklet seg sterkere enn hos våre handelspartnere. I 2013 svekket kronen seg markant, og var i snitt 4 prosent svakere enn gjennomsnittet for de siste ti årene. Kronesvekkelsen har antakelig sammenheng med at det har vært en taktendring i norsk økonomi, samtidig som utsiktene internasjonalt har bedret seg noe. Forventninger om innstramning av pengepolitikken i USA har nok også bidratt, ved at amerikanske investorer som har investert i andre land flytter midler hjem igjen til USA.

Foto: ©Tine Mediebank

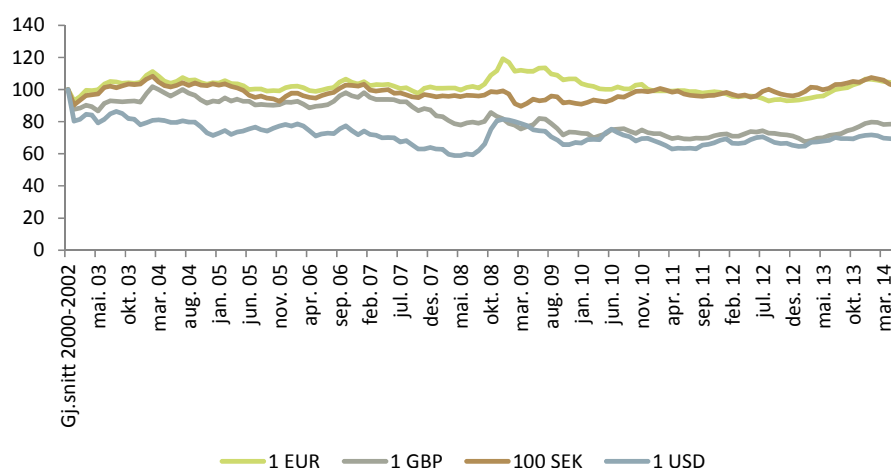
---

¹¹⁸ NOU 2014:3. Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2014.

Figur 4.8

Utvikling i utvalgte valutakurser, 2003–juni 2014 (indeks 2000–2002=100)

4.2.4 Lønnskostnader¹¹⁹

Lønnskostnader utgjør en betydelig andel av kostnadene i industrien. Foreløpige beregninger for 2013 viser at lønnskostnadsandelen i industrien er 83 prosent. Dette tilsvarer den gjennomsnittlige lønnskostnadsandelen for industrien de siste 5 årene. Gjennomsnittlig lønnskostnadsandel fra 2004 til 2008 var til sammenligning 75 prosent.

Utvikling i timelønnskostnader

Å sammenligne lønnskostnader på tvers av landegrenser er utfordrende både på grunn av ulik oppbygning av skattesystem og på grunn av ulike oppfatninger av hva som legges i begrepet lønn. Beregningsutvalget for inntektsoppgjørene utarbeider imidlertid årlig en rapport der de omtaler utviklingen i lønn og inntekt for ulike yrkesgrupper. Dersom utviklingen i timelønnskostnader regnes i felles valuta, har norsk industri hatt en gjennomsnittlig svekkelse på om lag 1,8 prosent årlig sammenlignet med våre handelspartnere. Av dette kan 1,4 prosentpoeng tilskrives høyere lønnskostnadsvekst i Norge enn hos handelspartnerne. De resterende 0,4 prosentpoengene kan tilskrives en styrking av kronen.

I 2013 var timelønnskostnadene for norske industriarbeidere 55 prosent høyere enn hos våre handelspartnere i EU. Dette var 2 prosentpoeng lavere enn året før. Nedgangen må ses i sammenheng med at kronen svekket seg fra 2012 til 2013. Årsaken til at timelønnskostnadene er høyere i norsk industri enn hos

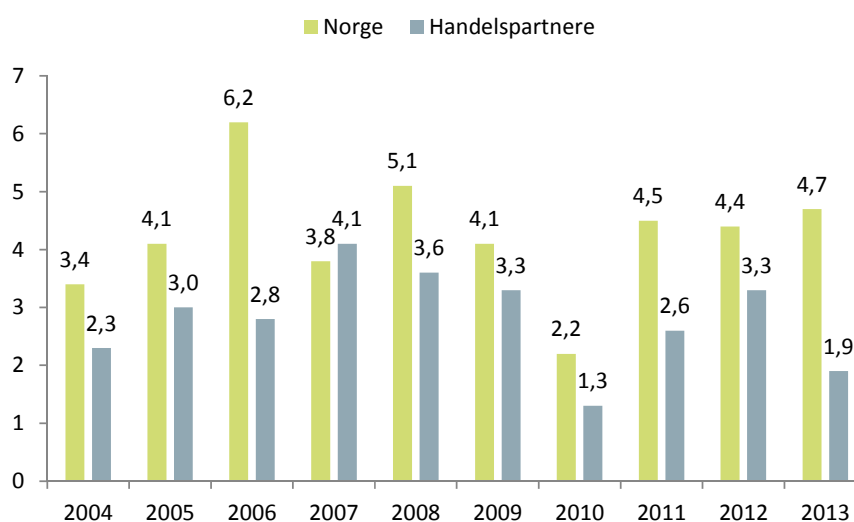
¹¹⁹ NOU 2014:3. Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2014.

våre handelspartnere, skyldes delvis norsk økonomis høye produktivitet og inntektsnivå, men også en høyere lønnsvekst de siste årene.

Figur 4.9 viser at lønnskostnaden i Norge, målt ved et handelsvektet gjennomsnitt med felles valuta, har økt mer enn for våre handelspartnere hvert år de siste 10 årene, med unntak av i 2007. Den gjennomsnittlige veksten i lønnskostnader per time for arbeidere i industrien er beregnet til 4,2 prosent de siste ti årene for Norge, og 2,8 prosent for våre handelspartnere. Veksten i timelønnskostnadene i Norge fra 2012 til 2013 anslås til 4,7 prosent (målt i nasjonal valuta), 2,8 prosentpoeng høyere enn hos våre handelspartnere. Utgangspunktet for årets lønnsoppgjør var en beregnet årslønnsvekst fra 2012 til 2013 på 3,5 prosent for ansatte i NHO-bedrifter i industrien.

Figur 4.9

Prosentvis endring i lønnskostnader per time fra året før for norsk industri og for våre viktigste handelspartnere, 2004–2013¹²⁰

¹²⁰ NOU 2014:3. Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2014.

4.3 Utvikling i hjemmemarkedet

Matindustriens konkurransevne gir seg uttrykk i utviklingen i markedsandeler på hjemmemarkedet og utvikling i eksporten. Hvor stor del av totalmarkedet norsk matindustri dekker, samt utviklingen i markedsandeler, sier noe om matindustriens konkurransevne over tid. Tabell 4.1 gir en oversikt over totalmarkedet for førstehåndsomsetningen av næringsmidler og drikkevarer inkl. bearbeidet fisk og fiskevarer.¹²¹

Tabell 4.1

Markedsandel for matindustrien (inkl. bearbeidet fisk og fiskevarer), 1995–2013 (i mrd. kroner)

	1996	2000	2005	2010	2012	2013*
Produksjon	91,4	110,1	128,7	155,2	169,9	177,2
– Eksport	18,9	24,3	23,4	31,4	30,7	31,4
= Produksjon for						
Hjemmemarked	72,5	85,8	105,3	123,7	139,3	145,8
+ Import	9,8	13,9	17,8	27,9	33,8	36,5
=Totalmarked	82,2	99,7	123,1	151,6	173,1	182,3
Matindustriens andel av hjemmemarkedet	88,1	86,1	85,6	81,6	80,5	80,0
Andelen av matindustriens produksjon som eksporteres	20,7	22,1	18,2	20,2	18,0	17,7

* Anslag for 2013 er beregnet basert på kvartalsvis nasjonalregnskap

Beregninger viser at totalmarkedet for førstehåndsomsetning av næringsmidler og drikkevarer i Norge utgjorde om lag 182,3 mrd. kroner i 2013. Dette er en økning på 121,7 prosent fra 1996. I samme periode økte produksjonen i matindustrien med 93,9 prosent, eksporten med 65,7 prosent og importen med 274,3 prosent. Som følge av økende importkonkurranse har markedsandelen til norsk matindustri på hjemmemarkedet blitt redusert de siste 10–15 årene. I 1996 var matindustriens markedsandel på hjemmemarkedet 88,1 prosent, mens i 2013 var den på 80,0 prosent. Samtidig har andel av produksjonen som går til eksport falt fra 20,7 prosent i 1996 til 17,7 prosent i 2013.

For matindustrien ekskl. fiskebransjen har andel av produksjonen som går til eksport gått marginalt opp de siste årene, og var 4,7 prosent i 2013 (jf. tabell 4.2).

¹²¹ Beregningene er basert på industri- og handelsstatistikk fra SSB.

Tabell 4.2

Markedsandel for matindustrien ekskl. bearbeidet fisk og fiskevarer, 1995–2013 (i mrd. kroner)

	1996	2000	2005	2010	2012	2013*
Produksjon	73,7	85,7	103,8	119,0	130,3	134,2
– Eksport	3,3	3,6	3,7	4,8	5,7	6,3
= Produksjon for hjemmemarked	70,5	82,2	100,0	114,2	124,6	127,9
+ Import	7,9	10,3	14,7	23,4	28,9	31,9
= Totalmarked	78,4	92,5	114,8	137,5	153,5	159,9
Matindustriens andel av hjemmemarkedet	89,9	88,8	87,2	83,0	81,2	80,0
Andelen av matindustriens produksjon som eksporteres	4,4	4,2	3,6	4,0	4,4	4,7

* Anslag for 2013 er beregnet basert på kvartalsvis nasjonalregnskap

Selv om de fleste bransjene i matindustrien er rettet mot hjemmemarkedet, er det også noen som produserer for eksportmarkedene. De ulike bransjene har også hatt ulik utvikling i både hjemmemarkeds- og eksportandel de 10–15 årene (jf. tabell 4.3).

Foto: ©Tine Mediebank

Tabell 4.3

Markedsandeler i matindustrien, totalt og bransjevis, 1996 og 2013
(i prosent)¹²²

	Andel av hjemmemarkedet		Andel av produksjon som eksporteres	
	1996	2013	1996	2013
MATINDUSTRIEN	88,1	80,0	20,7	17,7
Kjøtt	98,2	95,2	1,2	1,5
Fisk	51,9	79,7	88,7	58,3
Potet	94,9	96,0	3,5	0,9
Konserves	56,8	58,0	3,6	2,7
Olje og fett	64,4	18,3	40,6	61,9
Meierivarer	98,4	96,1	4,5	3,1
Kornvarer	79,0	54,2	0,7	1,7
Bakervarer	89,4	79,9	4,6	1,9
Sjokolade og sukkervarer	60,3	51,1	17,2	12,1
Øvrige næringsmidler	72,0	64,6	5,6	12,4
Fôr	95,8	86,1	3,9	1,8
Drikkevarer	88,9	78,8	1,5	3,0

Tabell 4.3 viser at olje- og fettbransjen eksporterer store deler av produksjonen, anslagsvis 61,9 prosent i 2013. Fiskevarebransjen (bearbeidet fisk og fiskevarer) følger deretter med en eksportandel på anslagsvis 58,3. I 2013 hadde kjøtt- potet- og meieribransjen høyest handel av hjemmemarkedet på hhv. 95,2 prosent, 96,0 prosent og 96,1 prosent. Olje- og fettbransjen hadde lavest andel av hjemmemarkedet i 2013 med 18,3 prosent. Fra 1996 til 2013 har alle bransjene hatt en nedgang i andel på hjemmemarkedet med unntak av fisk-, konserves- og potetvarebransjen.

Foto: ©Tine Mediebank

¹²² Bak tallene for 2013 ligger en antagelse om at hver bransje oppnår en vekst i produksjonsverdi mellom 2012–2013 som matindustrien samlet.

4.4 Forskning og utvikling

Forskning og forskningsbasert innovasjon er en forutsetning for å videreføre en norsk næringsmiddelindustri med høy konkurranseevne. Likevel viser tall at midler brukt på FoU for matindustrien samlet er lavt. Dette kan til dels forklares ut fra strukturen i primærnæringen, stor geografisk spredning og mindre motivasjon for FoU. Det finnes finansieringsprogrammer som er ment å løfte investering i FoU i norsk matindustri som for eksempel Forskningsrådets program BIONÆR og fondet for forskningsavgift på jordbruksprodukter (FFL), samt forskningsmidler over jordbruksavtalen (JA).

4.4.1 Strategier og programmer for forskning

Nasjonal strategi for FoU i verdikjeden for mat

I 2013 la regjeringen fram Meld. St. 18 (2012–2013) «Lange linjer – kunnskap gir muligheter».¹²³ Her framholdes det at i et høykostnadsland som Norge, er forskning og forskningsbasert innovasjon en forutsetning for å videreføre en nasjonalt basert produksjon av mat og en norsk næringsmiddelindustri med høy konkurranseevne. Matforskningen har vært rettet mot verdiskaping og markedsorientering. Utfordringene omfatter trygg mat, sunn mat, teknologiutvikling, produktutvikling og merkevarebygging. Nasjonalt og internasjonalt samarbeid og satsing på forskningsinfrastruktur blir i denne sammenheng stadig mer sentralt.

Forskningsrådet og BIONÆR¹²⁴

I all hovedsak kanaliseres støtte til forskning gjennom Norges forskningsråd. Forskning innenfor matindustrien tilfaller forskningsprogrammet Bærekraftig verdiskapning i mat- og biobaserte næringer (BIONÆR). BIONÆR startet opp 1. januar 2012, og er en videreføring av de tidligere forskningsprogrammene Matprogrammet og Natur og Næring.¹²⁵ BIONÆR har som hovedmål å utløse forskning som bidrar til økt, mer lønnsom og bærekraftig produksjon i de norske biobaserte næringene. Programmets virkeområde er knyttet til verdikjedene for jordbruk, skogbruk og andre naturbaserte næringer som sjømat.

Det er et mål at programmet skal være næringsrettet med et fokus på videreutvikling av eksisterende næringer og tilrettelegging for ny næringsvirksomhet i Norge. Dette innebærer kunnskap om utvikling av ressursgrunnlag, råvareproduksjon, foredling og forbruk knyttet til landbruks- og naturbaserte verdikjeder. I tillegg vektlegges næringsretting og involvering i forskningsprosjekter. BIONÆR har for 2014 et budsjett på ca. 230 mill. kroner.

¹²³ Meld. St. 18 (2012–2013) Lange linjer – kunnskap gir Muligheter.

¹²⁴ Norges forskningsråd (2012). Bionær, Bærekraftig verdiskapning i mat- og biobaserte næringer. Foreløpig program 2012–2022, hentet fra: http://www.forskningsradet.no/prognett-bionaer/Om_programmet/1253971968607.

¹²⁵ Se fotnote over.

Norges forskningsråd har fra og med 2011 nye prosjektkategorier for næringsrettet forskning.¹²⁶ Disse er Innovasjonsprosjekt i næringslivet (IPN) og Kompetanseprosjekt for næringslivet (KPN). Brukerstyrte innovasjonsprogrammer er rettet direkte mot bedrifter som vil utvikle sin egen bedrift eller næring. Dette er et hovedvirkemiddel i Forskningsrådets satsing på næringsrettet FoU. Det ble i 2013 lyst ut 15–20 mill. kroner til KPN-prosjekter for 2014. Til IPN-prosjekter har FFL og JA satt av 5–10 mill. kroner og BIONÆR har satt av 20–26 mill. kr.¹²⁷

Formålet med Innovasjonsprosjekt i næringslivet (IPN) er å utløse FoU-aktivitet i næringslivet som spesielt bidrar til innovasjon og bærekraftig verdiskaping. Kompetanseprosjekt for næringslivet (KPN) har som formål å bidra til næringsrettet forskerutdanning og langsiktig kompetanseoppbygging i norske forskningsmiljøer, innenfor faglige temaer med stor betydning for utviklingen av næringslivet i Norge.

Felles norsk forsknings- og utviklingsstrategi; Nasjonal teknologiplattform¹²⁸

Økt konkurranse og økt behov for innovasjonsevne krever bruk av ny kunnskap. Matindustrien har med denne bakgrunnen samlet seg bak en felles norsk forsknings- og utviklingsstrategi, gjennom den nasjonale teknologiplattformen Food for Life. Hensikten med plattformen er å påvirke valget av satsningsområder for forskningen, både i Norge og EU, samt å formidle kunnskap om aktuelle europeiske forskningsprosjekter. Norges nasjonale Food for Life-plattform er en del av den veletablerte Europeiske Food for Life plattformen. Den europeiske plattformen er viktig for å kunne gi innspill på forskningsprioriteringer for mat- og drikkeindustrien på EU-nivå.

Den norske teknologiplattformen for matbransjen er et samarbeid mellom NHO Mat og Drikke, NHO Mat og Landbruk og Nofima. FFL/JA er med på å gi støtte til etablering og drifting av plattformen.

---

¹²⁶ Norges forskningsråd (2013). *Søknadstyper*, <http://www.forskningsradet.no/no/Soknadstyper/1183468209217>, 04.07.13.

¹²⁷ SLF (2013), Landbruks- og matforskning, <https://www.slf.dep.no/no/foumidler/landbruks-og-matforskning#fou-midler-2014---soeknadsprosedyre-2013>, 05.07.13.

¹²⁸ Food for life (2013). European Technology Platform Food for life NO, hentet fra: <http://www.f4l.no/>, 05.07.13.

Den norske Food for Life-plattformen fokuserer på fem hovedsatsningsområder som de ønsker at forskningen skal prioritere. Det dreier seg om:

1. Forbruker og marked
2. Produktkvalitet og innovasjon
3. Mat og helse
4. Mattrygghet
5. Effektiv og ansvarlig matproduksjon.

Fokus ligger spesielt på mat og helse og bærekraftig matproduksjon. På disse områdene trenger norsk matindustri ny kunnskap og innsikt, og det er behov for samarbeid på tvers av kompetanseområder.

Oppbyggingen av langsiktig kompetanse er sentral. Food for Life ser på utfordringer frem mot 2020 og enda lenger frem i tid. Både bedrifter, forskningsinstitusjoner og offentlige instanser forventer tøffere internasjonal konkurranse. Dette innebærer at forskningssamarbeid og åpen innovasjon innen disse temaene stadig blir viktigere.

Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL) og Forskningsmidler over jordbruksavtalen (JA) ¹²⁹

Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL) har som formål å forvalte øremerkede midler til forskning knyttet til landbruksprodukter. Generelle føringer er å møte utfordringene i Meld. St. 9 (2011–2012) «Landbruks- og matpolitikken - Velkommen til bords».

Midlene til FFL hentes inn gjennom forskningsavgiften på landbruksprodukter, både fra nasjonal produksjon og fra importerte råvarer, halvfabrikata og ferdigvarer. Avgiftsmidlene skal bl.a. sikre deler av Nofimas virksomhet, mens de øvrige midlene brukes til finansiering av prosjekter etter åpen utlysning. Over jordbruksavtalen (JA) settes det årlig av midler øremerket forskning og utredninger. Formålet med midlene er å bidra til å dekke opp det behovet partene i jordbruksoppgjøret har for FoU, med en hovedtyngde på anvendt kunnskap. Det kan også gis midler til utredninger og forprosjekter innen prioriterte satsingsområder.

Foto: ©Tine Mediebank

I 2014 utgjør JA-midlene 53 mill. kroner. FFL har et budsjett på 170 mill. kroner. Fra FFL og JA er det satt av om lag 30 millioner til nye prosjekter i

¹²⁹ Norges Forskningsråd (2013). Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL), Forskningsmidler over jordbruksavtalen (JA)(Matfondavtale), hentet fra: <http://www.forskningsradet.no/no/Utllysning/MATFONDAVTALE/1207296101082>, 05.07.13

2015. I tillegg har Forskningsrådets program BIONÆR lyst ut midler til landbruksforskning.¹³⁰ Både FFL og JA har et tett samarbeid med Norges forskningsråd, og fra 2014 var det en felles IPN-utlysning mellom FFL/JA og Forskningsrådets program BIONÆR. Bakgrunnen for dette er blant annet at Landbruks- og matdepartementet ønsker at midlene skal samordnes på best mulig måte for å få mest mulig ut av midlene til landbruksforskning. FFL og JA skal gå til forskning på anvendte problemstillinger. Midlene for 2015 skal derfor i hovedsak gå til KPN- og IPN-prosjekter.

SkatteFUNN¹³¹

I 2002 ble ordningen med SkatteFUNN innført. Det er en skattefradragssordning for virksomheter som gjennomfører eller kjøper forsknings- og utviklingsprosjekter. Bedriftene kan få inntil 20 prosent av kostnadene ved FoU-prosjektet som skattefradrag. Fra inntektsåret 2014 er øvre grense for kostnader til egenutførte FoU-prosjekter på 8 millioner kroner per inntektsår. Øvre grense for kostnader til FoU-prosjekter utført i samarbeid med godkjente forskningsinstitusjoner er 22 millioner kroner per inntektsår.¹³² SkatteFUNN administreres av Norges forskningsråd i samarbeid med Innovasjon Norge.

SkatteFUNN-prosjektene innenfor matfeltet retter seg typisk mot bedre utnyttelse av råstoffer, bevaring av positive helsemessige egenskaper i mat under bearbeiding, mattrygghet, økt matkvalitet, forlenget produktholdbarhet, prosessoptimalisering, attraktive markedsføringskonsepter, forbrukerforståelse, reduserte produksjonskostnader og økt lønnsomhet. Metoder, teknologi, utstyr og IKT som støtter opp under slike prosjekter hører også innunder her.

I 2013 ble det registrert 110 nye skatteFUNN-prosjekter innenfor sektoren jordbruk/mat. Dette er en økning på 57,1 prosent (40 prosjekter) fra 2012. Av de nye prosjektene var 27,3 forskningsprosjekter og 72,7 prosent utviklingsprosjekter. Om lag 46 prosent har samarbeid med FoU-institusjoner. Alle fylker, unntatt Aust-Agder, har nye prosjekter tilknyttet sektoren jordbruk/mat. Oslo har flest nye prosjekter (15 prosjekter), fulgt av Sør-Trøndelag med 13 prosjekter og Buskerud med 11 prosjekter.

Foto: ©Tine Mediebank

¹³⁰ Landbruksdirektoratet (2014). Årets utlysning fra FFL og JA, hentet fra: <http://www.slf.dep.no>, 21.03.14.

¹³¹ Norges Forskningsråd (2014). SkatteFUNN årsrapport 2013.

¹³² Norges Forskningsråd (2014). Øker rammene for skatteFUNN, hentet fra: http://www.forskningsradet.no/no/Nyheter/Oker_rammene_for_SkatteFUNN/1253992806049/p1174467583739.

4.4.2 Bruk av FoU-ressurser¹³³

Mat- og drikkeindustrien brukte 652,7 mill. kroner på egenutført forskning og utvikling (FoU) i 2012 (jf. tabell 4.4). Dette var en vekst på 12,4 prosent sammenlignet med 2011. I tillegg brukte matindustrien 132 mill. kroner på innkjøpt FoU. Dette var en vekst på 55,5 prosent sammenlignet med 2011. I industrien samlet ble det brukt 8,1 mrd. kroner i 2012 på egenutført FoU i 2012. I tillegg var kostnader til innkjøpt FoU på om lag 1,5 mrd. kroner.

Tabell 4.4¹³⁴

FoU-personale, -årsverk og -kostnader i industri totalt og i mat- og drikkeindustrien, 2007–2012

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Industri						
FoU-enheter	1057	1025	1015	994	908	941
FoU-årsverk	6826	6878	6667	6113	6115	6189
Egenutført FoU (mill. kr)	7670,5	7951,5	7879,7	6998,1	7753,4	8066,3
Innkjøpt FoU (mill. kr)	1598,0	1740,4	1704,9	1483,9	1306,6	1477,2
Andel FoU av bruttoprodukt	4,9 %	5,0 %	5,6 %	4,7 %	5,0 %	5,1 %
Mat- og drikkeindustrien						
FoU-enheter	185	168	160	155	137	172
FoU-årsverk	603	531	536	557	551	591
Egenutført FoU (mill. kr)	623,3	616,8	693,8	564,1	580,7	652,7
Innkjøpt FoU (mill. kr)	162,9	133,8	125,1	119,2	84,9	132,0
Andel FoU av bruttoprodukt	2,4 %	2,4 %	2,7 %	2,1 %	2,0 %	2,2 %

¹³³ SSB definerer FoU som aktiviteter som inneholder et nyhetsselement og at det er knyttet en viss form for usikkerhet til resultatet. Planleggingsarbeid som følger helt etablerte rutiner regnes ikke som FoU, heller ikke innføring av kjent etablert teknologi i bedriften.

¹³⁴ SSB (2013). Tabell: 07964: FoU-personale og FoU-årsverk i næringslivet, etter detaljert næring (SN2007). Tabell: 07963: Kostnader til egenutført FoU-virksomhet i næringslivet, etter detaljert næring (SN2007) (mill. kr). Tabell: 07966: Innkjøpte FoU-tjenester i næringslivet, etter detaljert næring (SN2007) (mill. kr)

4.4.3 Finansieringskilder

Egenutført FoU-aktiviteter i industrien finansieres hovedsakelig ved egne midler. I 2012 ble om lag 88,7 prosent av egenutført FoU-aktiviteter i mat- og drikkeindustrien finansiert ved egne midler (jf. tabell 4.5). Tilsvarende tall for industrien totalt var 81,5 prosent.

Tabell 4.5¹³⁵

Finansiering av egenutført FoU i industrien totalt og i mat- og drikkeindustrien i mill. kr, 2007–2012

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Industri						
Egen finansiering	6127,5	6059,4	6109,3	5552,1	6379,8	6570,4
Ekstern privat norsk finansiering	383,3	529,9	484	94,5	149,5	133,3
Finansiering fra utlandet	685,7	885	717,8	809,9	722	827,6
Offentlig finansiering	247,5	251,9	319	290,4	272,2	296,9
SkatteFUNN	226,6	225,4	249,6	251,2	229,9	238,1
Mat- og drikkeindustri						
Egen finansiering	512,3	524,4	603,6	475	505,9	579,1
Ekstern privat norsk finansiering	17,7	6,3	0,5	10,1	11,8	2,5
Finansiering fra utlandet	0	0	0,6	0,2	0	0
Offentlig finansiering	50,6	45	54,3	45,1	30,7	35
SkatteFUNN	42,6	41,1	34,9	33,7	32,3	36,1

¹³⁵ SSB (2013). Tabell: 07965: Finansiering av egenutført FoU i næringslivet, etter detaljert næring (SN2007) (mill. kr)

Foto: ©Tine Mediebank

5 Frukt- og grøntbransjen

Frukt- og grøntbransjen er heterogen og dekker en rekke ulike produkter, ofte med forskjellige biologiske produksjonsbetingelser, varierende markedsforhold og salgskanaler, samt stor variasjon i produsentens kostnadsforhold. Pakkerivirkomheten i frukt- og grøntbransjen er i hovedsak knyttet til produksjonen av fersk frukt og grønnsaker, og regnes ikke som en del av industrien i denne sammenheng. Dette kapittelet omhandler ikke ferskkonsum, men den delen av frukt- og grøntbransjen som er knyttet opp mot industri.

- *Konservesbransjen er større enn potetbransjen målt i antall sysselsatte, bedrifter og produksjonsverdi.*
- *Små og mellomstore bedrifter (SMB) står for en betydelig andel av den totale verdiskapningen innen frukt- og grøntbransjen. Samlet sett stod SMB for 70 prosent av verdiskapningen i frukt- og grøntbransjen.*
- *Frukt- og grøntbransjen er i stor grad sentralisert på Østlandet.*
- *Frukt- og grøntbransjen har gjennom hele perioden 2007–2012 hatt høyere driftsmarginer enn gjennomsnittet i matindustrien.*
- *Importen av bearbeidet frukt- og grønnsaksvarer har økt betydelig mer enn eksporten. I 2013 utgjorde frukt- og grønnsakssaft den største andelen av importerte bearbeidede frukt og grønnsaker (målt i verdi).*

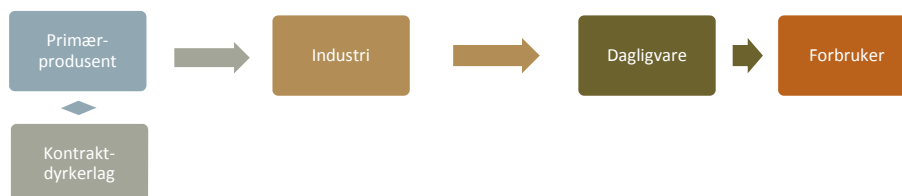
Foto: ©Stabburet Dagligvare

5.1 Innledning

Figur 5.1 gir en enkel oversikt over verdikjeden for frukt- og grøntvarer som går til industrien.

Figur 5.1

Verdikjeden i frukt- og grøntbransjen

Frisk frukt og grønnsaker distribueres fra produsent og direkte til forbrukermarkedet via blant annet Nordgrønt, Norgesgrønt og Gartnerhallen/Bama. I et industriperspektiv defineres frukt- og grøntbransjen til virksomheter som har industriell bearbeiding av frukt og grønnsaker. Her spiller kontrakt-dyrkerlag en sentral rolle i koordineringen

av produsenter mot industrien. Kontrakt-dyrkerlag har funksjon som medlemsorganisasjon og forhandler fram avtaler på vegne av medlemmene. Det er hvert enkelt medlem eller primærprodusent som er avtalepart og inngår kontrakter med industrien. Finansieringen av kontrakt-dyrkerlaget skjer gjennom en avgift som trekkes fra oppgjøret. Dette er det industriledet som er ansvarlig for å gjøre. Det foregår ingen økonomiske transaksjoner gjennom kontrakt-dyrkerlaget.

Frukt- og grøntbransjen omfatter konserverindustrien som produserer syltetøy, saft, frosne og konserverte grønnsaker etc., og potetindustrien som bl.a. produserer potetmos, potetmel og potetgull. Bama Industri, som produserer bearbeidet frukt og grønnsaker, og HOFF SA, som produserer en rekke potetprodukter, er de største aktørene i bransjen. Bama Industri er eid av BAMA Gruppen og hadde i 2013 en omsetning på 658,9 mill. kroner. HOFF SA (tidligere Norske Potetindustrier SA) er et samvirke og omsatte i 2013 for 407,7 mill. kroner. I tillegg til disse to aktørene har Findus også en stor produksjon innen dette markedet. Findus Norge AS er en del av Findus Group med virksomhet i Europa og Asia. De produserer bl.a. dyp-fryst fisk, ferdigretter, grønnsaker og wok. Juiceprodusenter som A/S Røra fabrikker og Lerum (Fabrikker AS) inngår også i denne bransjen. TINE har også en betydelig juiceproduksjon.

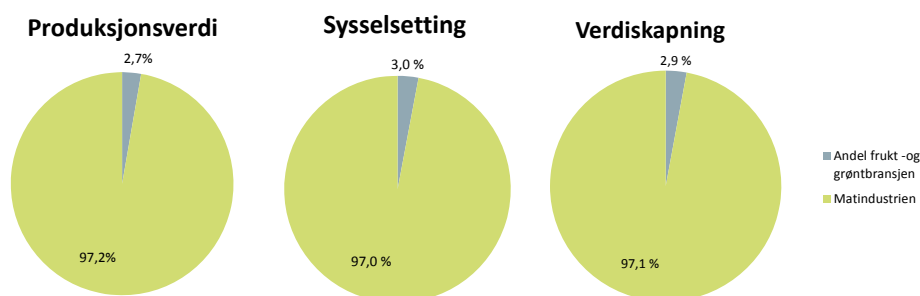

Foto: ©Ivar Pettersen

Figur 5.2 viser frukt- og grøntbransjens andel av norsk matindustri i 2012 målt i produksjonsverdi, sysselsetting og verdiskaping. Som figuren viser, så utgjør frukt- og grøntbransjen en liten andel både når det kommer til sysselsetting, produksjonsverdi og verdiskaping.

Figur 5.2

Frukt- og grøntbransjens betydning i norsk matindustri, 2012

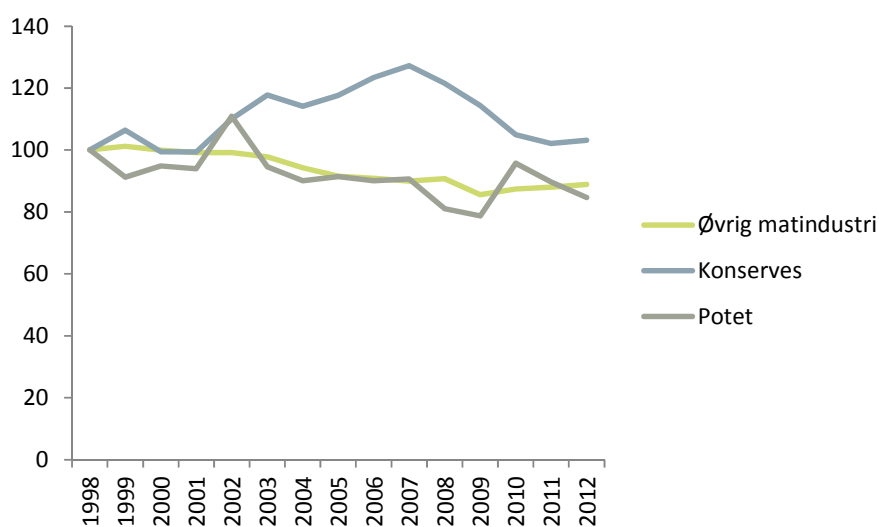
5.2 Struktur

5.2.1 Utvikling i antall sysselsatte

I 2012 sysselsatte konserveres 841 personer, en økning på 1,1 % fra 2011, tilsvarende utviklingen som øvrig matindustri. Potetbransjen sysselsatte 582 personer, en nedgang på 5,5 prosent fra 2011. Innenfor matindustrien er potetbransjen den minste bransjen målt i antall sysselsatte. Sysselsettingen i konserverbransjen har hatt en annen utvikling enn potetbransjen og øvrig matindustri (jf. figur 5.3). Fra 1998 til 2012 har antall sysselsatte i konserverbransjen økt med 3,2 prosent. Sysselsatte i potetbransjen og øvrig matindustri har falt med henholdsvis 15,3 prosent og 11,1 prosent i tilsvarende periode.

Figur 5.3

Utviklingen i antall sysselsatte for konserver- og potetbransjen og øvrig matindustri, 1998–2012 (indeks 1998=100)

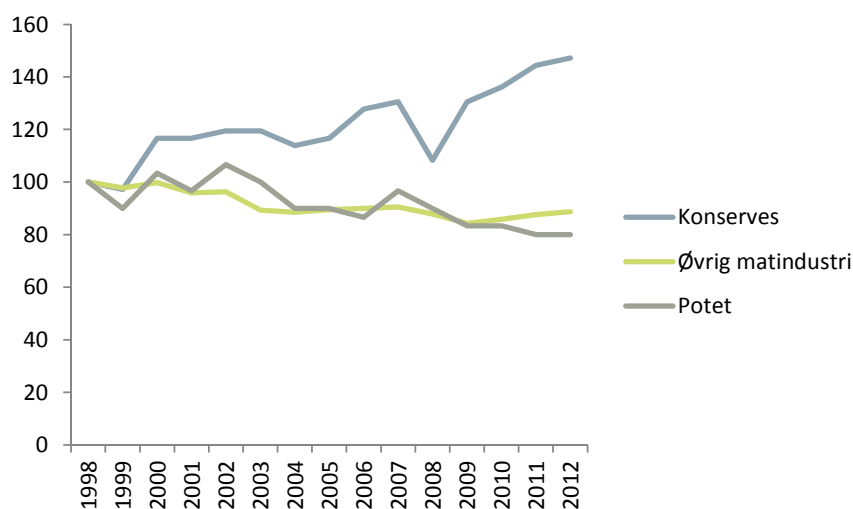

5.2.2 Utviklingen i bedriftsstruktur

I 2012 bestod konserverbransjen av 53 bedrifter, en økning på én bedrift fra 2011 (1,9 prosent). Potetbransjen hadde 24 bedrifter i 2012, tilsvarende som i 2011. Også målt i antallet bedrifter er potebransjen den minste av bransjene i matindustrien. Antall bedrifter i konserverbransjen har over tid økt mer enn potetbransjen og øvrig matindustri, jf. figur 5.4. Fra 1998 til 2012 har antall sysselsatte i konserverbransjen økt med 47,2 prosent. Sysselsatte i potetbransjen og øvrig matindustri har falt med henholdsvis 20,0 prosent og 11,2 prosent i tilsvarende periode.

Figur 5.4

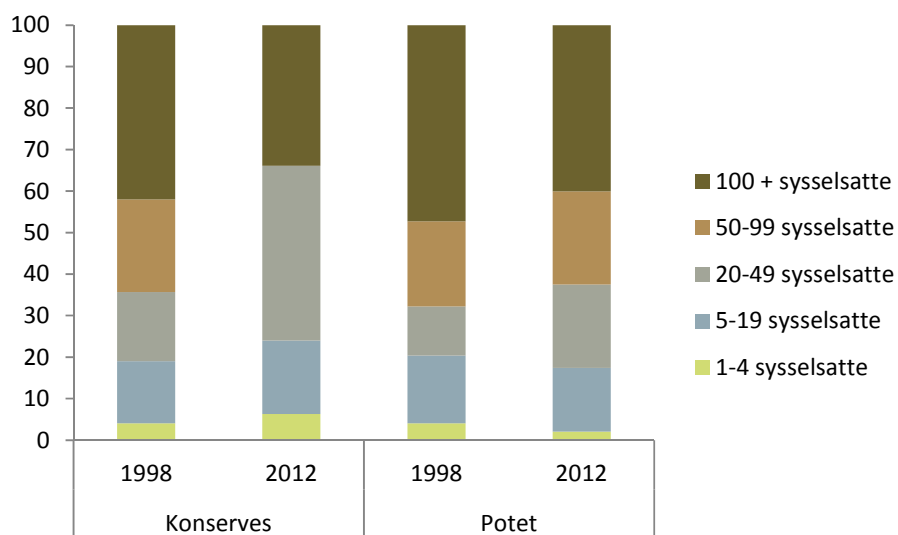
Utvikling i antall bedrifter for konserver- og potetbransjen og øvrig matindustri, 1998–2012 (indeks 1998=100)

Bedriftene i konserverbransjen er i gjennomsnitt mindre enn bedriftene i potetbransjen. En gjennomsnittlig bedrift i konserverbransjen hadde 16 sysselsatte i 2012, mens bedrifter i potetbransjen i snitt hadde 24 sysselsatte. Over tid har størrelsen på bedriftene, målt i antall sysselsatte, endret seg mest i konserverbransjen (jf. figur 5.5). Det er grunn til å tro at større satsing på småskalavirksomhet innenfor saft-, juice- og syltetøyproduksjon, forklarer utviklingen i konserverbransjen.

Figur 5.5

Andel bedrifter i frukt- og grøntbransjen fordelt på sysselsettingskategorier, 1998-2012 (indeks 1998=100)

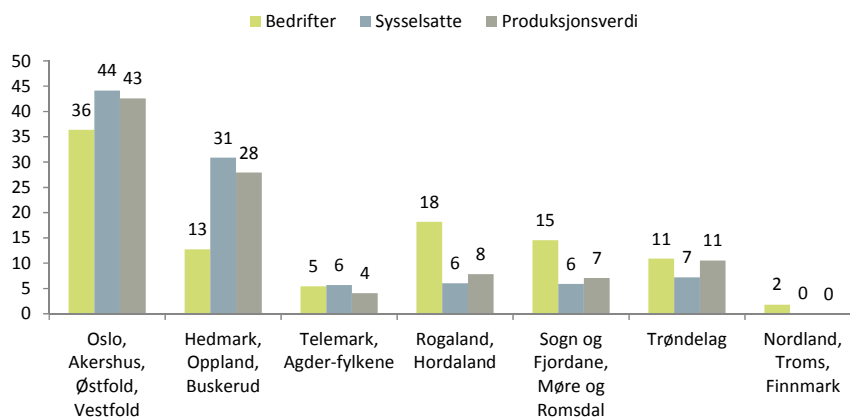

5.2.3 Regional spredning

Frukt- og grøntbransjen er i stor grad sentralisert rundt Østlandsfylkene, jf. figur 5.6. Dette kan forklares av at virksomhetene er tett knyttet til produksjonsområdene for råvarene, noe som kommer klart frem i potetbransjens plassering i de største potetfylkene, Hedmark og Oppland.

Figur 5.6

Regional spredning basert på nøkkeltall for frukt- og grøntbransjen samlet, 2012 (prosent)

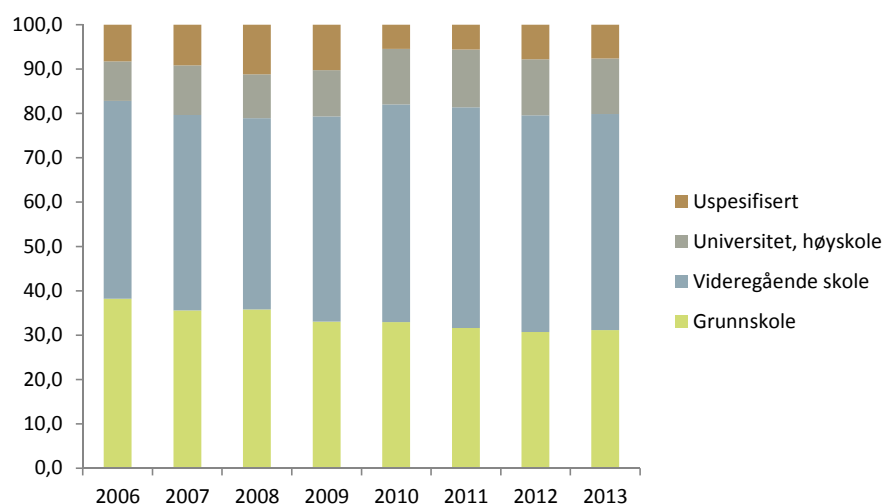

5.2.4 Kompetanse

Fra 2006 har andelen sysselsatte med universitets- og/høyskoleutdanning i frukt- og grøntbransjen økt fra 8,9 prosent til 12,5 prosent i 2013. De fleste i frukt- og grøntbransjen har videregående som høyeste utdanning (48,7 prosent). Andelen med utdanning på grunnskolenivå har gått ned siden 2006 fra 38,2 prosent til 31,2 prosent i 2013. Andelen med uspesifisert utdanningsnivå har gått marginalt ned fra 8,3 prosent i 2006 til 5,6 prosent i 2013. Utvikling i sammensetningen av utdanningsnivå i frukt- og grøntbransjen er illustrert i figur 5.7.

Figur 5.7

Utvikling i utdanningsnivå i frukt- og grøntbransjen (prosentvis andel fordelt på utdanningsnivå)¹³⁶

I 2013 lå andelen utenlands arbeidskraft for frukt- og grøntbransjen på 24,1 prosent, en økning på 1,9 prosentpoeng fra 2012. Andelen ligger omtrent på nivå med gjennomsnittet i matindustrien (25,8 prosent).

¹³⁶ Finnes ikke tall for konserver og potet separat

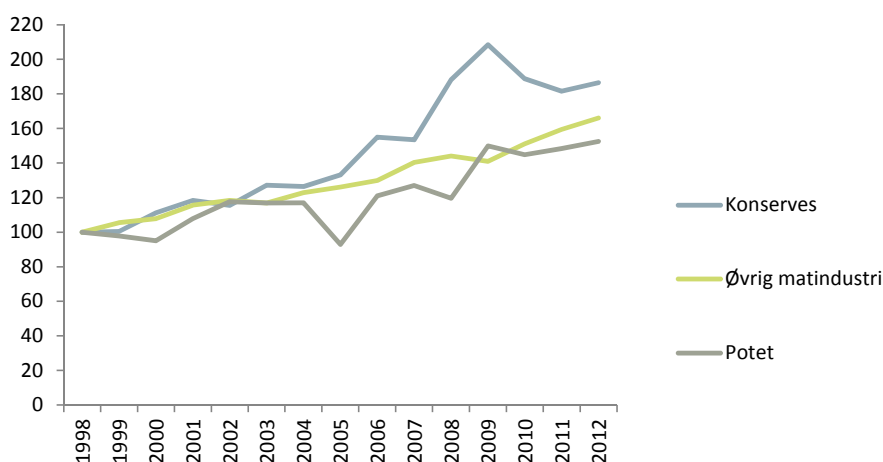
5.3 Produksjon og verdiskaping

5.3.1 Utvikling i produksjonsverdi

Av den totale produksjonsverdien i matindustrien i 2012, stod frukt- og grøntbransjen for om lag 2,7 prosent, eller 4,7 mrd. kroner. Konserverbransjen stod for 1,7 prosent tilsvarende 2,9 mrd. kroner, og potet for omtrent 1 prosent eller 1,8 mrd. kroner. Fra 2011 til 2012, økte produksjonsverdien med 2,7 prosent i konserverbransjen og i potetbransjen, jf. figur 5.8. Fra og med 2005 har utviklingen i produksjonsverdi i konserver- og potetbransjen nærmest vært parallell.

Figur 5.8

Utviklingen i produksjonsverdi for frukt- og grøntbransjen og øvrig matindustri, 1998–2012 (i løpende priser, indeks gjennomsnitt 1998=100)

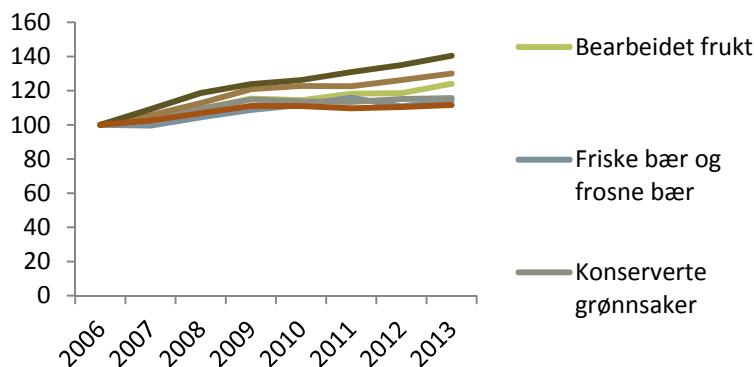

5.3.2 Forbrukerpriser over tid

Figur 5.9 viser prisutviklingen for utvalgte frukt- og grøntvarer, sammenlignet med prisutviklingen for matvarer generelt i perioden 2006 til 2013. Med unntak av gruppen friske bær og frosne bær, så har alle gruppene av frukt- og grøntvarer opplevd en sterkere prisvekst sammenlignet med øvrige matvarer. Som figuren viser, er det saft- og juiceprodukter, som har den sterkeste prisveksten.

Figur 5.9

Prisutviklingen for ulike grupper frukt- og grøntvarer i forbrukermarkedet, 2006–2013 (indeks 2006=100)¹³⁷

5.3.3 Bearbeidingsverdi¹³⁸

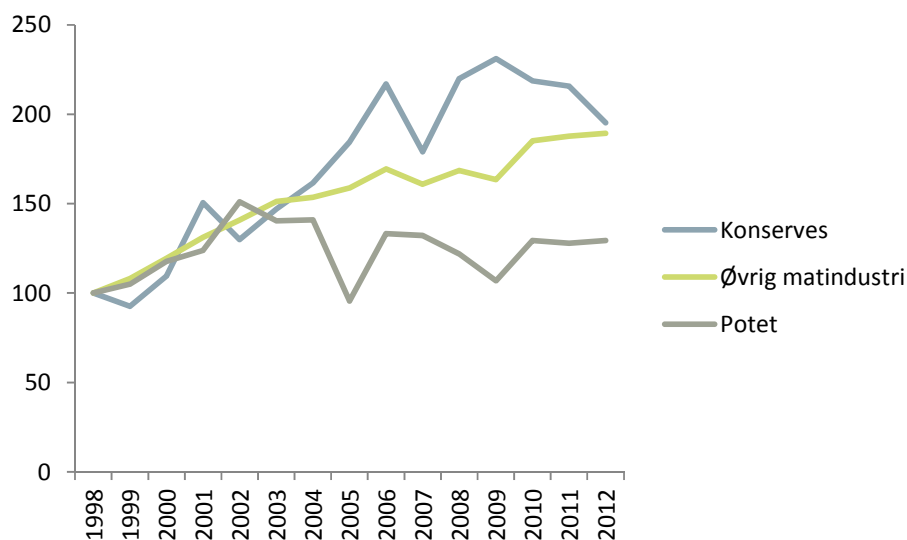
Norsk matindustri hadde en samlet bearbeidingsverdi på 41,4 mrd. kroner i 2012. Herunder kan 750,6 mill. kroner eller 1,8 prosent tilskrives konserverbransjen, mens 454,0 mill. kroner eller 1,1 prosent kan tilskrives potetbransjen. Fra 1998 til 2012 har bearbeidingsverdien i konserver- og potetbransjen variert mer enn øvrig matindustri. Konserverbransjen har hatt sterkere utvikling, med en økning i bearbeidingsverdien på 95,2 prosent, omtrent samme utvikling som øvrig matindustri (89,4 prosent). Bearbeidingsverdien i potetbransjen har kun økt med 29,5 prosent i tilsvarende periode. Fra 2011 til 2012 økte bearbeidingsverdien i potebransjen og øvrig matindustri med henholdsvis 1,2 prosent og 0,9 prosent, mens den falt i konserverbransjen med 9,5 prosent.

¹³⁷ SSB (2014). Tabell: 03014: Konsumprisindeks

¹³⁸ Definisjon av bearbeidingsverdi finnes i kapittel 2

Figur 5.10

Utvikling i bearbeidingsverdi for konserver- og potetbransjen og øvrig matindustri, 1998–2012 (i løpende markedspriser, indeks 1998=100)

SMB står for en betydelig andel av den totale verdiskapningen innen frukt- og grøntbransjen (tabell 5.1). Samlet sett stod denne størrelsesgruppen av bedrifter for 70 prosent av verdiskapningen i frukt- og grøntbransjen.

Tabell 5.1

Fordeling av bearbeidingsverdi (i løpende markedspriser) i frukt- og grøntbransjen etter bedriftstørrelse (i prosent)

	1996	2000	2005	2010	2011	2012
1-4 sysselsatte	2	2	2	2	2	3
5-19 sysselsatte	20	17	22	12	10	12
20-49 sysselsatte	14	15	24	28	31	44
50-99 sysselsatte	32	26	25	28	22	11
100 + sysselsatte	32	41	27	30	36	31

5.4 Lønnsomhetsindikatorer¹³⁹

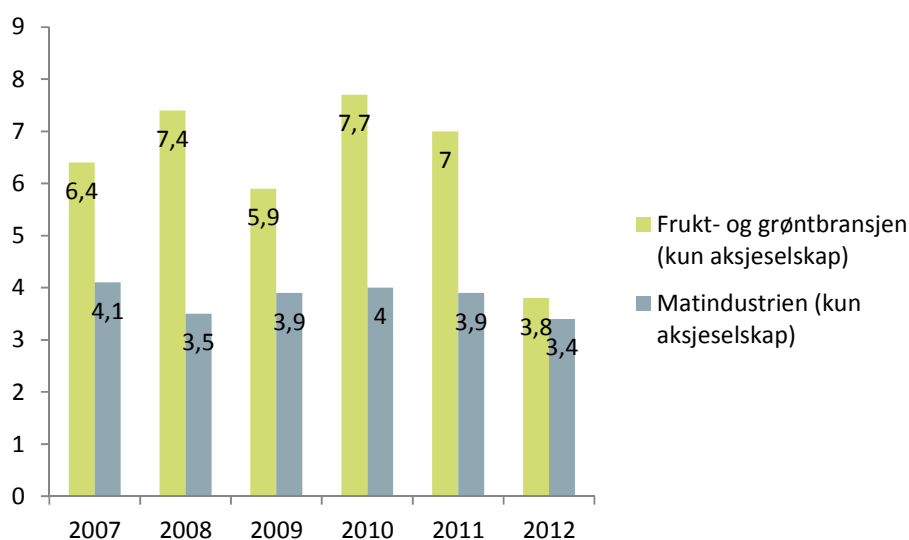
Økonomisk lønnsomhet er en forutsetning for bedriftenes mulighet til å skaffe kapital og dermed sikre investeringer i innovasjon og en langsiktig utvikling av virksomheten. Lønnsomhet over tid i industribedrifter kan måles ved å bruke driftsmargin og kapitalrentabilitetsmål. Lønnsomhetsindikatorene som presenteres i dette avsnittet omfatter kun aksjeselskaper. Aksjeselskapene står for om lag 90 prosent av produksjonsverdien i frukt- og grøntbransjen. Tallene er dermed nokså representative for hele bransjen.

5.4.1 Driftsmargin¹⁴⁰

Figur 5.11 viser at driftsmarginen i frukt- og grøntbransjen ligger over gjennomsnittet for matindustrien gjennom hele perioden 2007–2012. Forskjellen var imidlertid ikke så stor i 2012. Da hadde frukt- og grøntbransjen en gjennomsnittlig driftsmargin på 3,8 prosent, mens matindustrien hadde en gjennomsnittlig driftsmargin på 3,4 prosent.

Figur 5.11

Utvikling i driftsmargin i frukt- og grøntbransjen og matindustrien (kun aksjeselskap), 2007–2012 (i prosent)

¹³⁹ Definisjon av lønnsomhet finnes i kapittel 2

¹⁴⁰ Se kapittel 2 for nærmere definisjon

5.4.2 Avkastning på kapital (rentabilitet)¹⁴¹

Driftsmarginen forteller oss resultatet fra driften, men fanger ikke opp utviklingen i foretakenes kapitalposter. For eksempel bør renteutgifter telle med i vurderingen av foretakenes lønnsomhet og konkurranseevne. Det er to sentrale rentabilitetsbegreper som omfatter dette: totalrentabilitet og egenkapitalrentabilitet. Totalrentabiliteten er et mål på bedriftens avkastning på egenkapital og gjeld, mens egenkapitalrentabiliteten er et mål på bedriftens evne til å levere avkastning på egenkapitalen (den kapitalen som eierne har investert i selskapet). Egenkapitalrentabiliteten tar med fremmedkapitalen (lånerenten).

Foto: ©Tine Mediebank

Tabell 5.2 viser at i perioden 2007–2012, med unntak av 2010, har evnen til å levere avkastning på egenkapital og gjeld vært sterkere for frukt- og grøntbransjen sammenlignet med gjennomsnittet i matindustrien. Totalrentabilitet og egenkapitalrentabilitet har også vært stabil for frukt- og grøntbransjen sammenlignet med gjennomsnittet for matindustrien.

Tabell 5.2

Utvikling i total- og egenkapitalrentabilitet i frukt- og grøntbransjen og matindustrien (kun aksjeselskap), 2007–2012 (i prosent)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Matindustrien (kun aksjeselskap)						
Totalrentabilitet	10,5	-2,6	9,3	9,9	3,6	4,9
Egenkapitalrentabilitet	14,7	-12,7	13,2	16,2	1,8	6,3
Frukt- og grøntbransjen (kun aksjeselskap)						
Totalrentabilitet	13,8	10,5	10,1	9,7	8,7	12
Egenkapitalrentabilitet	16,9	15,2	15,4	14,4	13	19,8

¹⁴¹ Se kapittel 2 for nærmere definisjoner

5.4.3 Resultatgrad, egenkapitalgrad og likviditetsgrad¹⁴²

Tabell 5.3 viser at resultatgrad, egenkapitalandel og likviditetsgrad ofte ligger over i frukt- og grøntbransjen sammenlignet med gjennomsnittet i matindustrien. I 2012 lå likviditetsgraden for frukt- og grøntbransjen betydelig over gjennomsnittlig likviditetsgrad i matindustrien. Det samme gjorde egenkapitalandelen og til dels resultatgraden.

Tabell 5.3

Resultatgrad, egenkapitalandel og likviditetsgrad for frukt- og grøntbransjen og matindustrien (kun aksjeselskap), 2007–2012 (i prosent)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
<hr/>						
Matindustrien (kun aksjeselskap)						
Resultatgrad	13,9	-7,6	11,1	13,6	2,9	5,2
Egenkapitalandel	10,5	-2,6	9,3	9,9	3,6	4,9
Likviditetsgrad	14,7	-12,7	13,2	16,2	1,8	6,3
<hr/>						
Frukt- og grøntbransjen (kun aksjeselskap)						
Resultatgrad	7,9	6,1	5,1	6	5,3	7,4
Egenkapitalandel	13,8	10,5	10,1	9,7	8,7	12
Likviditetsgrad	16,9	15,2	15,4	14,4	13	19,8

5.4.4 Lønnskostnader

I 2012 utgjorde de totale lønnskostnadene for frukt- og grøntbransjen 696,6 mill. kroner, eller 57,8 prosent av bearbeidingsverdien. Til sammenligning utgjorde lønnskostnadene 56,9 prosent av bearbeidingsverdien for øvrig matindustri i 2012. Figur 5.12 viser at i frukt- og grøntbransjen har lønnskostnadene i prosent av bearbeidingsverdien økt over tid, og er i 2012 på linje med øvrig matindustri.

---

¹⁴² Se kapittel 2 for nærmere definisjoner

Figur 5.12

Lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdi (i løpende markedspriser), 1998–2012 (i prosent)

5.4.5 Investeringer

Bruttoinvesteringer i matindustrien utgjorde 6,3 mrd. kroner i 2012. Av dette utgjorde investeringer i frukt- og grøntbransjen 182,5 mill. kroner, eller 2,9 prosent. Figur 5.13 viser at det er store årlige variasjoner i bruttoinvesteringene i frukt- og grøntbransjen. Fallet i investeringer i konserverbransjen forarer nedgangen i 2007 og den påfølgende sterke økningen i 2008. Regnet i prosent av produksjonsverdi lå investeringene i frukt- og grøntbransjen på 6,7 prosent, mens gjennomsnittet i matindustrien var 6,2 prosent i 2012. Sett perioden 1998–2012 under ett har bruttoinvesteringer i prosent av produksjonsverdien ligget på gjennomsnittlig 5,1 prosent i frukt- og grøntbransjen og 4,2 prosent i den øvrige matindustrien.

Foto: ©Anne Aasdalen

Figur 5.13

Utvikling i bruttoinvestering i frukt- og grøntbransjen og øvrig industri, 1998–2012 (i prosent)

Foto: ©Tine Mediebank

5.5 Handel med frukt- og grøntvarer

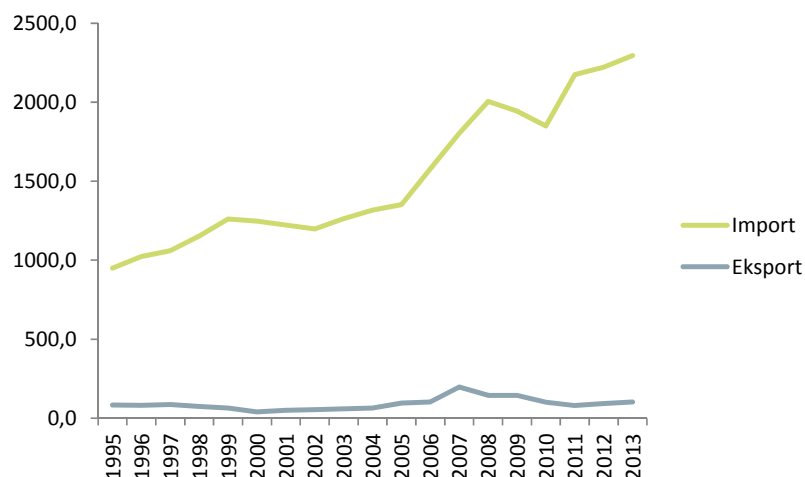
Definisjonen for frukt- og grøntvarer her tar utgangspunkt i definisjonen for potet og konserver i kapittel 2, men er slått sammen. Handelen med frukt- og grøntvarer som presenteres er bearbeidede frukt- og grøntvarer som kan knyttes opp mot matindustrien. Eksempler på varer er juice, hermetisk frukt- og grønnsaker, pommes frites, rosiner, frosne frukt- og grønnsaksblandinger, nøtter, syltetøy med mer. Frisk frukt og grønnsaker er ikke inkludert.

5.5.1 Økt import over tid

I 2013 ble det importert 168,0 mill. kg bearbeidede frukt- og grøntvarer til en verdi av 2,3 mrd. kroner. I samme år ble det eksportert 3,8 mill. kg til en verdi av 168,0 mill. kroner. Figur 5.14 viser den årlige utviklingen av import og eksport målt i verdi for perioden 1995 – 2013. Importverdien har økt med 141,4 prosent siden 1995, mens eksporten har økt med 24,3 prosent. Fra 2012 til 2013 har importverdien økt med 3,2 prosent, mens eksportverdien har økt med 12,9 prosent. Siden eksportverdi i utgangspunktet er lav, er det ikke unormalt at endringer kan gi store utslag målt i prosent.

Figur 5.14

Import og eksport av frukt- og grøntvarer (bearbeidede) i verdi, 1995–2013

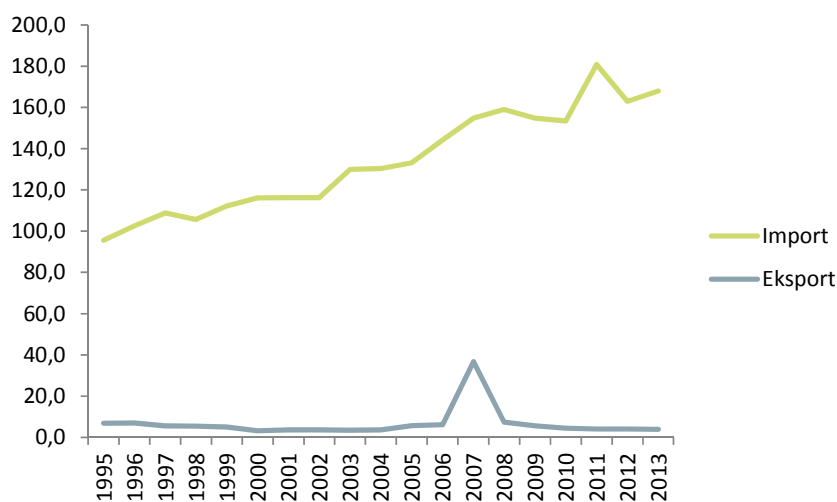
Figur 5.15 viser den årlige utviklingen av import og eksport av bearbeidede frukt- og grøntvarer målt i mill. kg for perioden 1990–2013. I mengde har importen økt med 75,8 prosent, mens eksporten har falt med 44,3 prosent. Variasjonen mellom utviklingen i volum og verdi kan blant annet forklares med endringer i valutakurs, produktsammensetning eller priser på de aktuelle varene. Fra 2012 til 2013 har importmengden økt med 3,1 prosent, mens eksportmengden har falt med 4,6 prosent.

Foto: ©Tine Mediebank

Figur 5.15

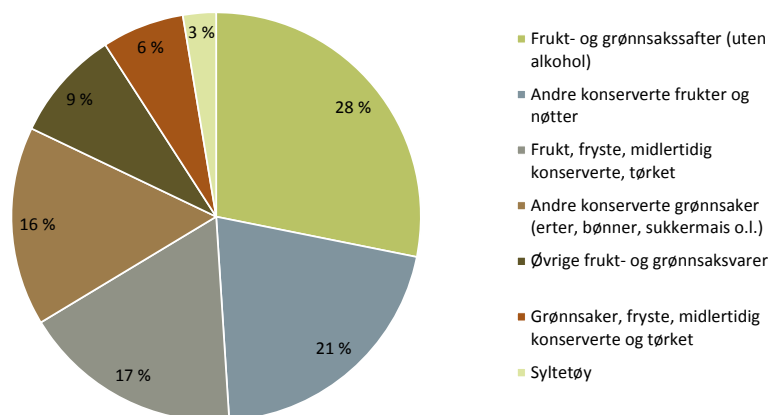
Import og eksport av frukt- og grøntvarer (bearbeidede) i volum, 1995–2013

Det var frukt- og grønnsakssafter (uten alkohol) som stod for den største andelen av importverdien i 2013 (jf. figur 5.16). Den største varegruppen er appelsinjuice (uten tilsatt sukker). En annen viktig gruppe er andre konserverte frukter og nøtter, hvor nøtter er den viktigste varen.

Figur 5.16

Importverdi av frukt- og grøntvarer (bearbeidede) fordelt på ulike kategorier, 2013

5.5.2 Importen kommer fra mange ulike land

Importen av bearbeidede frukt- og grøntvarer skjer fra mange ulike land, jf. figur 5.17. Vi importerer mest fra USA og Spania. Gruppen øvrige land er stor og inneholder en rekke land med importandel på mellom 1–4 prosent.

Figur 5.17

Importverdien av frukt- og grøntvarer (bearbeidede) fordelt på land, 2013

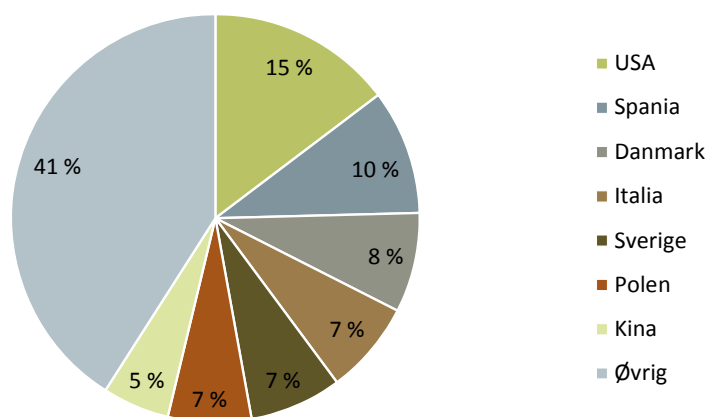

Foto: ©Tine Mediebank

6 Bakerbransjen

Norsk bakervarebransje er en stor og viktig bransje innen norsk matindustri. Samtidig er det en bransje som samlet har svak lønnsomhet, står overfor betydelig importkonkurranse og som over tid har mistet markedsandeler på hjemmemarkedet. Formålet med dette kapitlet er å beskrive status og utvikling på sentrale områder for norsk bakerbransjen. Noen funn i dette kapitlet er:

- Bakerbransjen er den største bransjen i matindustrien målt i antall bedrifter og den tredje største målt i antall sysselsatte.
- Bedrifter i bakerbransjen er i gjennomsnitt små og klart mindre enn gjennomsnittet for matvareindustrien sett under ett. Små og mellomstore bedrifter (under 100 sysselsatte) stod for 78 prosent av verdiskapingen i bakerbransjen i 2012.
- Bakerbransjen er spredt over hele landet.
- Bakerbransjen har de siste årene hatt svært lave eller negative driftsmarginer. I 2012 hadde bakerbransjen en gjennomsnittlig driftsmargin på 0,9 prosent.
- Importen av bakervarer har over tid økt betydelig mer enn eksporten. Bakervarebransjens markedsandel på hjemmemarkedet har gått nedover.

Foto: ©Tine Mediebank

6.1 Innledning

Figur 6.1 gir en enkel oversikt over verdikjeden for bakervarer. Dette kapittelet kommer først og fremst til å vektlegge aktiviteten som skjer i bakeriene.

Figur 6.1

Verdikjeden for matkorn og bakervarer

Foto: ©Tine Mediebank

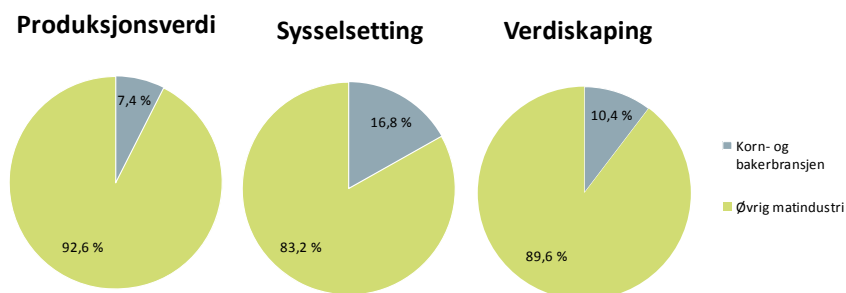
I bakerbransjen finnes det noen store bakerikjeder og mange små bakerier. De største kjedene er Bakers, GOMAN, Norgesbakeriene, Mesterbakeren, Bakergruppen AS og Din Baker. Bakers AS er eid av NorgesGruppen og hadde en omsetning på om lag 1,2 mrd. kroner i 2013. GOMAN Bakeriet er eid av Coop Norge Industrier og hadde en omsetning på 845,5 mill. kroner i 2013. Mesterbakeren AS er eid av Felleskjøpet Agri og Stiftelsen Fritt ord og hadde en omsetning på 975,3 mill. kroner i 2013.¹⁴³

Bakerbransjen er den viktigste brukeren av norsk matmel. Det er to aktører som står for mesteparten av matmelproduksjonen i Norge, Norgesmøllene og Lantmännen Ceralia. I 2013 hadde Norgesmøllene en omsetning på 965,3 mill. kroner, mens Lantmännen Ceralia hadde en omsetning på 981,8 mill. kroner.

Det er vanlig at kornmøller bearbeider både matkorn og fôrkorn. I SSBs statistikk vil en bedrift klassifiseres i bransje ut fra hvilken aktivitet som gir størst bearbeidingsverdi (produksjonsverdi minus vareinnsats). Det innebærer at kornmottak/kornmølle kan klassifiseres i kornbransjen selv om den også mottar/bearbeider noe korn til dyrefôr. Likevel utgjør verdien av matmel en såpass stor andel at denne potensielle feilkilden ikke i vesentlig grad vil påvirke fremstilling av korn- og bakerbransjen sin betydning i norsk matindustri. Figur 6.2 viser derfor korn- og bakerbransjens betydning for norsk matindustri i 2012 målt i produksjonsverdi, sysselsetting og verdiskaping. I 2012 sysselsatte korn- og bakerbransjen 16,8 prosent av totalt antall sysselsatte i matindustrien. Bakerbransjen er særlig arbeidsintensiv og stod alene for 15,4 prosentpoeng.

Figur 6.2

Matkorn- og bakerbransjens betydning i norsk matindustri, 2012

¹⁴³ Omsetningstallene er hentet fra Ravninfo

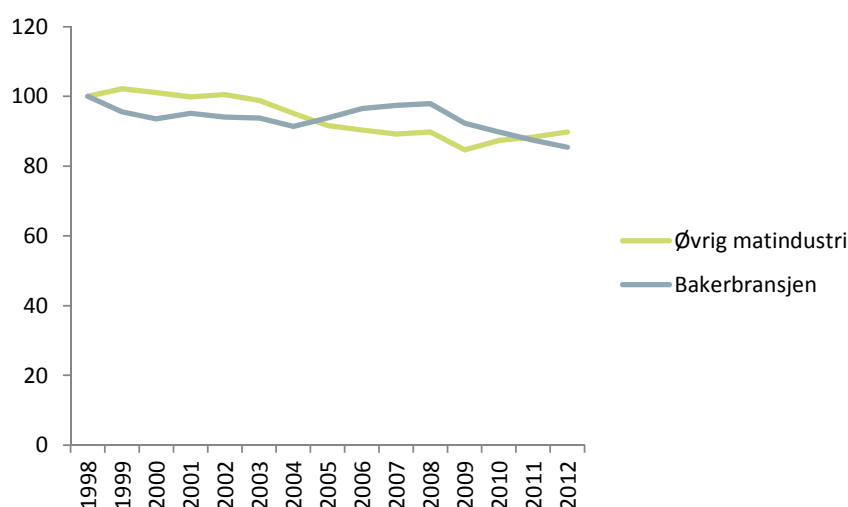
6.2 Struktur

6.2.1 Nedgang i antall sysselsatte

I 2012 sysselsatte bakerbransjen 7 349 personer, en nedgang på 174 personer eller 2,3 prosent fra 2011. I matindustrien er bakerbransjen den tredje største bransjen målt i antall sysselsatte, etter kjøttvarer og fiskebransjen (se kapittel 2). Fra 1998 til 2012 har antall sysselsatte i bakerbransjen gått ned med 14,5 prosent eller 1 254 personer (jf. figur 6.3). Mens sysselsatte i den øvrige matindustrien har økt i antall siden 2009, har nedgangen i sysselsettingen i bakerbransjen fortsatt.

Figur 6.3

Utvikling i antall sysselsatte i bakerbransjen og øvrig matindustri 1998–2012 (indeks 1998=100)

6.2.2 Mange små bedrifter tross strukturering

Bakerbransjen hadde 601 bedrifter i 2012, en nedgang på 3 bedrifter eller 0,5 prosent fra 2011. Bakerbransjen er den bransjen i matindustrien med flest bedrifter, etterfulgt av fiskebransjen med 443 bedrifter og kjøttbransjen med 312 bedrifter i 2012, se kapittel 2. Antall bedrifter i bakerbransje har gått ned med 10,6 prosent eller 71 bedrifter i perioden 1998–2012 (jf. figur 6.4). Figur 6.4 viser samtidig at bakerbransjen har hatt omtrent samme utvikling i antall bedrifter som gjennomsnittet i matindustrien.

Figur 6.4

Utvikling i antall bedrifter for bakerbransjen og øvrig matindustri, 1998–2012 (indeks 1998=100)

Bedrifter i bakerbransjen er i gjennomsnitt små og klart mindre enn gjennomsnittet i matvareindustrien. I 2012 hadde en bakervarebedrift i gjennomsnitt 12 sysselsatte. Til sammenligning hadde bedrifter i øvrig matindustri i gjennomsnitt 28 ansatte. Om lag 82 prosent av bedriftene i bakerbransjen hadde under 20 sysselsatte i 2012 (jf. figur 6.5). Bakerbransjen har vært preget av oppkjøp i mange år, noe som har medført en konsentrasjon av eierskap i bransjen.¹⁴⁴ Likevel, selv om bedriften skifter eierskap, vil i mange tilfeller bedriftsstrukturen bestå. Årsaken er at SSB definerer bedrift som en lokalt avgrenset funksjonell enhet. Dermed vil ikke økning i konsentrasjon av eierskap i bakerbransjen nødvendigvis reflekteres i strukturen i bransjen som vist i figur 6.5.

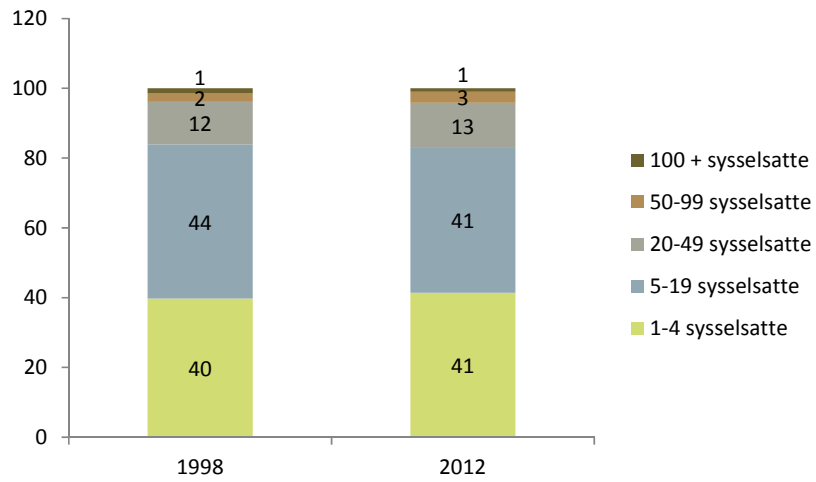

Foto: ©Tine Mediebank

¹⁴⁴ Felleskjøpet (2012). Importkonkurransen på mel og bakervarer – markedsmuligheter for norsk korn, mel og bakervarer.

Figur 6.5

Andel bedrifter i bakerbransjen fordelt på sysselsettingskategorier i 1998 og 2012

6.2.3 Stor regional spredning i bakerbransjen

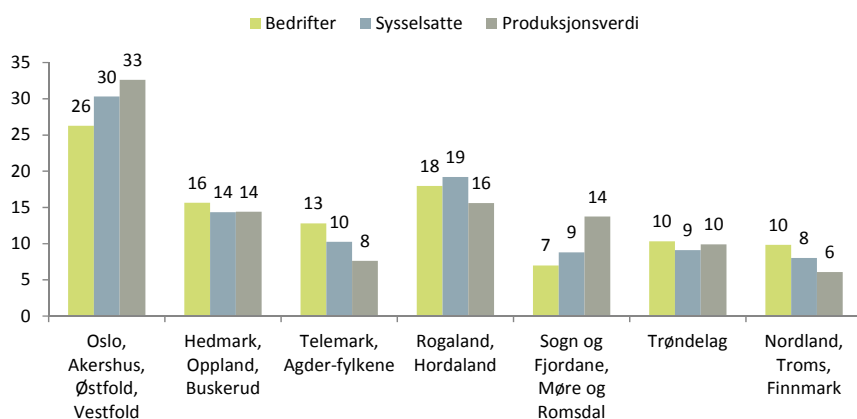
Bakerbransjen aktivitet er spredt utover hele landet, noe som er vanlig for mange bransjer i matindustrien. Figur 6.6 viser regional spredning basert på ulike nøkkeltall for bakerbransjen.

Foto: ©Jorulf Kolsvik, Stabburet

Figur 6.6

Regional spredning basert på nøkkeltall for bakerbransjen, 2012
(i prosent)

6.2.4 Kompetanse

I 2013 var det 35 prosent av de sysselsatte i bakerbransjen som bare hadde grunnskoleutdanning. Om lag 42 prosent hadde utdanning fra videregående skole, mens 11 prosent hadde gått på universitet eller høyskole (jf. figur 6.7). Bakerbransjen skiller seg fra gjennomsnittet i matindustrien blant annet ved at andelen sysselsatte som bare har grunnskole er større. Andelen utenlandske arbeidstakere i bakerbransjen (27,5 %) er også noe høyere enn gjennomsnittet i matindustrien (25,8 %).

Foto: ©Tine Mediebank

Figur 6.7

Utdanningsnivå i bakerbransjen, 4 kvartal 2013 (prosentvis andel)¹⁴⁵

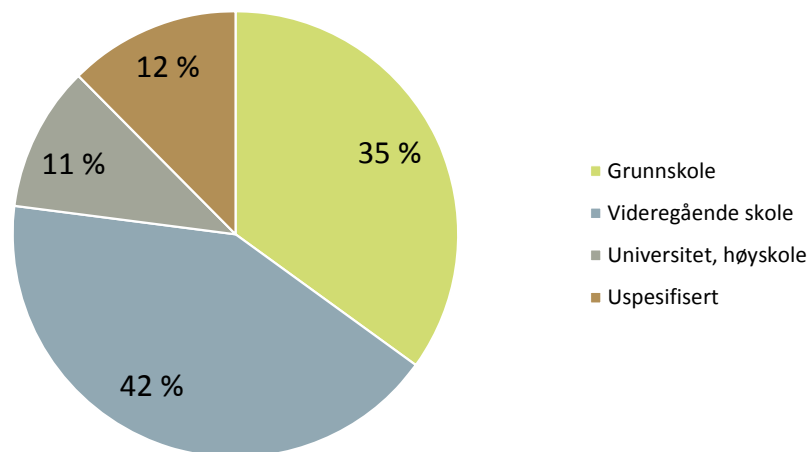

Foto: ©Tine Mediebank

¹⁴⁵ Uspesifisert utdanning kan i en viss grad tilskrives personer som har utdanning fra utlandet (hovedsakelig innvandring).

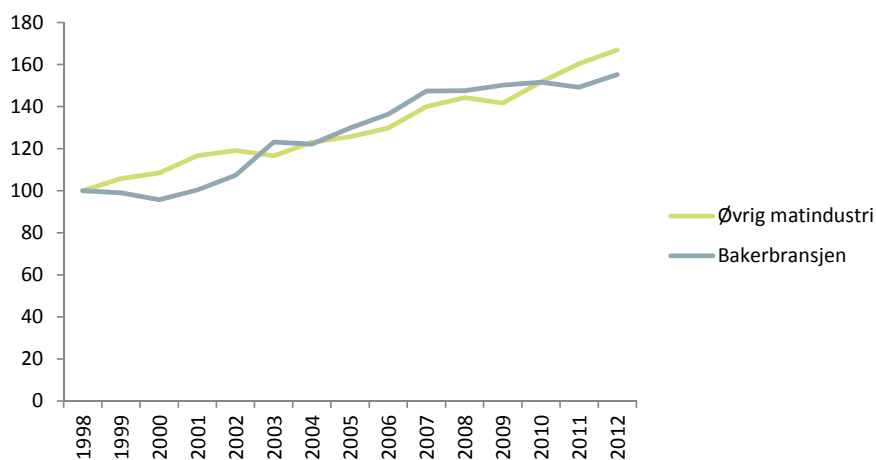
6.3 Produksjon og verdiskaping

6.3.1 Økt produksjonsverdi

Norsk matindustri hadde en samlet produksjonsverdi på 169,9 mrd. kroner i 2012. Herunder kan 9,5 mrd. kroner eller 5,6 prosent tilskrives bakerbransjen. Figur 6.8 viser utvikling i produksjonsverdien for bakerbransjen og øvrig matindustri. Fra 1998 til 2012 har produksjonsverdien i bakerbransjen økt med 55,2 prosent, en utvikling som langt på vei følger øvrig matindustri (66,8 prosent økning i samme periode). Fra 2011 til 2012 økte produksjonsverdien i bakerbransjen og øvrig matindustri med henholdsvis 4,0 prosent og 4,1 prosent.

Figur 6.8

Utvikling i produksjonsverdi for bakerbransjen og øvrig matindustri, 1998–2012 (i løpende priser, indeks gjennomsnitt 1998=100)

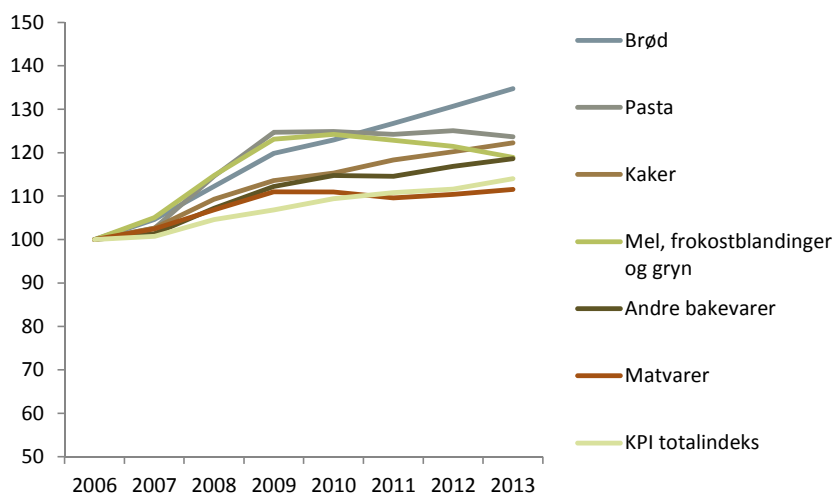

6.3.2 Forbrukerpriser over tid

Figur 6.9 gir viser prisutviklingen for noen bakervarer sammenlignet med gjennomsnittlig prisutviklingen for matvarer og konsumprisindeksen (KPI). Siden 2006 har samtlige av varegruppene av korn- og bakervarer hatt en sterkere prisvekst enn gjennomsnittet for matvarer. Det er brøddvarer som har hatt sterkst prisutvikling.

Figur 6.9

Prisutvikling for ulike grupper korn- og bakervarer i forbrukermarkedet, 2006–2013 (indeks 2006=100)¹⁴⁶

6.3.3 Bearbeidingsverdi¹⁴⁷

Norsk matindustri hadde en samlet bearbeidingsverdi på 41,4 mrd. kroner i 2012. Herunder kan 3,7 mrd. kroner eller 8,9 prosent tilskrives bakerbransjen. Figur 6.10 viser utvikling i bearbeidingsverdien for bakerbransjen og øvrig matindustri. Fra 1998 til 2012 har bearbeidingsverdien i bakerbransjen økt med 59,1 prosent, mens den har økt med 92,0 prosent i øvrig matindustri. Fra 2011 til 2012 økte bearbeidingsverdien i bakerbransjen med 11,3 prosent, mens den falt i øvrig industri med 0,2 prosent.

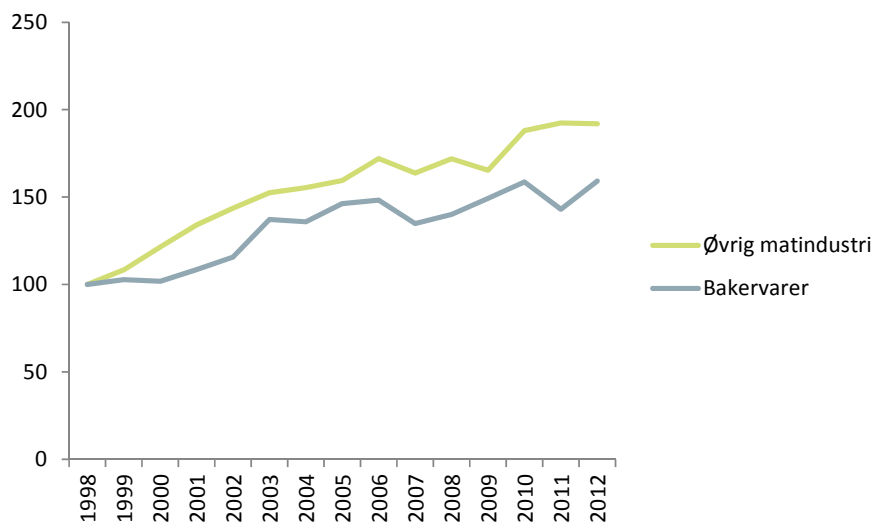
Foto: ©Stabburet

¹⁴⁶ SSB (2014). Tabell: 03014: Konsumprisindeks

¹⁴⁷ Definisjon av bearbeidingsverdi finnes i kapittel 2

Figur 6.10

Utvikling i bearbeidingsverdi (i løpende markedspriser) for bakerbransjen og øvrig matindustri, 1998–2012 (indeks 1998=100)

Begrepet små- og mellomstore bedrifter (SMB) blir ofte brukt om bedrifter med under 100 ansatte. SMB står for en betydelig andel av verdiskapingen i bakerbransjen, jf. tabell 6.1. I 2012 bidro SMB i bakerbransjen til 78 prosent av verdiskapingen.

Tabell 6.1

Fordeling av bearbeidingsverdi (i løpende markedspriser) i bakerbransjen etter bedriftsstørrelse (i prosent)

	1996	2000	2005	2010	2011	2012
1–4 sysselsatte	4	9	5	4	6	4
5–19 sysselsatte	26	26	24	24	24	22
20–49 sysselsatte	25	32	29	28	32	32
50–99 sysselsatte	20	23	20	21	21	21
100 + sysselsatte	23	10	23	23	17	22

6.4 Lønnsomhetsindikatorer¹⁴⁸

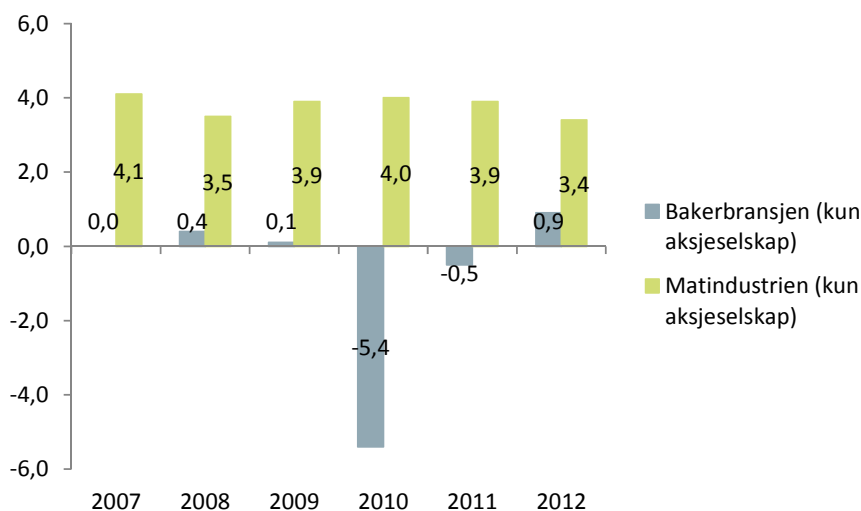
Økonomisk lønnsomhet er en forutsetning for at bedriftene skal kunne tiltrekke seg kapital, sikre nødvendige investeringer, innovasjon og kompetanse for en langsiktig utvikling av virksomheten. Lønnsomhet over tid i industribedrifter kan måles ved å bruke driftsmargin og kapitalrentabilitetsmål. Lønnsomhetsindikatorerne som presenteres i dette avsnittet er basert på foretaksstatistikk og omfatter kun aksjeselskaper. Aksjeselskaper utgjør rundt halvparten av de aktive foretakene i denne bransjen. Det innebærer at en del enkeltpersonsforetak vil falle utenfor denne statistikken. På den andre siden står aksjeselskapene for 94 prosent av omsetningen. Lønnsomhetsindikatorerne kan derfor regnes som representative for bransjen.

6.4.1 Driftsmargin¹⁴⁹

Figur 6.11 viser driftsmarginen i bakerbransjen sammenlignet med gjennomsnittet i matindustrien. I 2012 hadde bakerbransjen en gjennomsnittlig driftsmargin på 0,9 prosent. Til sammenligning var gjennomsnittlig driftsmargin i matindustrien på 3,4 prosent. Bakerbransjen skiller seg ut fra matindustrien med særlig lave og i perioder negative driftsmarginer.

Figur 6.11

Utvikling i driftsmargin i kornbransjen, bakerbransjen og matindustrien (kun aksjeselskap), 2007–2012 (i prosent)

¹⁴⁸ Definisjon av lønnsomhet finnes i kapittel 2

¹⁴⁹ Se kapittel 2 for nærmere definisjon

6.4.2 Avkastning på kapital (rentabilitet)¹⁵⁰

Driftsmarginen er et uttrykk for resultatet av den «daglige» driften, men fanger ikke opp utviklingen i foretakenes kapitalposter. For eksempel bør renteutgifter telle med i vurderingen av foretakenes lønnsomhet og konkurranseevne. Det er to sentrale rentabilitetsbegreper: totalrentabilitet og egenkapitalrentabilitet. Totalrentabiliteten er et mål på bedriftens avkastning på egenkapital og gjeld, mens egenkapitalrentabiliteten er et mål på bedriftens evne til å levere avkastning på egenkapitalen (den kapitalen som eierne har investert i selskapet). Egenkapitalrentabiliteten tar med fremmedkapitalen (lånerenten). Tabell 6.2 viser at i 2012 lå total- og egenkapitalrentabiliteten i gjennomsnittet for matindustrien vesentlig over bakerbransjen. Total- og egenkapitalrentabiliteten har i perioden 2007–2012 variert mer i bakerbransjen enn i matindustrien totalt.

Tabell 6.2

Utvikling i total- og egenkapitalrentabilitet i matindustrien, kornbransjen og bakerbransjen (kun aksjeselskap), 2007–2012 (i prosent)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Matindustrien (kun aksjeselskap)						
Totalrentabilitet	10,5	-2,6	9,3	9,9	3,6	4,9
Egenkapitalrentabilitet	14,7	-12,7	13,2	16,2	1,8	6,3
Bakerbransjen (kun aksjeselskap)						
Totalrentabilitet	12,7	-8,6	8,5	12	-1,8	1,9
Egenkapitalrentabilitet	16,7	-22,1	12,2	21,9	-9,1	1

6.4.3 Resultatgrad, egenkapitalgrad og likviditetsgrad¹⁵¹

Resultatgraden i matindustrien har variert mye fra år til år, spesielt i bakerbransjen jf. tabell 6.3. I 2012 lå resultatgraden i bakerbransjen på 4,1 prosent, noe som var betydelig høyere enn i 2011 (-22,4 prosent). Resultatgraden lå særlig høyt i bakerbransjen i 2007 og 2010. Årsaken var at finansinntektene var mye større enn finanskostnadene. Dette bedret likviditeten i bransjen, men vi vet ikke hvor disse finansinntektene ble hentet fra. Det kan like gjerne være i aktivitet utenfor bransjen. Egenkapitalandelen har variert mye i bakerbransjen, mens gjennomsnittlig egenkapitalandel i matindustrien har vært mer stabil. Til tross for at likviditetsgraden økte for bakerbransjen i 2012, var den lavere enn gjennomsnittet for matindustrien.

¹⁵⁰ Se kapittel 2 for nærmere definisjoner.

¹⁵¹ Se kapittel 2 for nærmere definisjoner.

Tabell 6.3

Resultatgrad, egenkapitalandel og likviditetsgrad for bakerbransjen og matindustrien (kun aksjeselskap), 2007–2012 (i prosent)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Matindustrien (kun aksjeselskap)						
Resultatgrad	13,9	-7,6	11,1	13,6	2,9	5,2
Egenkapitalandel	10,5	-2,6	9,3	9,9	3,6	4,9
Likviditetsgrad	14,7	-12,7	13,2	16,2	1,8	6,3
Bakerbransjen (kun aksjeselskap)						
Resultatgrad	103,8	-91,5	60,6	108,1	-22,4	4,1
Egenkapitalandel	12,7	-8,6	8,5	12,0	-1,8	1,9
Likviditetskrav	16,7	-22,1	12,2	21,9	-9,1	1,0

6.4.4 Lønnskostnader

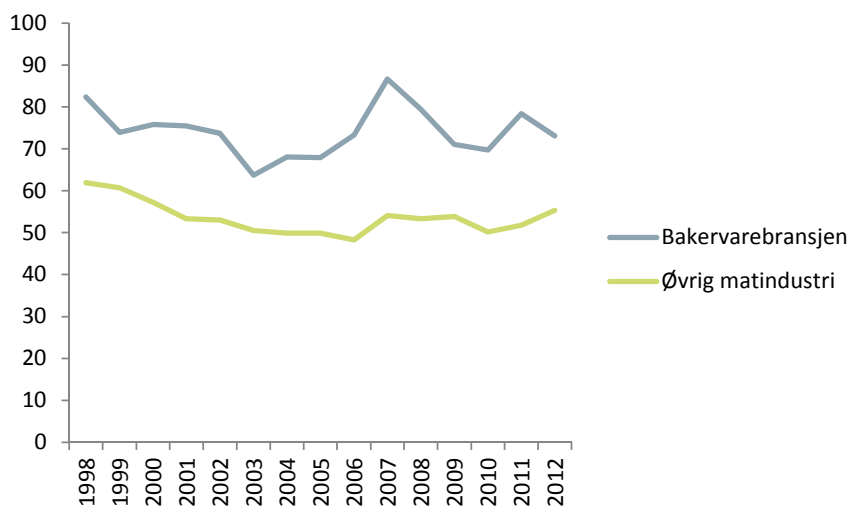
I 2012 utgjorde de totale lønnskostnadene for bakerbransjen 2,7 mrd. kroner, eller 73 prosent av bearbeidingsverdien. Til sammenligning var lønnskostnadene 55 prosent av bearbeidingsverdien for øvrig matindustri i 2012. Bakerbransjen skiller seg ut som en relativt arbeidsintensiv bransje i matindustrien. Figur 6.12 viser at lønnskostnadene i prosent av bearbeidingsverdien har variert noe over tid i bakerbransjen. Det høyeste nivået var i 2007, da de totale lønnskostnadene utgjorde 87 prosent av bearbeidingsverdien.

Foto: ©Mari Svenningsen, Stabburet

Figur 6.12

Lønnskostnadenes andel av bearbeidingsverdi (i løpende markedspriser), 1998–2012 (i prosent)

6.4.5 Investeringer

Bruttoinvesteringer i matindustrien utgjorde 6,3 mrd. kroner i 2012. Av dette ble det gjort investeringer i bakerbransjen for 323,3 mill. kroner. Regnet i prosent av produksjonsverdi i 2012 lå investeringene i bakerbransjen på 3,4 prosent, mens de utgjorde 3,8 prosent for den øvrige matindustrien (jf. tabell 6.4). For hele perioden 2003–2012, har bruttoinvesteringer i prosent av produksjonsverdien ligget på gjennomsnittlig 3,3 prosent i bakerbransjen og 3,1 prosent i øvrig matindustri.

Foto: ©Tine Mediebank

Tabell 6.4

Bruttoinvesteringer i prosent av produksjonsverdi for bakerbransjen og den øvrige matindustrien, 2003–2012 (i prosent)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bakerbransjen	3,9	3,5	1,4	3,4	2,6	4,2	4,0	3,8	3,1	3,4
Øvrig matindustri	3,0	2,4	2,3	2,6	2,6	3,1	3,3	4,2	4,0	3,8

6.4.6 Hjemmemarkedsandelen har gått nedover

Hjemmemarkedsandelen er et tall for hvor stor del av totalmarkedet den norske bakerbransjen dekker. Totalmarkedet er definert som produksjon minus eksport pluss import (i verdi). Tabell 6.5 viser hjemmemarkedsandelen for matindustrien totalt og for bakerbransjen.

Tabell 6.5

Hjemmemarkedsandel for bakerbransjen og matindustrien totalt, 1996–2012 (i prosent)

	1996	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bakerbransjen	90	85	83	82	82	80	80	80	79	79
Matindustrien	88	86	86	84	83	82	81	82	81	80

Som det går frem av tabellen har hjemmemarkedsandelen for bakervarer sunket jevnt siden 1996, noe mer enn gjennomsnittet i matindustrien. Dette kommer som følge av at importen av bakervarer har økt forholdsvis mer enn produksjonsverdien i perioden. Tap av markedsandeler for norsk bakerbransjen påvirker etterspørselen etter matmel fra norsk kornmøller. I perioden 2007–2011 har foredlingen av matkorn gått ned med 6 800 tonn per år.¹⁵² Det er først og fremst hvete på det norske markedet som er gått ned.

¹⁵² Felleskjøpet (2012). Importkonkurransen på mel og bakervarer – markedsmuligheter for norsk korn, mel og bakervarer.

6.5 Handel med bakervarer

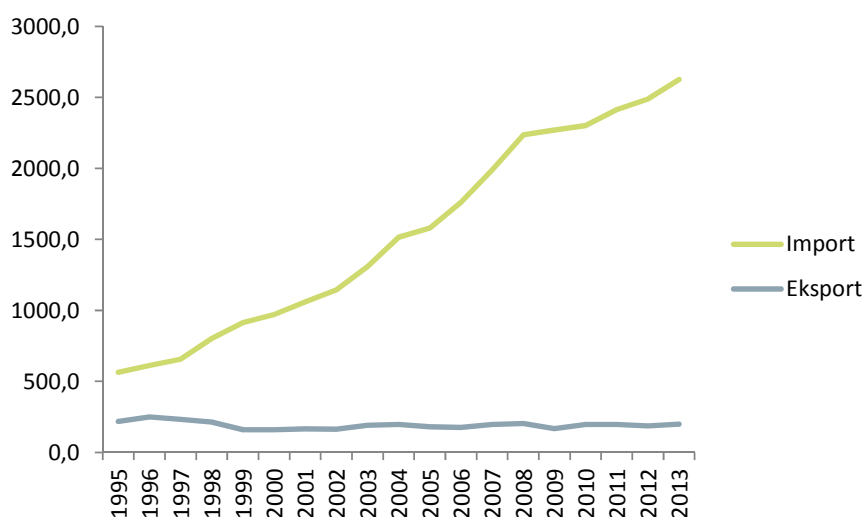
Bakervarer inngår i RÅK-ordningen. Dette medfører at en lavere tollbeskyttelse enn basis landbruksvarer, se kapittel 3 for nærmere beskrivelse av RÅK-begrepet. Toll på bakverk skal kun utjevne råvareprisforskjeller (RÅK-toll), og ikke utjevne for forskjeller i andre kostnadselementer. Med bakervarer i denne sammenheng menes varer innunder kapittel 19 i den norske tolltariffen, tollposisjonene 19.01 deiger og ustekte bakervarer og 19.05 ferdige eller forstekt bakverk. Dette inkluderer både definisjonen for bakervarer i kapittel 2, og deiger og melblandinger (innunder varekategori 19.01 i tolltariffen) som er tilknyttet kornbransjen i kapittel 2.

6.5.1 Økning i importen av bakervarer

I 2013 ble det importert 128,3 mill. kg bakervarer til en verdi av 2,6 mrd. kroner. Samme år ble det eksportert 8,6 mill. kg til en verdi av 0,2 mrd. kr. Figur 6.14 viser den årlige utviklingen av import og eksport målt i verdi for perioden 1995–2013. I perioden har importen økt med 365,1 prosent, mens eksporten har falt med 9,0 prosent. Fra 2012 til 2013 har importverdien økt med 5,6 prosent, mens eksportverdien har økt med 6,2 prosent.

Figur 6.14

Import og eksport av bakervarer i verdi, 1995–2013

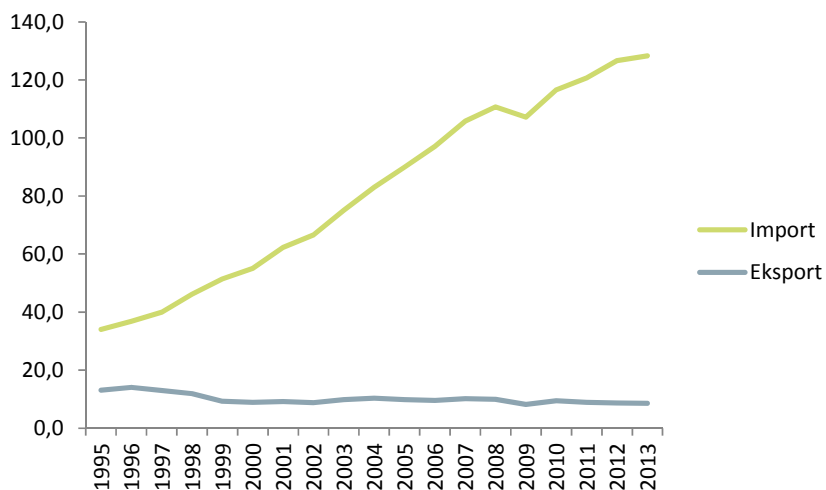

Figur 6. 15 viser den årlige utviklingen av import og eksport målt i volum (mill. kg) for perioden 1990–2013. I perioden har importen økt med 277,0 prosent, mens eksporten har falt med 34,3 prosent. Variasjonen mellom utviklingen i volum og verdi kan blant annet forklares med endringer i valutakurs, produktsammensetning eller priser på de aktuelle varene. Fra 2012 til 2013

har importmengden økt med 1,3 prosent, mens eksportmengden har falt med 1,0 prosent.

Figur 6.15

Import og eksport av bakervarer i volum, 1995–2013

Det var brødvarer og søte kjeks og kaker som stod for den største andelen av importverdien i 2013, jf. figur 6.16. Andre viktige grupper er knekkebrød, kavring o.l. og deig og blandinger. Brød og brødvarer i statistikken inneholder mer enn vanlig brød, for eksempel bagetter, rundstykker, pai'er og lignende. Selv om tradisjonelt brød utgjør en minkende andel, har denne gruppen vært sterkt økende over tid. Det er hovedsakelig bagetter og rundstykker som tar markedsandeler i Norge.¹⁵³

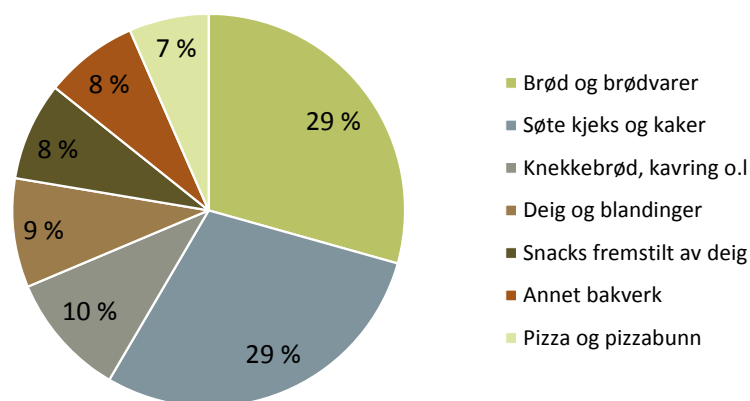

Foto: ©Tine Mediebank

¹⁵³ Landbruksdirektoratet (2012). Markedssituasjonen for RÅK-industrien 2. kvartal.

Figur 6.16

Importverdi av bakervarer fordelt på ulike kategorier, 2013

6.5.2 Mye av importen kommer fra Sverige, Danmark og Tyskland

Hovedvekten av de importerte bakervarene (målt i importverdi) i 2013 kom fra Sverige (jf. figur 6.17). I alt stod Sverige for 36 prosent av importverdien på bakervarer. Ander viktige land i denne sammenheng er Danmark og Tyskland.

Figur 6.17

Importverdien av bakervarer fordelt på land, 2013

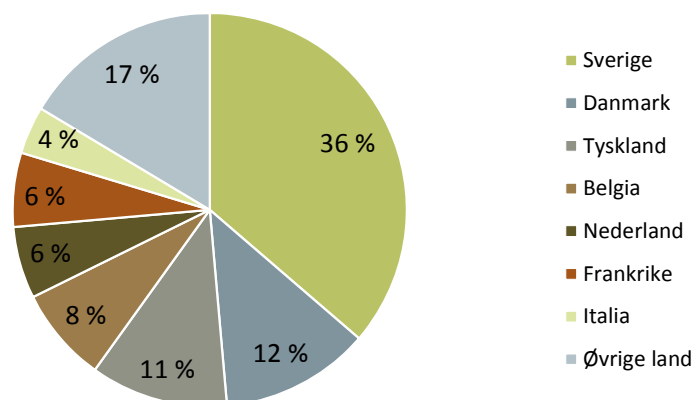

Foto: ©Tine Mediebank

7 Konjunkturundersøkelsen

Årets konjunkturundersøkelse gir inntrykk av at utviklingen i matindustrien i 2013 samlet sett har vært stabil, men at det er variasjoner fra bedrift til bedrift. Mer enn halvparten av respondentene viser til økt omsetning, høyere priser og økt salg på hjemmemarkedet. Flere bedrifter oppgir at resultatet var lavere i 2013 sammenlignet med 2012, men mange oppgir også et bedre resultat i 2013. Sysselsetting og investeringer er stabile. Det er gode forventninger til 2014 om økt omsetning, økte priser og bedre resultater for mer enn halvparten av bedriftene som svarte. Sysselsettingen forventes å være stabil, og den største andelen respondenter forventer uendrede investeringer i 2014. Konkurransen og etterspørselen på hjemmemarkedet er forventet å være de største begrensningene i 2014. Årets undersøkelse avslører at mer enn halvparten av bedriftene som har svart, bruker midler på produktutvikling, mens en mindre andel (22 prosent) bruker midler på forskning.

7.1 Formål og gjennomføring

Formålet med konjunkturundersøkelsen er å kartlegge hvordan bedrifter i norsk matindustri opplevde fjorårets utvikling og deres forventninger for inneværende år. Undersøkelsen er gjennomført blant medlemmer i NHO Mat og Drikke, NHO Mat og Landbruk, Norsk Nærings- og nytelsesmiddelarbeiderforbund, samt Norsk Landbrukssamvirke. Årets undersøkelse er den femtende som er gjennomført i forbindelse med rapporten Mat og industri. Spørreskjemaet ble sendt ut til 314 bedrifter og 123 av disse bedriftene svarte. Svarene utgjør 39 prosent av alle bedriftene som fikk mulighet til å svare, en økning på 23 prosent fra 2013. Mange av respondentene er relativt store bedrifter. Dersom svarprosenten regnes i forhold til antall årsverk, representerer respondentene 70 prosent av de sysselsatte i populasjonen til undersøkelsen.¹⁵⁴

Undersøkelsen ble gjennomført elektronisk ved hjelp av undersøkelsesverktøyet Analyzer i april 2014. NHO Mat og Drikke stod for utsendelse, puring og kvalitetssikring av svarene, mens NILF har stått for analyse og presentasjon av resultatene. Bedriftene som svarte på undersøkelsen er kategorisert i åtte ulike bransjer. Tabell 7.1 viser hvor mange respondenter det er i hver bransje. Frekvensfordelingen er beregnet ut i fra svarprosenten på hvert spørsmål (n=123).

---

¹⁵⁴ Bedriftene som fikk mulighet til å svare hadde til sammen 28 314 årsverk i 2013 mens de som svarte utgjorde 19 765 årsverk. Til sammenligning hadde matindustrien totalt 48 772 årsverk i 2013.

Tabell 7.1

Bransjegruppering og antall respondenter

Bransje	Beskrivelse	Antall svar 2014	Andel svar 2014
Bakervarebransjen	Bakeri, konditori, industribakere ol.	42	33,6 %
Drikkevarer	Bryggeri og mineralvann	9	64,3 %
Kjøttbransjen	Kjøtt, egg og fjørfe	19	21,4 %
Konserverindustrien	Konserver	4	36,4 %
Korn- og fôrbransjen	Korn, fôr og møller	18	61,3 %
Sjokolade- og sukkervarebransjen	Sjokolade og sukkervarer	4	100 %
Meieri og iskrem	Meieri/iskrem	5	62,5 %
Annet	Fisk og fiskevarer (5), margarin/olje/fett (2), potet (2) og øvrig næringsmiddelproduksjon (13)	22	65,4 %
TOTALT		123	39,2 %

Noen bransjer er godt representert i populasjonen i undersøkelsen og har en høy svarprosent på over 60 prosent. Svarprosenten er lavest i kjøttbransjen, fulgt av bakervarebransjen og konserverindustrien. Kjøttbransjen og bakervarebransjen er de bransjene med klart flest bedrifter. Til tross for en lavere svarprosent, er det mange svar fra disse bransjene. Det er mange store bedrifter i disse bransjene som har svart, så utfra sysselsatte er svarprosenten betydelig høyere, særlig for kjøttbransjen.

Av de som svarte på undersøkelsen i år, var det 35 prosent som også svarte i 2013. Det vil si at det er en litt annen sammensetning av bedrifter som har svart på undersøkelsen i år. Det er dermed ikke mulig å si noe om utviklingen over flere år.

Årets undersøkelse omfatter mange av de største bedriftene målt i sysselsetting innen de fleste bransjene. Blant respondentene er gjennomsnittet 166 årsverk. I matindustrien var gjennomsnittet 23 sysselsatte i 2012. I sjokolade- og sukkervarebransjen er 3 av 4 bedrifter store, men gjennomsnittlig antall sysselsatte er klart høyest i meieribransjen, etterfulgt av kjøttbransjen. Særlig i bakervarebransjen er det mange små bedrifter som har svart. I kjøttbransjen er det også mange bedrifter med færre enn 50 sysselsatte, men noen få av de svarende bedriftene er så store at de trekker gjennomsnittet opp.

7.2 Utvikling i matindustrien 2013 ¹⁵⁵

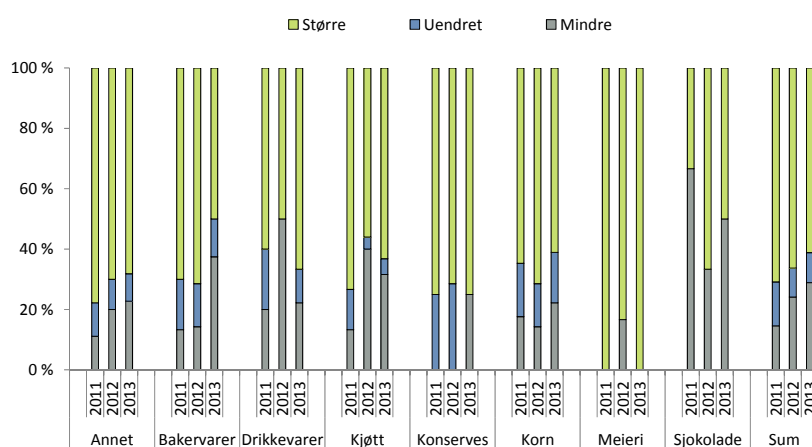
7.2.1 Økt omsetning og høyere priser

Litt over 60 prosent av respondentene oppgir at omsetningen økte i 2013 sammenlignet med 2012. Alle respondentene i meieribransjen oppgir at de hadde større omsetning. Det er klart størst andel blant de store bedriftene med over 100 årsverk som oppgir en økning i omsetning (84 prosent). 29 prosent av bedriftene oppgir at omsetningen var lavere i 2013. Særlig i bakervarebransjen (38 prosent), i kjøttbransjen (32 prosent) og i sjokolade- og sukkervarebransjen (50 prosent), er det en høy andel som oppgir en lavere omsetning. Sammenlignet med tidligere år er det en høyere andel som oppgir lavere omsetning, Dette kan ikke utelukkes at dette kan forklares ut fra at sammensetningen av respondentene er endret.

Bedriftene ble også spurt om endringer i produksjonsvolum og priser sammenlignet med året før. Det er en lavere andel, knappe 50 prosent, som oppgir økt produksjonsvolum sammenlignet med omsetning. Det er særlig i kategorien «annet» og i kjøttbransjen at mange bedrifter oppgir et økt produksjonsvolum i 2013. Produksjonsvolum og omsetning har en klar sammenheng for de fleste bedrifter, men 15 bedrifter oppga at de hadde økt omsetning, men uendret produksjonsvolum. I sjokolade- og sukkervarebransjen oppgir bedriftene enten uendret eller lavere produksjonsvolum.

Figur 7.1

Utvikling i respondentenes omsetning, 2010–2012 (endring fra året før), (n=121)

¹⁵⁵ Resultatet fra de to foregående årene er inkludert i figurene for å belyse utviklingen over en treårs periode. Teksten kommenterer hovedsakelig utviklingen i 2013.

Over 60 prosent av respondentene rapporterer om økte priser i 2013 sammenlignet med året før. Til sammen 7 bedrifter (6 prosent) rapporterer om lavere priser. Disse bedriftene finnes i bakervarebransjen (2), drikkevarebransjen (1), kjøttbransjen (2), konserverindustrien (1) og i kateogrien «annet» (1). I meieri-bransjen oppgir alle bedriftene at prisene økte i 2013.

Foto: ©Tine Mediebank

Halvparten av respondentene oppgir økt salg på hjemmemarkedet i 2013. Særlig i meieribransjen og konserverindustrien er andelen som rapporterer økt salg stor, med henholdsvis 80 og 75 prosent av bedriftene. Salg til eksportmarkedet er bare aktuelt for 37 prosent av respondentene. Disse befinner seg i alle bransjer. 60 prosent av bedriftene oppgir at salget til eksportmarkedet var uendret i 2013 i forhold til året før, og bare 13 prosent oppgir et lavere salg. Både i drikkevarebransjen og i sjokolade- og sukkervarebransjen er det en høy andel bedrifter som oppgir økt salg til eksportmarkedet.

7.2.2 Sterkere resultat før skattekostnad for meieri

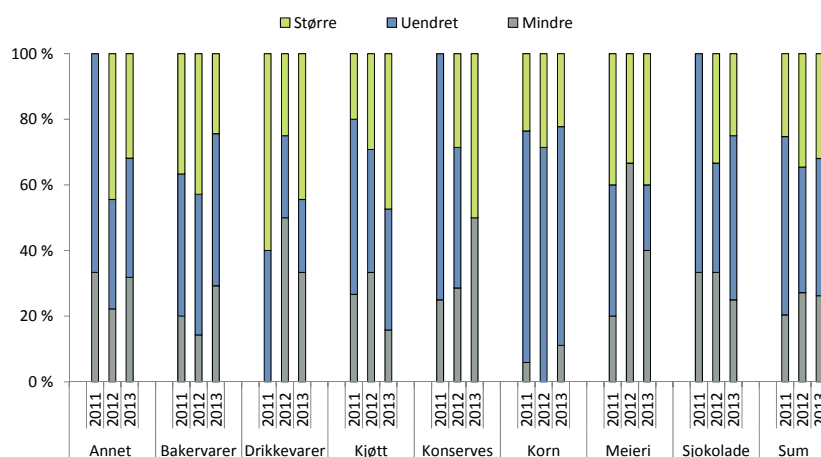
Litt over halvparten av respondentene oppgir et økt resultat før skattekostnad i 2013. Meieribransjen utpeker seg ved at alle respondentene oppgir et økt resultat. Alle svarte også at de hadde økt omsetning og økte priser i 2013 sammenlignet med året før. Svarprosenten i meieribransjen var over 60 prosent, men populasjonen i denne undersøkelsen er begrenset med få bedrifter (8). Vi kan likevel si med en viss sikkerhet at 2013 var et godt år for denne bransjen.

Sammenlignet med bedriftene som svarte for 2012, er det en høyere andel bedrifter som oppgir at de hadde en nedgang i resultat før skattekostnad. I både konserverindustrien, kjøttbransjen og drikkevarebransjen oppgir over 50 prosent av bedriftene at de har et lavere resultat før skattekostnad i 2013. Særlig i drikkevarebransjen er andelen som oppgir et bedre resultat, lavere enn i fjorårets undersøkelse. Mer enn dobbelt så mange bedrifter i denne bransjen svarte på undersøkelsen i år sammenlignet med året før. Det må tas høyde for at det nye utvalget av bedrifter har påvirket at andelen som oppgir økt resultat er lavere i år.

Figur 7.2

Oppgitt utvikling i resultat før skattekostnad, 2011–2013 (endring fra året før), (n=120)

7.2.3 Stabil sysselsetting

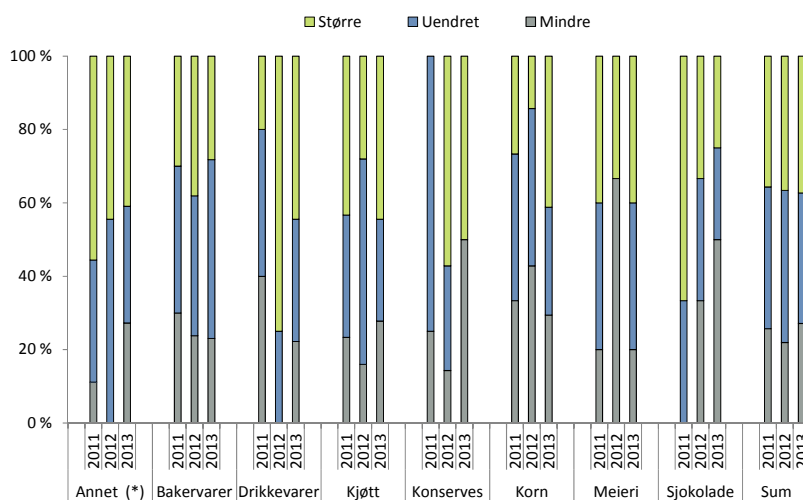
Den største andelen bedrifter, 42 prosent, oppgir at sysselsetting har vært uendret i 2013 sammenlignet med 2012. Andelen som oppgir økt sysselsetting er litt høyere enn andelen som oppgir lavere sysselsetting. Både drikkevarebransjen, kjøttbransjen og konservesindustrien har høyere andel bedrifter som oppgir økt sysselsetting enn det som er gjennomsnittet. Sammenlignet med tidligere års svar er dette nytt, særlig for kjøttbransjen og konservesindustrien. For korn- og fôrbransjen er sysselsettingen veldig stabil. Til sammenligning viser tall fra SSB sin nasjonalregnskapsstatistikk at sysselsettingen i matindustrien økte med 2,0 prosent fra 2012 til 2013. Antall årsverk økte også fra 2011 til 2012 med 2,8 prosent.¹⁵⁶

Det er særlig de store bedriftene som oppgir at de har økt sin sysselsetting i 2013. Over 50 prosent av de 25 bedriftene som har over 100 årsverk, oppgir at de har økt sysselsetting sammenlignet med året før.

¹⁵⁶ SSB (2013). Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. prosentvis endring fra samme periode året før, Tabell: 09174: Lønn, sysselsetting og produktivitet, etter næring.

Figur 7.3

Oppgitt utvikling i sysselsetting, 2011–2013 (endring fra året før), (n=122)

7.2.4 Jevnt fordelt nivå på investeringer

Nasjonalregnskapsstatistikken fra SSB for 2013 viser en reduksjon i bruttoinvesteringer i nærings-, drikkevare- og tobakksindustrien på 13,7 prosent¹⁵⁷ i volum. Til sammenligning økte bruttoinvesteringer i næringslivet totalt med 8,4 prosent samme år.

Konjunkturundersøkelsen i matindustrien reflekterer dette i noe grad, med svært varierende svar på spørsmål om investeringer i 2013. Svarene fordeler seg med omkring en tredjedel av hver på større, uendret og mindre investeringer. Konservesindustrien utpeker seg ved at 50 prosent av bedriftene oppgir større investeringer og samme andel oppgir mindre investeringer. Også i

Foto: ©Tine Mediebank

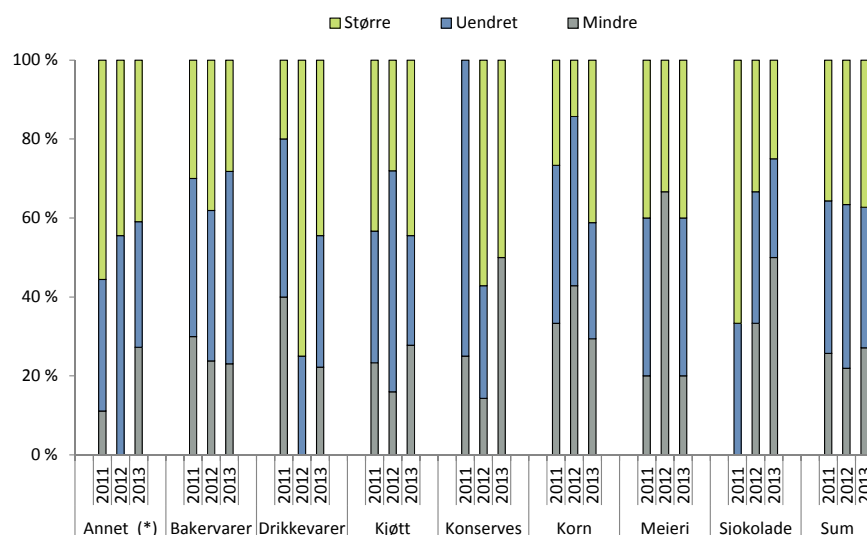
sjokolade- og sukkervarebransjen oppgir 50 prosent lavere investeringer i 2013. I både drikkevarebransjen og i kjøttbransjen oppgir 44 prosent at de hadde et høyere nivå på investeringene i 2013. Denne andelen er en nedgang for drikkevarebransjen, men en økning for kjøttbransjen sammenlignet med fjorårets undersøkelse. Det var mange flere bedrifter i drikkevarebransjen som svarte i

¹⁵⁷ SSB (2013). Bruttoinvestering i fast realkapital etter type og næring. prosentvis prisendring fra samme periode året før, Tabell: 09181: Investeringer og kapitalbeholdninger, etter art og næring.

2014 sammenlignet med året før. I kjøttbransjen er det motsatt. Det kan ikke utelukkes at disse endringene har påvirket svarene. 5 bedrifter oppga at temaet ikke var aktuelt for dem, og flesteparten (3) av disse tilhører bakervarebransjen.

Figur 7.4

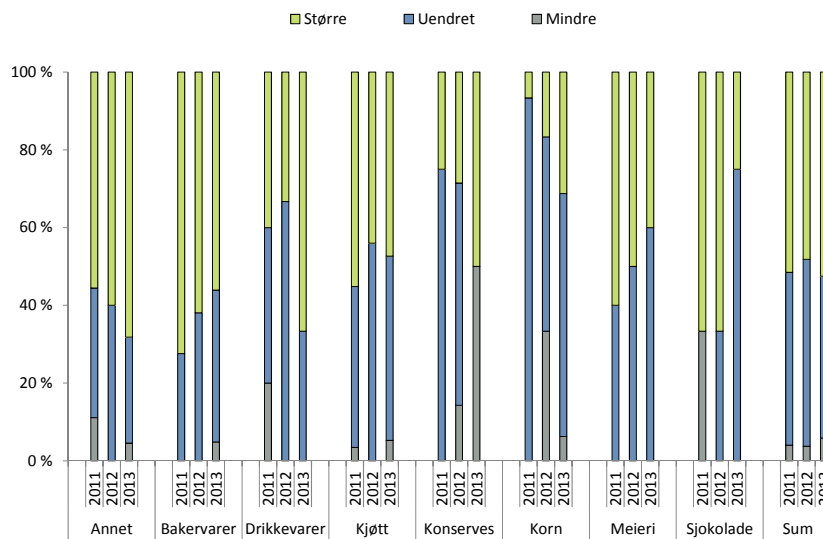
Oppgitt utvikling i investeringer, 2011–2013 (endring fra året før), (n=118)

Innovasjonsevnen, målt som antall nye produkter, har vært ganske stabil de siste årene ifølge respondentene (se figur 7.5). Det er svært få bedrifter som oppgir at de har færre nye produkter i 2013 sammenlignet med året før (6 prosent). Over 50 prosent av bedriftene oppgir at de har flere nye produkter i 2013. Det er særlig i kategorien «annet», i drikkevare- og bakervarebransjen at en stor andel oppgir at de har flere nye produkter. Konservesindustrien er delt. Den ene halvparten angir flere nye produkter, mens den andre halvdel angir færre nye produkter.

Figur 7.5

Oppgitt utvikling i antall nye produkter, 2010–2012 (endring fra året før), (n=120)

7.2.5 Bransjevis oppsummering

Tabell 7.2 er en kort bransjevis oppsummering av respondentenes vurderinger av omsetning, årsresultat, sysselsetting, investering og innovasjon sammenlignet med året før.

Tabell 7.2

Oppsummering av utvikling i 2013

Bransje	Vurdering	Kort oppsummering
Bakervarer	n/-	Færre med økt resultat og sysselsetting, jevnt fordelt på investeringer og antall nye produkter. Lav svarprosent.
Kjøtt	n	Økt omsetning, høy andel med dårligere resultat, uendret eller økt sysselsetting. Økte investeringer og uendret eller flere nye produkter. Lav svarprosent, men store bedrifter
Konserves	n	Økt omsetning men dårligere resultat, 50 prosent på mindre eller større sysselsetting, investeringer og nye produkter. Lav svarprosent.
Meieri og iskrem	+	Økt omsetning og resultat før skattekostnad. Noe mindre sysselsetting, men uendret eller økte investeringer og nye produkter. God svarprosent.
Korn	+	Økt omsetning og litt lavere andel med økt resultat. Uendret sysselsetting og antall nye produkter, noe økte investeringer. God svarprosent.
Sjokolade	n	Delt på økt eller lavere omsetning, uendret resultat, sysselsetting og antall nye produkter. Noe nedgang i investeringer. Meget god svarprosent.
Drikkevarer	n	Økt omsetning, men lavere resultat. Variasjon i endring i sysselsetting og investeringer. Økning i antall nye produkter. God svarprosent.
Annet	n/+	Økt omsetning og varierende resultat og sysselsetting. Stabile eller økte investeringer og økning i antall nye produkter.

Forklaring: ++ er sterkt positiv, + er positiv, n er nøytral, - er negativ, -- er sterkt negativ

7.3 Forventninger til 2014

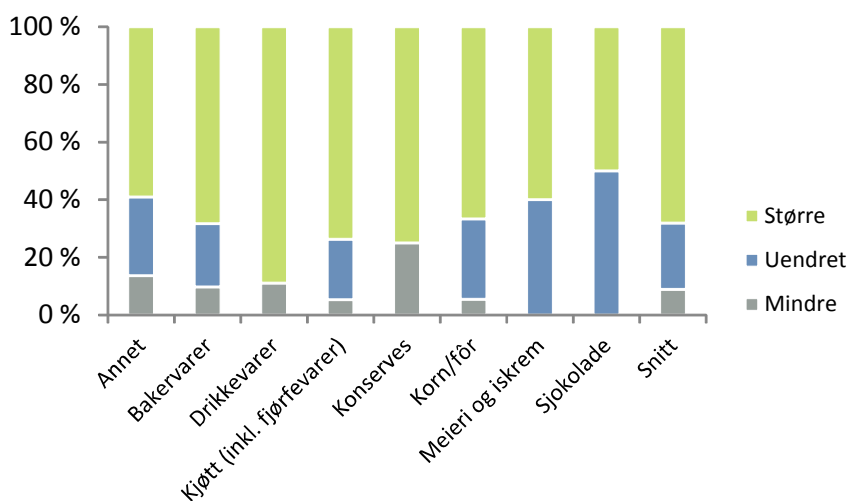
7.3.1 Tro på omsetningsvekst

68 prosent av bedriftene som svarte på undersøkelsen forventer økt omsetning i 2014, mens 23 prosent forventer uendret omsetning. Kun 9 prosent forventer en lavere omsetning enn året før (se figur 7.6). Drikkevarebransjen har klart høyest andel bedrifter, 89 prosent, som forventer økt omsetning i 2014. Sjokoladevarebransjen og meieri- og iskrembransjen har en høyere andel bedrifter som forventer uendret omsetning i 2014.

På hjemmemarkedet forventer 63 prosent av respondentene større salg i 2014. Salg til eksportmarkedet er bare aktuelt for 37 prosent av bedriftene som svarte på undersøkelsen. Halvparten av disse forventer uendret salg, mens 44 prosent forventer et økt salg til eksportmarkedet i 2014. Det er særlig i drikkevarebransjen at mange bedrifter forventer et økt salg både til hjemme- og eksportmarkedet.

Figur 7.6

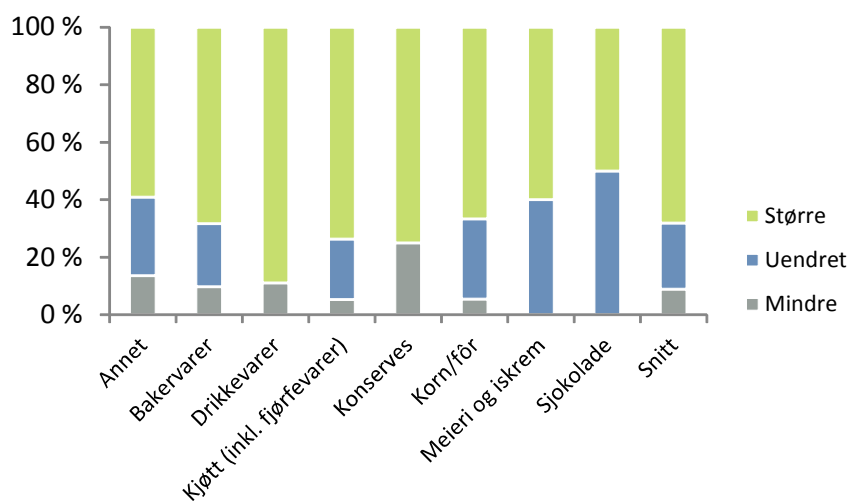
Oppgitte forventninger om omsetning i 2014 sammenlignet med 2013, (n=122)

Figur 7.7 viser at 59 prosent av respondentene forventer økt produksjonsvolum i 2014 sammenlignet med 2013, mens 11 prosent forventer redusert volum. Drikkevarebransjen har høyest andel bedrifter som forventer økt produksjonsvolum i 2014, 78 prosent. Sjokolade- og sukkervarebransjen utmerker seg ved at hele bransjen forventer uendret produksjonsvolum i 2014.

Figur 7.7

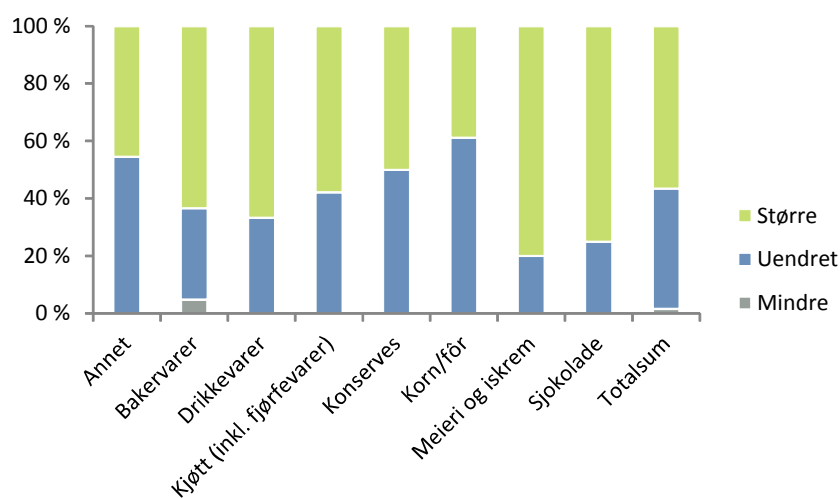
Oppgitte forventninger om produksjonsvolum i 2014 sammenlignet med 2013, (n=122)

57 prosent forventer at prisene på produktene deres vil øke i 2014. Bare 2 prosent, det vil si 2 bedrifter som begge er i bakervarebransjen, forventer lavere priser. Meieribransjen, fulgt av sjokoladebransjen, har høyest andel bedrifter som forventer høyere priser.

Figur 7.8

Oppgitte forventninger om priser i 2013 sammenlignet med 2012, (n=122)

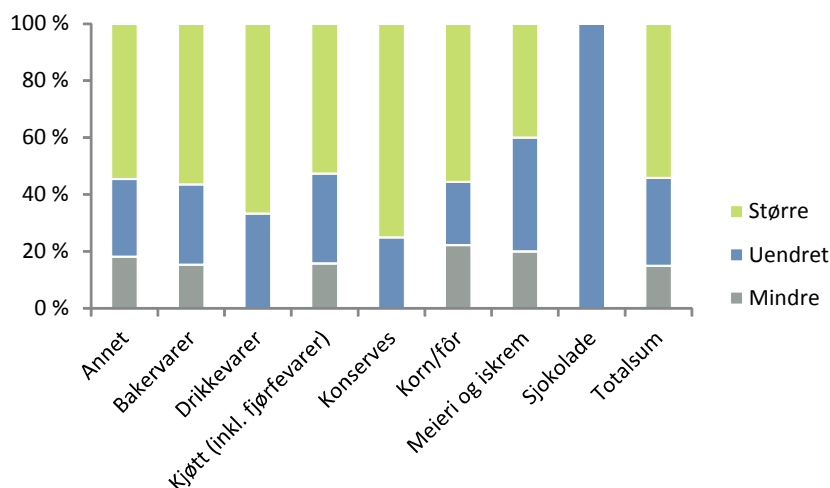

7.3.2 Bedre resultat før skatt

54 prosent forventer bedre årsresultat i 2014 enn i 2013 (jf. figur 7.9). I konserverindustrien er det høyest andel bedrifter som forventer bedre resultat i 2014, fulgt av drikkevarebransjen. Kun 15 prosent forventer at 2013 skal gi et dårligere resultat enn fjoråret.

Figur 7.9

Oppgitte forventninger til resultat før skattekostnad i 2014 sammenlignet med 2013, (n=122)

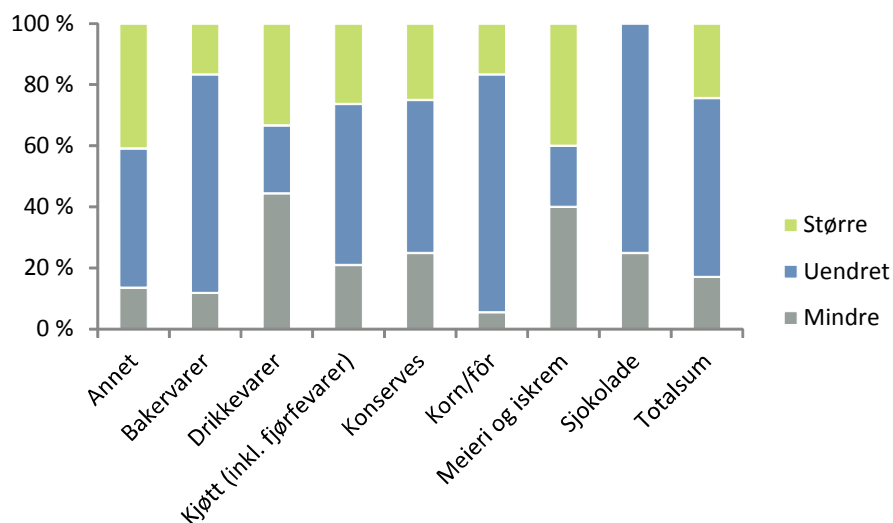
7.3.3 Uendret sysselsetting

Den klart største andelen av bedriftene, 59 prosent, forventer en uendret sysselsetting i 2014. Dette gjelder særlig for sjokolade- og sukkervare-, korn- og bakervarebransjen der over 70 prosent forventer uendret sysselsetting. I drikkevarebransjen og meieri- og iskrembransjen er det mange bedrifter, henholdsvis 44 og 40 prosent, som forventer en lavere sysselsetting.

Figur 7.10

Oppgitte forventninger om sysselsetting i 2014 sammenlignet med 2013, (n=123)

7.3.4 Fortsatt investerings- og innovasjonsvilje

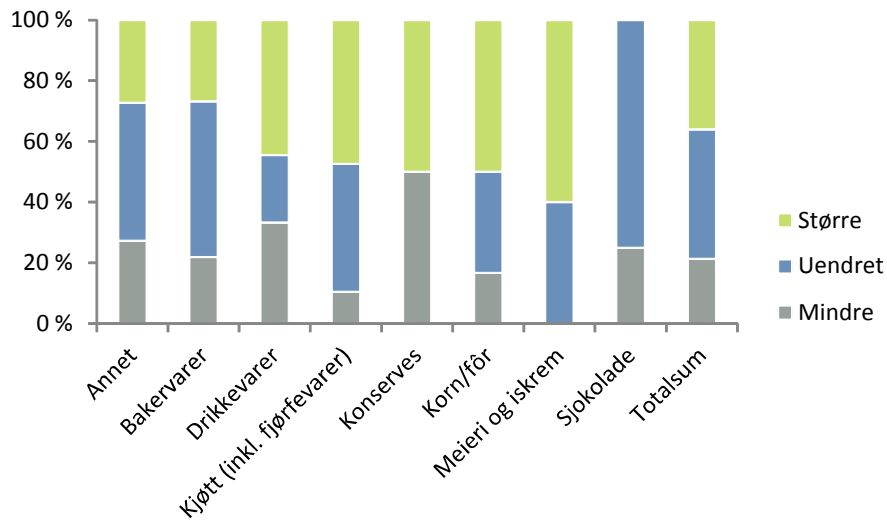
44 prosent forventer investeringer på et uendret nivå i 2014 sammenlignet med 2013. Det er også mange bedrifter som forventer økte investering, 36 prosent. Disse er særlig i meieri- og iskrembransjen (60 prosent) og korn- og fôrbransjen (50 prosent). Konservesindustrien er delt mellom bedrifter (50 prosent) som forventer økte investeringer og bedrifter (50 prosent) som forventer et lavere nivå på investeringene. I sjokolade- og sukkervarebransjen er det ingen bedrifter som forventer økte investeringer i 2014.

Foto: ©Tine Mediebank

Figur 7.11

Oppgitte forventninger til investeringer i 2014 sammenlignet med 2013, (n=122)

Figur 7.12 viser andelen respondenter som forventer en økning av antall nye produkter i 2014. Totalt 55 prosent av bedriftene forventer en økning i antall nye produkter. Sammenlignet med hvor mange som oppga at de hadde et høyere antall nye produkter i 2013, er det en liten økning. De aller fleste bedriftene som oppga at de hadde flere nye produkter i 2013, forventer også flere nye produkter i 2014. Det er særlig i sjokolade- og sukkervarebransjen og i drikkevarebransjen at en stor andel bedrifter forventer flere nye produkter.

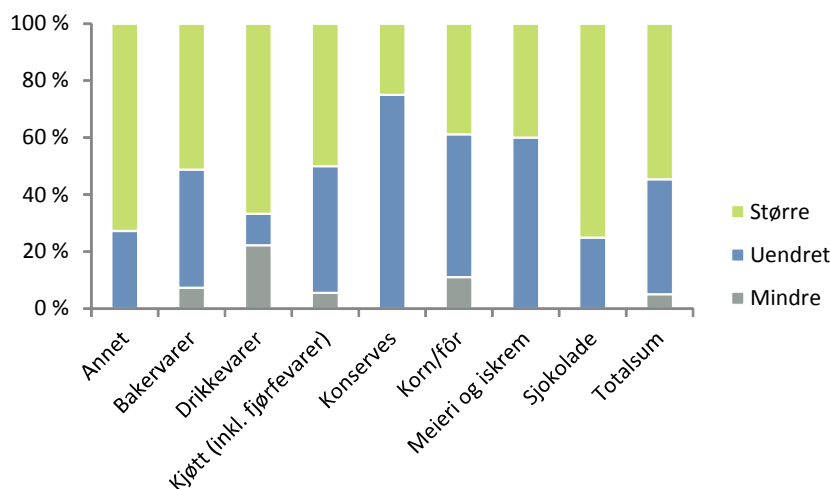
Drikkevarebransjen har også den største andelen med bedrifter som forventer et lavere antall nye produkter i 2014, 22 prosent. Totalt er det bare 5 prosent av bedriftene som forventer lavere antall nye produkter.

Foto: ©Tine Mediebank

Figur 7.12

Oppgitte forventninger om nye produkter i 2014 sammenlignet med 2013, (n=121)

7.3.5 Konkurransen på hjemmemarkedet begrenser

I undersøkelsen er bedriftene blitt bedt om å angi hvilke faktorer som kan forventes å begrense aktiviteten i 2014 sammenlignet med 2013. De fleste bedriftene oppgir 1–2 faktorer og et av alternativene er «ingen spesielle». Figur 7.13 viser at de to faktorene som i størst grad forventes å kunne begrense aktiviteten er konkurransen og etterspørselen på hjemmemarkedet og disse to faktorene dominerer over alle andre. Over halvparten svarer at de forventer konkurranse på hjemmemarkedet som en begrensende faktor, og rett under halvparten oppgir at etterspørsel på hjemmemarkedet er begrensende. En tredjedel av respondentene oppgir begge disse faktorene som begrensende.

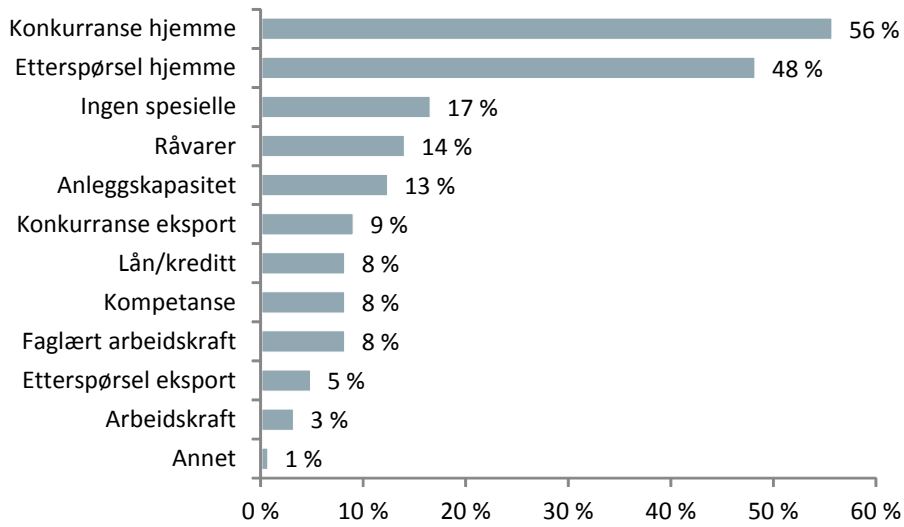

Foto: ©Mari Svenningsen, Stabburet

Undersøkelsen i 2013 ga tilsvarende resultat. Denne undersøkelsen antyder at disse faktorene oppleves som enda mer begrensende i 2014. Sammenlignet med fjorårets undersøkelse er det ikke store endringer i hva som oppfattes som begrensende.

Figur 7.13

Oppgitte faktorer som ventes å ville begrense aktiviteten i 2014 sammenlignet med 2013, (n=120, men mange bedrifter har oppgitt flere enn en faktor som begrensende)

7.3.6 Bransjevis oppsummering

Tabell 7.3 er en kort oppsummering av respondentenes svar om forventninger for 2014, fordelt på de ulike bransjene og sammenlignet med forventningene for 2013. Denne oppsummeringen er basert på respondentenes svar om forventet utvikling i volum, årsresultat, investeringer og sysselsetting i 2014.

Foto: ©Stabburet

Tabell 7.3

Oppsummering av forventninger for 2014 rapportert i konjunkturundersøkelsen

	Vurdering	Kort oppsummering
Kjøtt	+	Forventninger om økt produksjonsvolum og priser. Uendret resultat og sysselsetting, men litt økning i investeringer
Konserves	n/+	Redusert produksjonsvolum, men forventninger om økte priser og bedre resultat. Uendret sysselsetting men litt lavere investeringer.
Meieri og iskrem	+/n	Forventninger om større eller uendret produksjonsvolum og resultat, høyere priser og investeringer. Varierende forventninger til sysselsetting.
Korn	+	Forventninger om økt produksjonsvolum, resultat og investeringer, uendret sysselsetting.
Bakervarer	+	Forventninger om større produksjonsvolum og bedre resultat. Uendret sysselsetting og investeringer.
Sjokolade	N	Forventninger om større produksjonsvolum, uendret resultat, investeringer og sysselsetting.
Drikkevarer	+/-	Forventninger om høyere produksjonsvolum og resultat og litt høyere investeringer men lavere sysselsetting.
Annet	+	Forventninger om økt produksjonsvolum og resultat, høyere eller uendrer sysselsetting og uendrede investeringer. Varierende forventninger om resultat og sysselsetting. Økte eller uendrede investeringer.

Forklaring: ++ er sterkt positiv, + er positiv, n er nøytral, - er negativ, -- er sterkt negativ

7.4 Forskning og utvikling

Forskning og utviklingsarbeid er grunnleggende for at matindustrien skal kunne produsere mat som er tilpasset etterspørsel fra forbrukerne og til en akseptabel pris. Det kan dokumenteres at veksten i fremgangsrike bedrifter og bransjer ofte skyldes en generell faglig oppdatering som bruk av ny teknologi, nye produksjonsmetoder, produktutvikling og bedre måter å organisere arbeidet på.

7.4.1 Midler brukt til forskning og utvikling

Nytt i årets undersøkelse er at bedriftene ble bedt om å skille mellom midler som spesifikt ble brukt på (produkt)utvikling og midler til forskning. Tabell 7.4 viser andelene innenfor hver bransje som svarte ja på at de bruker interne midler til henholdsvis utvikling og forskning.

Foto: ©Tine Mediebank

Som forventet er det en høyere andel av de svarende bedriftene som oppgir at de bruker midler til utvikling enn antallet som oppgir at de bruker midler til forskning. Totalt oppgir 55 prosent at de bruker midler til utvikling. I sjokolade- og sukkervare- og drikkevarebransjen oppgir alle bedriftene at de bruker midler på utvikling. Andelen er høy også i kategorien «annet», meieri- og iskrembransjen, og konserverindustrien, mens det er lavest i bakervarebransjen.

På spørsmålet om de bruker midler på forskning er det totalt 22 prosent av bedriftene som svarer ja. De aller fleste av disse bruker også midler til utvikling. Andelen som bruker midler til forskning er klart størst i meieri- og iskrembransjen, mens ingen av bedriftene i sjokolade og sukkervarebransjen oppgir at de bruker midler på forskning.

Tabell 7.4

Andel av respondenter som oppgir at bedriften driver med utvikling og forskning, fordelt på bransjer, 2013 (i prosent, n=123)

Bransje	Utvikling	Forskning
Annet	86 %	23 %
Bakerverer	26 %	10 %
Drikkevarer	100 %	22 %
Kjøtt	53 %	32 %
Konserves	75 %	25 %
Korn	44 %	33 %
Meieri	80 %	60 %
Sjokolade	100 %	0 %
Gjennomsnitt alle bedrifter	55 %	22 %

Ikke alle bedrifter oppgir beløpet som brukes til forskning og utvikling, men av de som oppga et beløp var snittet 2,95 mill. kroner på utvikling og 8,0 mill. kroner på forskning i 2013. Figur 7.14 viser hvor mye midler som blir brukt til utvikling som andel av omsetningen. Midler bruk til utvikling som andel av omsetning ligger på mellom 0,4 og 2,3 prosent i den enkelte bransje, med unntak av sjokolade- og sukkervarebransjene der andelen er hele 15 prosent.

Foto: ©Espen Solli

Figur 7.14

Midler benyttet til utvikling oppgitt i prosent av bedriftenes omsetning. Her er kun bedrifter som oppgir at de bruker midler til utvikling med i utvalget, (n=53, minimum 3 i hver bransje)

Figur 7.15 viser hvor mye midler som er brukt til forskning som andel av omsetningen. Siden det er relativt få bedrifter som oppgir beløp som er brukt på forskning, er en noen bransjer slått sammen. De bedriftene som driver med forskning bruker i gjennomsnitt 5,7 prosent av sin omsetning på dette. Medianen er på 1,9 prosent, som betyr at noen få bedrifter bruker en betydelig større andel og at dette drar gjennomsnittet opp. En bedrift oppgir at de benytter hele 78 prosent av omsetning på forskning, mens 90 prosent av dette utvalget bruker 10 prosent eller mindre. Av bransjene er det korn- og fôrbransjen som utmerker seg med et høyt gjennomsnitt blant de som bruker midler til forskning.

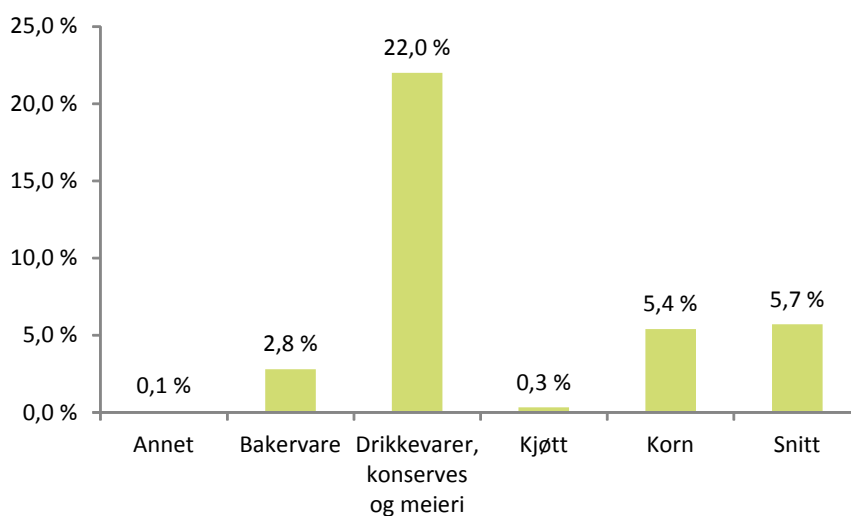

Foto: ©Tine Mediebank

Figur 7.15

Midler benyttet til forskning oppgitt i prosent av bedriftenes omsetning. Her er kun bedrifter som oppgir at de bruker midler til forskning med i utvalget, (n=23, minimum 3 i hver bransje)

De bedriftene som oppgir at de driver med forskning bruker i gjennomsnitt 2,2 årsverk til forskning eller 4,6 prosent av totalt årsverk. Da har flere bedrifter oppgitt at de ikke bruker noen årsverk til forskning, og det høyeste antallet er 10 eller 25 prosent av totalt årsverk.

7.4.2 Innovasjon i fokus

Figur 7.16 viser midler brukt til forskning og utvikling fordelt på produktutvikling, forskning på produksjon og annen forskning. Produktutvikling dominerer i alle bransjer bortsett fra korn- og fôrbransjer der annen forskning utgjør en større andel enn produktutvikling. Det er en bedrift som skiller seg ut. Det kan dermed ikke sies at det er hele bransjen som skiller seg ut. I meieri- og iskrembransjen er det også en nokså stor andel, 31 prosent, som brukes på forskning på produksjon (9 prosent) og annen forskning (22 prosent).

Figur 7.16

Forskning innen produktutvikling, produksjon og annet, (n=62)

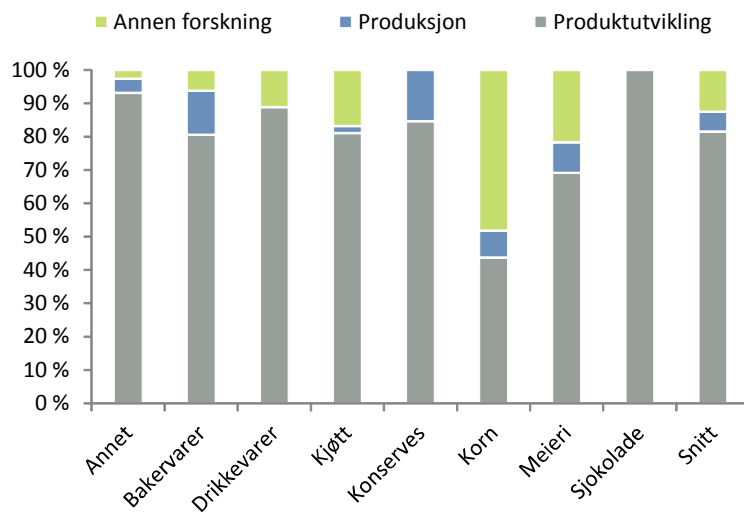

Foto: ©Tine Mediebank

Temadel 1

Forebygging av Matsvinn i matbransjen

Om Matvett/ForMat-prosjektet

Matsvinn er et stort samfunnsproblem hvor alle aktører må bidra. Dagligvarehandelen og matindustrien tok felles initiativ i 2010 og etablerte ForMat-prosjektet der overordnet mål er å bidra til å redusere matsvinn i Norge med 25 prosent innen utgangen av 2015. Matvett ble etablert som eget selskap i 2012 for å videreføre arbeidet i prosjektet. Det er NHO Mat og Drikke, NHO Mat og Landbruk, Dagligvareleverandørenes forening og Dagligvarehandelens Miljøforum som står bak Matvett.

Samarbeidspartnere:

- Østfoldforskning
- Næringslivets Emballasjeoptimeringskomité
- Nofima

Støttes av myndigheter:

- Klima- og miljødepartementet
  - Landbruks- og matdepartementet
  - Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
  - Nærings- og fiskeridepartementet
-

Kartlegging av matsvinn i verdikjeden

Matvett/ForMat og Østfoldforskning har kartlagt matsvinnet i Norge siden 2010, og samarbeider om å innhente data direkte fra bedriftene og dagligvarekjedene. Dataene er samlet inn med basis i enhetlige og systematiske metoder for å sikre sammenlignbarhet over tid, og dette gjør kartleggingen unik da det ikke finnes tilsvarende metoder for å analysere trender i utvikling av matsvinnet. Dataene deles inn i 9 hovedgrupper med til sammen 21 varegrupper. For å kartlegge forbrukernes matsvinn ble det i 2011 gjennomført en plukkanalyse av 200 husstanders matavfall i Fredrikstad og i Hallingdal. Denne skal gjentas i 2015 for å se på utviklingen. I tillegg gjennomføres årlige gallupstudier for å analysere frekvens og holdninger til matkasting hos folk.

Hva har ForMat-prosjektet oppnådd siden 2010?

ForMat har lyktes med å sette matsvinn på dagsordenen i Norge ved å samle matindustri og dagligvarehandel om felles mål, ved å engasjere myndighetene i samarbeidet som påvirker andre deler av verdikjeden, og ved å bidra til at forbrukerne blir bevisst på hva og hvor mye som kastes og hva som kan gjøres for å forebygge matkasting.

Matsvinnet i Norge i 2013:

Matsvinnet i Norge var i 2013 på totalt 36 000 tonn, noe som tilsvarer en verdi på 18 mrd. kroner. Matsvinnet i matindustri og dagligvarebransjen tilsvarer en verdi på 6 mrd. kroner. «Utgått på dato» er viktigste felles årsak til at mat blir kastet. Forbrukeren står for 2/3 av all mat som kastes. Det er unge voksne (19–25) og småbarnsforeldre, personer i arbeid og med høy lønn som kaster mest.

Utvikling i matsvinnet i matbransjen

Matsvinnet i matindustrien har blitt redusert med 16 prosent i perioden, og det er spesielt kategoriene ferske bakervarer og ferskt kjøtt som står for nedgangen, mens det er «frukt og grønt» som viser en økning.

Matsvinnet i dagligvarehandelen er uendret totalt sett, mens matsvinnet har gått ned for kategoriene friske grønnsaker, poteter og tørrvarer, har det økt for fersk ferdigmat, kjøttpølser, kjøttpålegg og posteier, ferske fiskeretter, kjøttdeig og meierivarer.

Holdningsendringer hos forbruker

Holdningsendringer hos forbruker tar tid. Matvett har fokus på å øke kunnskapen om hvordan forbrukere kan ta bedre vare på maten. Det er positivt at 14 prosent flere personer oppgir at de har redusert sin matkasting, og at flere benytter handlelister, samt passer bedre på hvordan de oppbevarer maten. Dette er holdninger som vil bidra til å redusere forbrukerens matkasting. Samtidig ser vi at færre er bevisst matkasting som problem (- 4 %). Dette kan tyde på at forbrukerne er mest fokusert på sine egne handlinger og ikke ser hvordan deres adferd påvirker det større bildet. Det finnes ingen sammenlignbare data om mengden matsvinn hos forbrukere.

Frivillig vederlagsordning på plass i 2013

I 2013 ble ordningen med frivillig tilknytningsavtale etablert. Det er 30 bedrifter som deltar i denne ordningen som administreres av Grønt Punkt Norge. Bedriftene betaler 3 prosent som tillegg til sitt emballasjevederlag.

Bedriftene er:

Støtten gjør at Matvett kan fortsette arbeidet med å utvikle og iverksette tiltak mot matsvinn i hele verdikjeden.

Nettverksbygging gir resultater

ForMat har bidratt til at nesten alle matvarer i Norge nå er merket med «best før» og ikke «siste forbruksdag». Flere av dagligvarekjedene ser det som verdifullt å nedprise varer som er ved å gå ut på dato, også fordi kundene etterspør det som tiltak til at butikkene kan kaste mindre. Kampanjer som «en for en», viser også at de ser forebygging av matsvinn som et bra markedstiltak, og flere varsler at de skal slutte med «3 for 2».

Verktøy for avfallsselskaper og kommuner

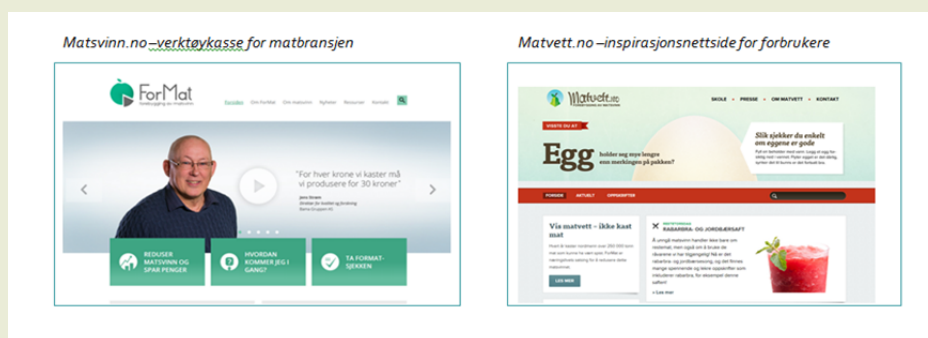
Det er viktig at kommunene vet hva deres innbyggere har av matavfall. I forbindelse med en revidering av veilederen til plukkanalyser for kommunene har Matvett bidratt med å utvikle en veileder som viser hvordan selskapene bør behandle og sortere matsvinn.

Hvordan arbeider Matvett for å forebygge matsvinn i verdikjeden?

Matvett kartlegger mengden matsvinn i matindustrien, i dagligvarehandelen og hos forbrukerne, kommuniserer resultater, ideer og erfaringer knyttet til forebygging av matsvinn og bidrar til å sette i gang nettverk og tiltak i verdikjeden

som bidrar til reduksjon av matsvinn. Hvert år utarbeides en rapport som viser mengden matsvinn i Norge. Rapportene finnes under fanen «ressurser» på matsvinn.no.

Matvett har utviklet to nettsider som kommuniserer med hhv. bransje og forbrukere.

På matvett.no finner forbrukerne informasjon om matsvinn og holdbarhet på mat, inspirasjon i form av restematoppskrifter og tips og råd til hvordan vi kan kaste mindre ved å oppbevare maten riktig og bruke sansene.

På matsvinn.no får matbransjen nyheter og informasjon om matsvinn, samt verktøy og veiledning til å kartlegge og redusere eget svinn og i samarbeid med andre.

Bli med å påvirke hvordan din bedrift kan redusere matsvinn i verdikjeden

Ta kontakt med Matvett for at din bedrift skal kunne bli del av et større nettverk med representanter fra andre bedrifter, fra dagligvarehandelen og fra fagmiljøer som har fokus på forebygging av matsvinn. For mer informasjon om Matvett og ForMat-prosjektet, se matvett.no.

Temadel 2

Matbransjens Faglige Utvalg (MFU) setter grenser

MFU-ordningen som driftes av ANFO, Virke og NHO, er bransjens egne selvjustisregler for markedsføring av mat og drikke til barn under 13 år med en tilhørende klageadgang. Alle kan klage og klager er anonym. Ordningen hviler på et sett av retningslinjer samt en veiledning som aktørene i bransjen forplikter seg til å overholde. MFU ble etablert i dialog med helse- og forbrukermyndighetene og LO sommeren 2013. Det startet med et halvt års overgangsperiode hvor handel og industri fikk anledning til å innrette seg etter de nye retningslinjene. Nå har ordningen vært i full drift siden 1.1.2014.

Det har kommet inn ni klager til MFU hittil i år. Av dem faller en utenfor ordningen fordi produktet ikke var på listen som MFU omfatter, mens to ikke er ferdigbehandlet.

Av de seks klagene som er ferdigbehandlet i MFU er det tre saker som strider mot retningslinjene. Det gjelder:

- 1) Gratis billetter med Ulriksbanen til barn ved kjøp av Perle & Bruse fra Hansa i Rema
- 2) Konkurransen for Barnas Favoritter fra Valora Trade og SF Norge i Meny.
- 3) Utforming av sjokksselger for Kinder Surprise fra Ferrero i Rimi.

Tre klager har ikke blitt tatt til følge av MFU-utvalget. Disse er funnet å være akseptable innenfor retningslinjene:

1. Konkurransen om den manglende biten fra Freia
2. Konkurransen med tema fra Grunnlovsjubileet, Hipp Hurra fra Freia
3. Eksponering på kasseområdet av Sport Lunch fra Cloetta i Meny

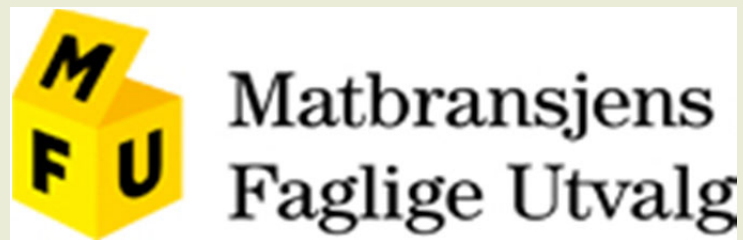
Foreløpig har klagene dreid seg mye om markedsføring av sjokolade og godteri i butikk. Av de klagene som hittil er behandlet er fem av seks for sjokolade og godteri. De to klagene som er kommet og som ikke er ferdigbehandlet, gjelder fastfood.

Omtale av samtlige saker med vedtak finnes på <http://www.mfu.as/39306-Vedtak-i-MFU>.

Hva viser vedtakene? For produkter som er på produktlisten til MFU gjelder:

- Butikkmateriell for produkter som er særskilt rettet mot barn må utformes med stor tilbakeholdenhet ved bruk av virkemidler.
- Konkurranser rettet mot barn må unngås.
- Tilleggsytelser til barn må unngås.

Det er et mål å øke kjennskapen til MFU og den klageordningen som ligger der. Det er derfor viktig at medlemsbedriftene omtaler ordningen på sine egne nettsider, nyhetsbrev eller i sine samfunnsrapporter og lignende. Sekretariatet i MFU lager gjerne slikt innhold eller svarer på spørsmål. MFU kan kontaktes på telefon + 47 932 59 461 eller e-post mfu@mfu.as.

Temadel 3

Selvforsyningsgrad

Selvforsyningsgraden angir hvor stor andel av forbruket av matvarer som kommer fra norsk produksjon målt på engrosnivå. Selvforsyningsgraden er således basert på den faktiske fordeling av forbruket på norske og importerte produkter i det enkelte år. Denne fordelingen vil blant annet påvirkes av priser, kvalitetskrav og internasjonale handelsavtaler.

Selvforsyningsgraden gir ikke et fullstendig bilde av mulighetene for å dekke matvarebehovet med innenlandsk produksjon. Eksporten av fisk kommer ikke til uttrykk i selvforsyningsgraden, men den kommer til uttrykk i dekningsgraden. Når evnen til å dekke matvarebehovet med norsk produksjon (selvforsynings- evnen) skal vurderes, bør det derfor tas hensyn til matvareeksporten (deknings- grad).

Helsedirektoratet får beregnet både selvforsyningsgrad og dekningsgrad i den årlige rapporten «Utvikling i norsk kosthold», der selvforsyningsgraden beregnes i kilo og i energi. For ytterligere detaljer henvises det derfor til denne rapporten.

Tabell: Norsk produsert andel av matvareforbruket på energi-basis, prosent¹⁵⁸

	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Korn, som mel (inkl. ris)	44	50	25	32	15	31
Poteter friske	78	83	56	60	47	53
Potetprodukter**	73	77	89	88	86	85
Potetmel**	100	92	97	92	83	84
Sukker, honning, sukkervarer	0	0	1	2	1	1
Grønnsaker	59	52	48	46	46	44
Frukt og bær	7	5	4	3	4	4
Kjøtt	97	94	96	94	92	92
Kjøttbiprodukter	98	96	97	98	98	99
Egg	99	98	99	96	97	99
Fisk	80	80	80	80	80	80
Helmelk	100	100	100	100	100	100
Skummetmelk/ekstra lettmeik	100	100	100	100	100	100
Yoghurt	99	98	92	89	89	85
Konserverte melkeprodukter	100	99	98	99	99	99
Fløte, rømme (38 % fett)	100	100	100	100	100	97
Ost	95	90	88	87	87	87
Smør***	99	97	99	87	89	98
Margarin****	20	20	20	20	20	20
Annet fett	20	20	20	20	20	20
Selvforsyningsgrad (inkl. fisk)	50	53	46	48	43	48
Selvforsyningsgrad (ekskl. fisk)	49	52	45	48	42	47
Dekningsgrad I (inkl. fisk)	81	84	89	85	83	88
Dekningsgrad II (eks. fisk)	54	57	49	51	46	51

*Beregninger basert på foreløpige tall

**Omregnet til friske poteter

*** Inkl. smør i smørblandet margarin

**** Ekskl. smør i smørblandet margarin

¹⁵⁸ Beregninger gjort av NILF for Helsedirektoratet. Fremstiller selvforsyningsgraden i (TJ). Metoden som er benyttet er: (Forbruk-import/forbruk*100).

Referanser

Andhøy/Institutt for Bransjeanalyser AS (2013).

EFTA (2014). Free trade agreements. Hentet fra: <http://www.efta.int/free-trade/free-trade-agreements.aspx>. 07.05.2014.

European Commission (2012). High Level Forum for a Better Functioning Food Supply Chain, Third meeting Report.

European Commission (2013). High Level Group on Competitiveness. Hentet fra: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/food/competitiveness/high-level-group/index_en.htm, 25.06.13.

European Commission (2013). Forum for a Better Functioning Food Supply Chain. Hentet fra: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/food/competitiveness/forum_food/index_en.htm#h2-, 26.06.13.

European Commission (2013). The 5 targets for the EU in 2020, http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_en.htm, 24.06.13.

ETP (2012). European Technology Platform “Food for Life” Strategic Research and Innovation Agenda (2013-2020 and Beyond), http://www.fooddrinkeurope.eu/uploads/publications_documents/SRIA_Executive_Summary_web_.pdf, 14.10.14.

European Competition Network (2012). ECN Activities in the Food Sector, Report on Competition Law Enforcement and Market Monitoring Activities by European Competition Authorities in the Food Sector, hentet fra: http://ec.europa.eu/competition/ecn/food_report_en.pdf, 14.10.14

Eurpaportalen (2013). Vil forenkle og stramme inn regelverket for mattrygghet, hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/sub/europaportalen/tema/landbruk-og-mat/nyheter-landbruk-mat.html?contentid=732032&cid=686537>. 29.08.2013.

Eurpaportalen (2014). Informasjon om Norges samarbeid med EU. Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/sub/europaportalen/tema/forskning-og-utdanning/forskning.html?id=685831>, 13.10.14.

FAO (2014). FAO Food Price Index. Hentet fra: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>, 07.06.14

Felleskjøpet (2012). Importkonkurransen på mel og bakervarer – markedsmuligheter for norsk korn, mel og bakervarer.

FoodDrinkEurope (2013). Data and Trends of the European food and drink industry 2012. Hentet fra: [http://www.fooddrinkeurope.eu/uploads/publications_documents/Data_Trends_\(interactive\).pdf](http://www.fooddrinkeurope.eu/uploads/publications_documents/Data_Trends_(interactive).pdf), 20.06.2013.

Food for life (2013). European Technology Platform Food for life NO. Hentet fra: <http://www.f4l.no/>, 05.07.13.

Flesland Markedsinformasjoner. Storhusholdningsmarkedet 2013/14

Handelsbladet FK. Dagligvarekartet 2014.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2011). Nasjonale retningslinjer for regional transportstøtte. Hentet fra: http://www.regjeringen.no/upload/KRD/Vedlegg/REGA/Nasjonale_retningslinjer.pdf

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2014). FOR-2014-06-17-807, Forskrift om virkeområdet for distriktrettet investeringsstøtte og regional transportstøtte.

Kunnskapsdepartementet (2013). Regjeringen sier ja til Horisont 2020. Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/aktuelt/nyheter/2013/regjeringen-sier-ja-til-horisont-2020.html?id=727028>, 24.06.13.

Kunnskapsdepartementet (2013). Meld. St. 18 (2012–2013) Lange linjer – kunnskap gir Muligheter. Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/2012-2013/meld-st-18-20122013.html?id=716040>, 05.07.13

Landbruksdirektoratet (2014). Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL), Årsmelding og regnskap for 2013. Rapport-nr.: 15/2014.

Landbruksdirektoratet (2013). Omsetnings-, forsknings-, og overproduksjonsavgift 2013, Avgifter - gjeldene satser 2013.

Landbruksdirektoratet (2013). Ny fordelingsmetode for ostekvote fra EU. Hentet fra <https://www.slf.dep.no/no/nyhetsarkiv/internasjonalt-handel/ny-fordelingsmetode-for-ostekvote-fra-eu>, 03.10.14.

Landbruksdirektoratet (2014). Prisnedskrivning og RÅK-tilskudd, Datafil mottatt av Øyvind Bråthen, 15.03.14.

Landbruksdirektoratet (2013). Markedsrapport 2013. Rapport-nr.: 7/2014

Landbruksdirektoratet (2014). Norsk pris. Datafil mottatt av Mona Nedberg Østby, 01.07.14.

Landbruksdirektoratet (2014). Frakttilskudd egg, korn og kraftfôr. E-post fra Øyvind Breen i SLF, 13.06.14.

Landbruksdirektoratet (2014). Utbetalt frakttilskudd kjøtt (2011–2012). E-post mottatt fra Patricia Hofmo Risopatron, 25.08.14.

Landbruksdirektoratet (2013). Landbruks- og matforskning. Hentet fra <https://www.slf.dep.no/no/foumidler/landbruks-og-matforskning#fou-midler-2014---soeknadsprosedyre-2013>, 05.07.13.

Landbruksdirektoratet (2012). Markedssituasjonen for RÅK-industrien 2. kvartal.

Landbruksdirektoratet (2014). Årets utlysning fra FFL og JA. Hentet fra: <http://www.slf.dep.no>, 21.03.14.

Landbruks- og matdepartementet (2001). FOR-2001-05-23-549: Forskrift om prissystemet for korn, mel og kraftfôr under markedsordningen for korn.

Landbruks- og matdepartementet (2007). FOR-2007-06-29-832, Forskrift om prisutjevningsordning for melk.

Landbruks- og matdepartementet (2008). FOR 2008-03-07 nr. 228: Forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer fra utviklingsland omfattet av ordningen for generelle tollpreferanser.

Landbruks- og matdepartementet (2009). FOR-2009-04-02-386: Forskrift om prisnedskrivning ved rektifisert potetsprit og potetstivelse.

Landbruks- og matdepartementet (2009). Jordbruksoppjøret 2010 – endringer i statsbudsjettet for 2010 m.m. Prop. 133 S (2009-2010).

Landbruks- og matdepartementet (2013). WTOs Bali-pakke i havn på overtid. Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2013/des-13/wtos-bali-pakke-i-havn-pa-overtid.html?id=747572>.

Landbruks- og matdepartementet (2014). Jordbruksavtale 2014–2015.

Landbruks- og matdepartementet (2014). Prop. 106 S (2013–2014). Jordbruksoppjøret 2014 – endringer i Statsbudsjettet for 2014 m.m.

Lovdata (2013). Stortingsvedtak om fastsetting av avgifter mv. til folketrygden for 2014.

Mattilsynet (2014). Kjøttkontrollgebyr. Datafil mottatt av Eirin O. Breivik, 23.06.2014

Meld.st.13 (2012–2013). Perspektivmeldingen 2013.

Nielsen (2014). Markedsrapporten 2014. Dagligvarer i Norge. Nielsen, Oslo.

Norges Bank (2014). Pengepolitisk rapport med vurdering av finansiell stabilitet 2/14. Hentet fra: http://www.norges-bank.no/pages/100585/PPR_214_3.pdf

Norges Bank (2013). Norges Banks styringsrente. Månedsgjennomsnitt. Hentet fra: <http://www.norges-bank.no/no/prisstabilitet/rentestatistikk/styringsrente-manedlig/>, 18.09.2013.

Norges Forskningsråd (2012). Bionær. Bærekraftig verdiskapning i mat- og biobaserte næringer. Hentet fra: http://www.forskningsradet.no/prognett-bionær/Om_programmet/1253971968607.01.08.2012.

Norges forskningsråd (2013). Søknadstyper, <http://www.forskningsradet.no/no/Soknadstyper/1183468209217>. 04.07.13.

Norges Forskningsråd (2014). SkatteFUNN årsrapport 2013. Hentet fra: http://www.forskningsradet.no/prognett-skattefunn/SkatteFUNN_i_tall/1253987666688?lang=no, 14.10.14

Norges Forskningsråd (2014). Øker rammene for skatteFUNN. Hentet fra: http://www.forskningsradet.no/no/Nyheter/Oker_rammene_for_SkatteFUNN/1253992806049/p1174467583739.

Norges Forskningsråd (2013). Forskningsmidler over jordbruksavtalen (JA)(Matfondavtale). Hentet fra: <http://www.forskningsradet.no/no/Utlysning/MATFONDAVTALE/1207296101082>, 05.07.13

Norsk Landbrukssamvirke (2013). Den norske landbruksmodellen. Hentet fra <http://www.landbruk.no/Naeringspolitikk/Nasjonalt>, 18.09.2013.

Norsk Landbrukssamvirke (2013). Reform av EUs felles landbrukspolitikk. Hentet fra: <http://www.landbruk.no/Nyheter/Nyhetsartikler/Naeringspolitikk/Reform-av-EUs-felles-landbrukspolitikk>.

Nortura (2014). Priser, datafil mottatt av Raymond Wold-Schatzer, 07.02.14 (kun referanse for siste år oppgitt).

NOU:1995:5. Norsk sør-politikk for en verden i endring.

NOU 2011:4. Mat, makt og avmakt - om styrkeforholdene i verdikjeden for mat.

NOU 2013:6. God handelsskikk i dagligvarekjeden.

NOU 2014:3. Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2014.

Nærings- og fiskeridepartementet (2014). Konsekvenser for Norge av et handels og investeringspartnerskap mellom EU og USA. Hentet fra:
http://www.regjeringen.no/pages/38671155/TTIP_Konsekvenser_for_Norge.pdf,
14.10.14

Nærings- og fiskeridepartementet (2013). Markedsadgang for norsk sjømat. Hentet fra:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/nfd/ryddemappe/rydde/handelspolitikk.html?id=742607>, 14.10.14

OECD-FAO (2013). Agricultural Outlook 2013–2022. Hentet fra:
<http://www.oecd.org/site/oecd-faoagriculturaloutlook/>, 07.05.14

Orkla Brands (2014). Pris på sukker, datafil mottatt av Trond Aanerud, 15.08.14
(kun referanse for siste år er oppgitt).

Produce (2014). Marketprices by products. Hentet fra:
<http://www.produce.nl/pz/noteringen>, 02.07.14.

SCB (2014). Producentprisindex (PPI) etter produktgrupp. Hentet fra:
<http://www.ssd.scb.se>, 02.07.14.

SSB (2013). Økonomiske analyse, Konjunkturtendensene, 3/2013.

SSB (2013). Tabell 09172: Konsum husholdninger.

SSB (2013). Tabell 04882: Utgift per husholdning per år, etter vare- og tjenestegruppe. Siste års priser.

SSB (2013). Tabell 10235: Utgift per husholdning per år, etter vare- og tjenestegruppe.

SSB (2013). Sysselsatte etter næring og utdanningsnivå. Datafil mottatt fra Pål Nordby, 26.06.14.

SSB (2013). Tabell 08674: Industri. Nøkkeltall for ikke-finansielle aksjeselskaper (F).

SSB (2013). Tabell 09181: Investeringer og kapitalbeholdninger, etter næring, tid og statistikkvariabel.

SSB (2013). Tabell 08809: Utenrikshandel med varer, etter varegruppe (en- og tosfret SITC) og land/handelsområdet/verdensdel.

SSB (2013). Tabell: 07965: Finansiering av egenutført FoU i næringslivet, etter detaljert næring (SN2007) (mill. kr).

SSB (2013). Tabell: 03014: Konsumprisindeks.

SSB (2013). Tabell: 07964: FoU-personale og FoU-årsverk i næringslivet, etter detaljert næring (SN2007)

SSB (2013). Tabell: 07963: Kostnader til egenutført FoU-virksomhet i næringslivet, etter detaljert næring (SN2007) (mill. kr). Tabell: 07966: Innkjøpte FoU-tjenester i næringslivet, etter detaljert næring (SN2007) (mill. kr)

SSB (2013). Tabell: 09174: Lønn, sysselsetting og produktivitet.

SSB (2013). Tabell: 09181: Investeringer og kapitalbeholdninger, etter art og næring.

TINE (2014). Norske priser. Datafil mottatt av Åge Klafstad, 29.01.14.

Toll- og avgiftsdirektoratet (2014). Særavgifter på nærings- og nytelsesmidler. Datafil mottatt av Erik Forvik, 16.6.2014.

Toll- og avgiftsdirektoratet (2014). Sukkeravgift-kort om temaet. Hentet fra: http://www.toll.no/templates_TAD/Article.aspx?id=244961&epslanguage=no

Tollvesenet (2013). GSP- handel med U-land, hentet fra: <http://www.toll.no/no/bedrift/varer-inn-til-norge/frihandel/gsp---handel-med-u-land/>, 14.10.14.

Øistad. K. (2013). CAP-reformen 2013 - EUs felles landbrukspolitikk i endring. Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/pages/38470168/knutrapport.pdf>.

Vedlegg 1: Bransje- og næringsinndeling

Tabellen nedenfor viser hvordan rapporten definerer de ulike bransjene innenfor matindustrien etter gammel og ny NACE.

Næringsgrupper (NACE 2007)	Næringsgrupper (NACE 2002)
10-33 Industri	15-37 Industri
10 Produksjon av nærings- og nytelsesmidler (MATINDUSTRIEN)	15 Produksjon av nærings- og nytelsesmidler (MATINDUSTRIEN)
Kjøttvarer	Kjøttvarer
10.110 Bearbeiding og konservering av kjøtt	15.110 Slaktning, produksjon og konservering av kjøtt
10.120 Bearbeiding og konservering av fjørfekjøtt	15.120 Slaktning, produksjon og konservering av fjørfekjøtt
10.130 Produksjon av kjøtt- og fjørfevarer	15.120 Slaktning, produksjon og konservering av fjørfekjøtt
	15.130 Produksjon av kjøtt- og fjørfevarer
Fiskevarer	Fiskevarer
10.201 Produksjon av saltfisk, tørrfisk og klippfisk	15.201 Produksjon av saltfisk, tørrfisk og klippfisk
10.202 Frysing av fisk, fiskefileter, skaldyr og bløtdyr	15.202 Frysing av fisk, fiskefileter, skaldyr og bløtdyr
10.203 Produksjon av fiskehermetikk	15.203 Produksjon av fiskehermetikk
10.209 Bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer ellers	15.209 Bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer ellers
Potetindustri	Potetindustri
10.310 Bearbeiding og konservering av poteter	15.310 Bearbeiding og konservering av poteter
Konserver	Konserver
10.320 Produksjon av juice av frukt og grønnsaker	15.320 Produksjon av juice av frukt og grønnsaker
10.390 Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker ellers	15.330 Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker ellers
Olje og fett	Olje og fett
10.411 Produksjon av rå fiskeoljer og fett	15.411 Produksjon av rå fiskeoljer og fett
10.412 Produksjon av andre uraffinerte oljer og fett	15.419 Produksjon av andre uraffinerte oljer og fett
10.413 Produksjon av raffinerte oljer og fett	15.421 Produksjon av animalske oljer og fett
10.420 Produksjon av margarin og lignende spiselige fettstoffer	15.422 Produksjon av vegetabiliske oljer og fett
	15.430 Produksjon av margarin og lignende spiselige fettstoffer
Meierivarer	Meierivarer
10.510 Produksjon av meierivarer	15.510 Produksjon av meierivarer
10.520 Produksjon av iskrem	15.520 Produksjon av iskrem
Kornvarer	Kornvarer
10.610 Produksjon av kornvarer	15.610 Produksjon av kornvarer
10.620 Produksjon av stivelse og stivelsesprodukter	15.620 Produksjon av stivelse og stivelsesprodukter
Bakervarer	Bakervarer
10.710 Produksjon av brød og ferske konditorvarer	15.810 Produksjon av brød og ferske konditorvarer
10.720 Produksjon av kavringer, kjeks og konserverte konditorvarer	15.820 Produksjon av kavringer og kjeks og konserverte konditorvarer
10.730 Produksjon av makaroni, nudler, couscous og lignende pastavarer	15.850 Produksjon av pastavarer
Sjokolade og sukkervarer	Sjokolade og sukkervarer
10.810 Produksjon av sukker	15.830 Produksjon av sukker
10.820 Produksjon av kakao, sjokolade og sukkervarer	15.840 Produksjon av kakao, sjokolade og sukkervarer
Øvrige næringsmidler	Øvrige næringsmidler
10.830 Bearbeiding av te og kaffe	10.830 Bearbeiding av te og kaffe
10.840 Produksjon av smakstilsetningsstoffer og krydderier	10.840 Produksjon av smakstilsetningsstoffer og krydderier
10.850 Produksjon av ferdigmat	10.850 Produksjon av ferdigmat
10.860 Produksjon av homogeniserte matprodukter og diettmat	10.860 Produksjon av homogeniserte matprodukter og diettmat
10.890 Produksjon av næringsmidler ikke nevnt annet sted	10.890 Produksjon av næringsmidler ikke nevnt annet sted
Dyrefôr	Dyrefôr
10.910 Produksjon av fôrvarer til husdyrhold	15.710 Produksjon av fôr til husdyrhold
10.920 Produksjon av fôrvarer til kjæledyr	15.720 Produksjon av fôr til kjæledyr
Drikkevarer	Drikkevarer
11.010 Destillering, rektifisering og blanding av sprit	15.910 Produksjon av destillerte alkoholholdige drikkevarer
11.030 Produksjon av sider og annen fruktvin	15.920 Produksjon av etylalkohol av gjærede råvarer
11.040 Produksjon av andre ikke-destillerte gjærede drikkevarer	15.940 Produksjon av sider og annen fruktvin
11.050 Produksjon av øl	15.950 Produksjon av andre ikke-destillerte gjærede drikkevarer
11.060 Produksjon av malt	15.960 Produksjon av øl
11.070 Produksjon av mineralvann, leskedrikker og annet vann på flaske	15.970 Produksjon av malt
	15.980 Produksjon av mineralvann og leskedrikker

Vedlegg 2: Fylkesvis fordeling av sysselsatte

Fordeling av sysselsatte og sysselsatte per bransje per fylke i 2012, absolutt og i prosent av totalt antall sysselsatte i bransjen

	Landet	Østfold	Akershus	Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust- Agder	Vest- Agder
Industri	229 710	15 627	12 667	13 743	7 971	8 119	17 172	13 027	8 229	5 285	12 146
%	100	7	6	6	3	4	7	6	4	2	5
Matindustrien	47 796	3 737	3 294	4 313	2 415	1 431	1 344	2 720	579	494	1 094
%	100	8	7	9	5	3	3	6	1	1	2
Kjøtt og kjøttvarer	11 710	1 947	505	611	1 040	382	293	1 359	13	31	152
%	100	17	4	5	9	3	3	12	0	0	1
Fisk og fiskevarer	9 629	66	7	45	85	26	19	131	14	21	72
%	100	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1
Potet	582	27	0	116	141	158	0	14	0	0	33
%	100	5	0	20	24	27	0	2	0	0	6
Konserves	841	99	77	17	48	7	206	180	0	45	3
%	100	12	9	2	6	1	24	21	0	5	0
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	515	156	5	68	0	0	0	0	0	0	0
%	100	30	1	13	0	0	0	0	0	0	0
Meierivarer og iskrem	6 276	69	415	1277	411	409	17	152	123	14	320
%	100	1	7	20	7	7	0	2	2	0	5
Kornvarebransjen	694	93	112	85	35	24	13	18	32	4	0
%	100	13	16	12	5	3	2	3	5	1	0
Bakervarer	7 346	572	389	864	245	346	463	402	269	185	298
%	100	8	5	12	3	5	6	5	4	3	4
Sjokolade- og sukkervarebransjen	1 039	168	30	419	1	7	0	7	3	6	2
%	100	16	3	40	0	1	0	1	0	1	0
Øvrige næringsmidler	2 824	212	95	538	133	4	158	138	29	11	67
%	100	8	3	19	5	0	6	5	1	0	2
Dyrefôr	2 131	175	50	14	179	60	18	61	0	0	10
%	100	8	2	1	8	3	1	3	0	0	0
Drikkevarer	4 206	153	1 609	259	97	8	157	258	96	177	137
%	100	4	38	6	2	0	4	6	2	4	3

	Rogaland	Hordaland	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal	Sør- Trøndelag	Nord- Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark
Industri	26 077	25 433	7 687	20 961	12 466	6 177	9 639	4 162	2 716
%	11	11	3	9	5	3	4	2	1
Matindustrien	4 859	4 368	1 799	3 406	4 063	1 481	3 057	2 026	1 313
%	10	9	4	7	9	3	6	4	3
Kjøtt og kjøttvarer	1 892	247	656	338	1 131	417	303	319	74
%	16	2	6	3	10	4	3	3	1
Fisk og fiskevarer	455	1108	510	1737	969	339	2106	850	1069
%	5	12	5	18	10	4	22	9	11
Potetbransjen	14	0	2	9	11	41	0	16	0
%	2	0	0	2	2	7	0	3	0
Konserves	44	7	46	4	1	56	0	1	0
%	5	1	5	0	0	7	0	0	0
Vegetabilske og animalske oljer og fett	12	10	0	174	1	4	43	35	7
%	2	2	0	34	0	1	8	7	1
Meierivarer og iskrem	777	567	204	316	615	181	83	287	39
%	12	9	3	5	10	3	1	5	1
Kornvarebransjen	57	174	0	5	34	8	0	0	0
%	8	25	0	1	5	1	0	0	0
Bakervarer	770	640	137	508	391	279	248	238	102
%	10	9	2	7	5	4	3	3	1
Sjokolade- og sukkervarebransjen	23	7	0	3	360	0	1	2	0
%	2	1	0	0	35	0	0	0	0
Øvrige næringsmidler	163	1 008	2	44	72	71	0	59	20
%	6	36	0	2	3	3	0	2	1
Dyrefôr	510	178	125	168	209	81	216	77	0
%	24	8	6	8	10	4	10	4	0
Drikkevarer	142	422	117	100	269	4	57	142	2
%	3	10	3	2	6	0	1	3	0

Vedlegg 3: Internasjonal handel

Handelsstatistikken er basert på en datafil fra SSB som angir import- og eksportverdi basert på CPA-koder. CPA (Statistical Classifications of productivity by Activity in the European Community) er EU's sentrale produktklassifikasjon. Det er en produktgruppering som er nært knyttet til næring, det vil si karakteristiske produkter innen hver næring kan knyttes til standarden for næringsgruppering NACE Rev.2. Matvarer som er knyttet til andre næringer enn de som fremkommer av vedlegg 1, inngår ikke i tallene som presenteres i denne rapporten med mindre dette er nevnt. For eksempel inngår ikke handel av blant annet levende dyr, frisk frukt og friske grønnsaker, fersk/kjølt fisk, div sjømat, egg, matpoteter, korn, soyabønner m.m. i og med at dette er varer som er knyttet til andre næringer.

Kodeliste for land:

AU	Australia	NA	Namibia
BE	Belgia	NL	Nederland
BR	Brasil	PE	Peru
CA	Canada	RU	Russland
CN	Kina	SE	Sverige
CR	Costa Rica	TH	Thailand
DE	Tyskland	US	USA
DK	Danmark	UY	Uruguay
EC	Ecuador		
ES	Spania		
FI	Finland		
FR	Frankrike		
GB	Storbritannia		
HK	Hong Kong		
IE	Irland		
IS	Island		
IT	Italia		
JP	Japan		

Import fordelt på varegrupper

Import i mill. NOK	1995	2000	2010	2011	2012	2013
Kjøtt og kjøttvarer	429	432	1 183	1 534	1 918	2 044
Fisk og fiskevarer	1 663	3 524	4 494	4 791	4 911	4 569
Potetindustri	47	56	51	55	63	78
Konserver	904	1193	1803	2119	2156	2214
Olje og fett	683	955	3 880	5 217	5 823	6 024
Meierivarer	198	246	656	793	821	869
Kornvarer	541	957	1 788	1 971	2 187	2 823
Bakervarer	569	968	2 247	2 363	2 425	2 544
Sjokolade- og sukkervarer	1488	1561	2538	2637	2589	2715
Øvrige næringsmidler	1 028	1 558	4 278	4 684	5 168	3 651
Fôr	493	572	1 127	1 207	1 269	4 066
Drikkevarer	1 059	1 845	3 832	4 221	4 464	4 900
Totalt	9 102	13 867	27 877	31 592	33 794	36 497
Totalt uten fisk	7 439	10 343	23 383	26 801	28 883	31 928
Fisk andel av importen	18,3 %	25,4 %	16,1 %	15,2 %	14,5 %	12,5 %

Eksport fordelt på varegrupper

Eksport i mill. NOK	1995	2000	2010	2011	2012	2013
Kjøtt og kjøttvarer	296	350	387	444	472	597
Fisk og fiskevarer	13 618	20 724	26 602	27 477	24 970	25 078
Potetindustri	39	19	4	4	4	17
Konserver	45	22	97	76	89	86
Olje og fett	838	991	1 940	2 096	2 298	2 193
Meierivarer	586	731	630	605	586	702
Kornvarer	21	23	31	50	64	58
Bakvarer	217	156	186	187	174	191
Sjokolade- og sukkervarer	354	362	292	246	291	305
Øvrige næringsmidler	209	275	538	658	613	1 095
Fôr	252	472	241	329	481	472
Drikkevarer	93	160	455	498	610	557
Totalt	16 568	24 285	31 403	32 670	30 652	31 351
Totalt uten fisk	2 950	3 561	4 801	5 193	5 682	6 273
Fisk andel av importen	82,2 %	85,3 %	84,7 %	84,1 %	81,5 %	80,0 %

Vedlegg 4: Tollkvoter omfattet av tollkvoteforskriften¹⁵⁹

Kvotene gjelder for de produkter som var omfattet av de varenummer i tolltariffen som gjaldt ved iverksettelsen av forskriften.

Eventuelle endringer i tolltariffens varenummer medfører ingen endringer i hvilke produkter som kan importeres innenfor kvotene. Tollsatser som fremgår av kolonne III, er det som er avtalt ved avtaleinngåelse. I tillegg er det inngått frihandelsavtaler som kan åpne for import til lavere tollsatser enn det som fremkommer av kolonnen. Dette vil fremkomme i informasjon fra Landbruksdirektoratet i forkant av fordeling.

I Produkt	II Tolltariffens varenummer	III Tollsats (kr/kg)	IV Mengde (tonn)	V Kvoteperiode	VI Import- land	VII Fordeling	VIII Avtale	IX Note
Islandshest	01.01.2100/.2901/ .2909	Tollfritt	200 stk.	Kalenderåret	Island	S	EØS- avtalen	
Levende rein til slakt og kjøtt av rein, hele/halve skrotter	01.06.1910/ 02.08.9021			1.10–30.6	Alle land	A1		1
Kjøtt til messer og lignende	Kap. 2 og 16	2,40	35	Kalenderåret	WTO	S	WTO- avtalen	
Kjøtt av storfe	Pos. 02.01. og 02.02.	Tollfritt	500	Kalenderåret	Namibia og Botswana	A2	WTO- avtalen/ frihandels- avtaler	2
Kjøtt av storfe	02.01.1000/.2001/ .2002/.2003/ .2004/ 02.02.1000/.2001/ .2002/.2003/ .2004	Tollfritt	900	Kalenderåret	EU	A2	EØS- avtalen (2010)	
Kjøtt av storfe	02.02.1000/.2001/ .2002/.2003/ .2004 02.02.2008 02.02.3001/.3009	9,11 18,75 33,60	1 084	Kalenderåret	WTO	A2	WTO- avtalen	2
Kjøtt av svin	02.03.1101/.2101	Tollfritt	600	Kalenderåret	EU	A2	EØS- avtalen (2010)	
Kjøtt av svin	02.03.2101	6,96	1 381	Kalenderåret	WTO	A2	WTO- avtalen	

¹⁵⁹ Lovdata (2014), hentet fra: <http://www.lovdata.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-20081010-1132.html#map007>, 24.09.2014.

Kjøtt av sauer eller geiter	02.04.1000/.3000 02.04.2100/.4100 02.04.2200/.4200 02.04.4300 02.04.5000	12,23 9,09 32,10 28,97 14,01	206	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	2
Lever av svin	02.06.4100	5,00	350	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Kjøtt av høns og kalkuner	02.07.1100/.1200/.2400/.2500	Tollfritt	800	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalen (2010)	
Kjøtt av høns	02.07.1200	7,26	221	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Kjøtt av kalkun	02.07.2500	7,75	221	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Kjøtt av ender, gjess og perlehøns	02.07.4200	13,67	221	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Bryst av ender	Ex. 02.07.4401	30,00	100	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalen (2010)	
Kjøtt av annet vilt	02.03.1109/.1209/.1909/.2109/.2209/.2909 02.08.1000/.9030/.9094/ ex.9099	0,60	250	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	
Kjøtt av elg	02.08.9043/.9044/.9045	0,60	100	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	3
Kjøtt av hjort	02.08.9046/.9047/.9048	0,60	200	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	3
Skinker, bøger og stykker derav	02.10.1101	Tollfritt	400	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Smør	04.05.1000	3,32	575	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Ost	04.06.	Tollfritt	4 500	Kalenderåret	EU	H	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Ost	04.06.	Tollfritt	2 700	Kalenderåret	EU	A2	EØS-	

							avtalens art. 19 (2010)	
Ost	04.06.	Tollfritt	90	Kalenderåret	EFTA	A2	Avtale med EFTA	
Hønseegg	04.07.1100/.2100 Ex 04.07.9000	Tollfritt	290	Kalenderåret	EU	A2	Avtale med EF	
Hønseegg	04.07.2100	3,78	1 295	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Honning	04.09.0000	Tollfritt	192	Kalenderåret	GSP	A2		4
Blodpulver	05.11.9911	Tollfritt	350	Kalenderåret	EU	A2	Avtale med EF og EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Matpoteter	07.01.9022	Tollfritt	2 500	1.4–14.5	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Matpoteter	Ex. 07.01.9028	Tollfritt	1 310	1.12–14.5	Egypt	A3	Frihandelsavtale	5
Hvitkål	07.04.9013/.9020	1,43	134	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Rødkål	07.04.9040	0,72	134	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	
Issalat, herunder isbergsalat, til industriformål	07.05.1112/.1119	Tollfritt	400	1.3–31.5	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Issalat, herunder isbergsalat, til industriformål	07.05.1112/.1122	Tollfritt	600	1.3–30.11	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Erter	07.08.1000	Tollfritt	60	Kalenderåret	Egypt	A2	Frihandelsavtale	
Tørkede poteter	07.12.9011	Tollfritt	300	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Epler	Ex. 08.08.1011	Tollfritt	2 000	1.5.–31.7.	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Epler	Ex. 08.08.1011	0,03	7 000	1.5.–31.7.	WTO	A4	WTO-avtalen	
Epler	Ex. 08.08.1011	0,03	750	1.8.–30.11.	WTO	A4	WTO-avtalen	

Epler	Ex. 08.08.1011	0,03	250	1.11–30.11.	WTO	A4	WTO-avtalen	
Pærer	08.08.3020	0,02	250	11.8.–30.11.	WTO	A4	WTO-avtalen	
Jordbær, friske	08.10.1023/.1024	Tollfritt	300	9.6.–9.9.	EU	A4	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Kirsebær, midl. konserverte	08.12.1000	4,30	100	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Durumhvete, til pasta-produksjon	10.01.1900	Tollfritt	5 000	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Durum hvete til pasta-produksjon	10.01.1900	Tollfritt	10 000	Kalenderåret	Canada og Ukraina	A2	Frihandelsavtale	
Høstrug, til såformål	Ex. 10.02.1000	Tollfritt	1 000	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Mais, til dyrefôr	10.05.9010	Tollfritt	10 000	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Gryn, grovt mel og pelleter av mais, til dyrefôr	11.03.1310	Tollfritt	10 000	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Matkorn	10.01.1900/.9900 10.02.9000 10.08.4000/.5000/ .6000 10.08.9000			1.9.–31.8.	Alle land	A5		6, 7
Råvarer til kraftfôr	07.13.1001 10.01.9900 10.02.9000 10.03.9000 10.04.9000 10.05.9010 10.07.9010 11.03.1310 12.14.1000 15.20.0010 17.03.1010/.9010 23.02.1010/.3000/ .4090 23.03.2010			1.9.–31.8.	Alle land	A5		6, 7

Oljefrø	12.01.9010 12.05.1010/.9010			01.09–31.08.	Alle land	A5		6, 7
Svingelfrø	12.09.2300	Tollfritt	75	Kalenderåret	EU	A2	Avtale med EF	
Svingelfrø til plenformål	12.09.2300	Tollfritt	400	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Engrappfrø	12.09.2400	Tollfritt	50	Kalenderåret	EU	A2	Avtale med EF	
Engrappfrø til plenformål	12.09.2400	Tollfritt	200	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Raigrasfrø	12.09.2500	Tollfritt	700	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Høy	12.14.9091	Tollfritt	35 000	Kalenderåret	EU	A2	Avtale med WTO og EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Høy	12.14.9091	Tollfritt	500	Kalenderåret	Andre land enn EU	A2	Avtale med WTO	
Pølseser	16.01.0000	Tollfritt	10	Kalenderåret	EFTA	A2	Avtale med EFTA	
Pølseser	16.01.0000	Tollfritt	400	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Kalkunrullade	16.02.3101	12,5 %	20	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	8
Hermetisk skinke av svin og tunge av storfé	Ex. 16.02.4100 Ex. 16.02.5009	Tollfritt	150	Kalenderåret	GSP	A2		4
Bacon Crisp	16.02.4910	Tollfritt	350	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Kjøttboller	16.02.5001	Tollfritt	200	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19	

							(2003 og 2010)	
Corned beef	Ex. 16.02.5009	Tollfritt	200	Kalenderåret	GSP	A2		4, 9
Melasse til dyrefôr	17.03.1010 17.03.9010	Tollfritt	40 000	Kalenderåret	GSP	A2		4
Poteter, halvfabrikata til fremstilling av snacks	20.05.2091	Tollfritt	3 000	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Hermetiske erter, snittebønner og brekkbønner	20.05.4003/.4009 Ex. 20.05.5901	Tollfritt	350	Kalenderåret	GSP	A6		4
Hermetiske grønnsaksblandinger	Ex. 20.05.9909	Tollfritt	150	Kalenderåret	GSP	A6		4
Konsentrert epleaft, til industriformål	20.09.7900	Tollfritt	400	Kalenderåret	EFTA	A2	Avtale med EFTA	
Epleaft også konsentrert, til industriformål	20.09.7100/.7900	Tollfritt	3 300	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003 og 2010)	
Blåbær-konsentrat	Ex. 20.09.8999	Tollfritt	200	Kalenderåret	EU	A2	EØS-avtalens art. 19 (2010)	
Kattemat	23.09.1012	Tollfritt	1 000	Kalenderåret	Canada	A2	Frihandelsavtale	

S: Fordeling etter søknadstidspunkt jf. kapittel II i forskriften.

A1, A2, A3, A4, A5 og A6: Fordeling ved auksjon, jf. kapittel III i forskriften

H: Fordeling av tollkvote for ost, jf. kapittel V i forskriften.

Noter:

1. Tollsatsen fastsettes av Landbruksdirektoratet, jf. forskrift 22. desember 2005 nr. 1723 om administrative tollnedsettelse for landbruksvarer § 23. Mengde fastsettes av Landbruksdirektoratet i forkant av hver auksjon og beregnes i kilo hele og halve reinskrotter. Ved omregning til levende rein tilsvarer et levende dyr gjennomsnittlig slaktevekt for importerte rein i foregående sesong.
2. Kvantum er kalkulert som kjøtt med bein. Ved omregning til kjøtt uten bein brukes en faktor på 1,33.
3. Kvantum er kalkulert som kjøtt med bein. Ved omregning til kjøtt uten bein brukes en faktor på 1,42.
4. Det generelle tollpreferansesystemet for utviklingsland (GSP).
5. Eventuell import betinges av at varene oppfyller gjeldende krav til plantehelse, jf. Mattilsynets regelverk om import av egyptiske poteter.
6. Tollsats fastsettes kvartalsvis, jf. forskrift 22. desember 2005 nr. 1723 om administrative tollnedsettelse for landbruksvarer § 22 fjerde ledd.
7. Mengde fastsettes av Landbruksdirektoratet i forkant av hver auksjon.
8. Tollsats i prosent av verdi.
9. Import av 145 tonn av kvoten for corned beef kan i tillegg skje fra WTO-land til en tollsats på 12,5 %.
0. Endret ved forskrifter 31 aug 2009 nr. 1123, 1 juli 2011 nr. 753, 24 okt 2011 nr. 1041, 15 nov 2011 nr. 1111 (i kraft 1 jan 2012), 16 nov 2012 nr. 1100 (i kraft 1 jan 2013), 18 des 2012 nr. 1299 (i kraft 1 jan 2013).

Vedlegg 5: Avgifts- og tilskuddssatser¹⁶⁰

Tobakksvarer

	2000	2004	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Sigarer (kr/100 g)	93	177	184	192	212	231	235	239
Sigaretter (kr/100 stk)	162	177	184	192	212	231	235	239
Røyketobakk og karvet skråtobakk (kr/100 g)	112	177	184	192	212	231	235	239
Skråtobakk (kr/100 g)	53	57	59	68	82	93	95	97
Snus (kr/100 g)	53	57	59	68	82	93	95	97
Sigarettpapir og -hylser (kr/100 stk)	2,4	2,7	2,81	2,94	3,23	3,51	3,58	3,65

Sukker og sjokolade-/sukkervarer

kr/kg	2000	2004	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Sjokolade- og sukkeravgift	14,17	15,45	16,07	16,79	17,60	18,21	18,56	18,91
Sukkeravgift*	5,49	5,99	6,23	6,5	6,82	7,05	7,18	7,32

* Sukkeravgiften er i hovedsak lagt på sukker til forbruker

F.o.m. 1. januar 2001 ble tidligere avgiftssatser på kullsyrefrie og kullsyreholdige, alkoholfrie drikkevarer, slått sammen.

Alkoholfrie drikkevarer

	2000	2004	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Drikkevarer (kr/l)	1,58	1,58	1,61	1,68	2,76	2,85	3,06	3,12
Kullsyre (kr/kg)*	63	64	65,12	-	-	-	-	-
Sirup for dispensertilvirkning (kr/l)	9,49	9,64	9,81	10,25	16,83	17,40	18,68	19,03

* Avgiften på kullsyre omfatter hjemmeproduksjon av mineralvann, hvor varen ikke er ment for salg

F.o.m. 1. januar 2000 ble avgift på øl og avgift på brennevin og vin erstattet med et vedtak om «Avgift på alkohol». Denne omfatter brennevin, vin og øl, samt avgift på essenser som innføres.

¹⁶⁰ Hvis ikke annet er nevnt er avgiftssatsene hentet fra toll og avgiftsdirektoratet.

Avgift på alkohol

	2001	2004	2006	2008	2010	2012	2013	2014
– over 22 % alkohol (pr vol % og l)	7,04	5,54	5,64	5,89	6,18	6,72	6,85	6,98
– over 4,75 og under 22 % alkohol (pr vol % og l)	3,65	3,61	3,67	3,84	4,03	4,38	4,46	4,54
– over 3,75 til og med 4,75 % alkohol (kr/l)	16,4	16,18	16,46	17,20	18,04	19,59	19,96	20,34
– over 2,75 til og med 3,75 % alkohol (kr/l)	9,45	9,35	9,51	9,93	10,41	11,31	11,52	11,74
– over 0,7 til og med 2,75 % alkohol (kr/l)	2,51	2,47	2,51	2,63	2,76	3,0	3,06	3,12
– brennevinbasert drikk m/ styrke over 0,7 % (kr/l)		5,54	5,64	5,89	6,18	6,72	6,85	6,98

Satsen er flyttet til alkoholfrie f.o.m. 1. januar 2001

Grunn- og miljøavgift på drikkevareemballasje¹⁶¹

Kr/enhet	2000	2004	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Grunnavgift engangsemballasje Miljøavgift	0,81	0,89	0,93	0,97	1,02	1,06	1,08	1,10
Glass								
Ingen returandel	4	4,36	4,54	4,74	4,97	5,14	5,24	5,34
90 % returandel		0,43	0,45		0,49	0,51	0,524	0,534
Metall								
Ingen returandel	4	4,36	4,54	4,74	4,97	5,14	5,24	5,34
70 % returandel				1,42			1,572	1,602
Plast								
Ingen returandel	2,4	2,63	2,74	2,86	3,00	3,1	3,16	3,22
70 % returandel				0,91				
78 % returandel						0,68		
87 % returandel							0,4108	0,4186
Papp og papir								
Ingen returandel	1	1,09	1,13	1,18	1,24	1,28	1,30	1,32
Drikkekartong								
83 % returandel								
88 % returandel								
92 % returandel								0,1056
Skolemilk								
Ingen returandel							1,30	1,32
93 % returandel					0,08			
94 % returandel						0,07		

Statens forurensningstilsyn fastsetter returandelen for maksimalt et år om gangen, og returandelen varierer i hver periode.

¹⁶¹ Finansdepartementet (2014), *Avgiftssatser 2014*, URL: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/skatter_og_avgifter/avgiftssatser-for-2014.html?id=748049, 24.09.14. og grønt punkt, avgiftsbelagt drikkevareemballasje 2014 URL: <http://www.grontpunkt.no/files/dmfile/Drikkevare-koder-milj-01012014.pdf>, 24.09.14.

Forskningsavgift – kr per l/kg¹⁶²

Produkt	2004	2006	2008	2010	2012	2013	2014
Fjørfe							
And og gås	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Egg	0,04	0,05	0,05	0,06	0,065	0,07	0,060
Høns	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Kalkun	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Kylling	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Honning		0,35 %		0,35 %	0,35 %	0,35 %	0,35 %
Kjøtt							
Sau/lam	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Storfe/kalv	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Svinekjøtt	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Korn							
Korn	0,0054	0,0063	0,0072	0,0076	0,0078	0,0081	0,0088
Vegetabler (frukt og grønt)	0,30 %	0,35 %		0,35 %	0,35 %	0,35 %	0,35 %
Melk							
Kumelk	0,01	0,013	0,014	0,0154	0,0166	0,0168	0,0176
Geitmelk	0,01	0,013	0,014	0,0154	0,0166	0,0168	0,0176
Vilt							
Rein	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Elg	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137
Hjort	0,10	0,11	0,12	0,13	0,135	0,135	0,137

For pelsdyr/skinn ble det trukket 2,25 prosent av salgsværdien i omsetningsavgift i 2004 og 2005 og 1,0 prosent i 2006 og 2007.

Fra 2007 ble avgift for vegetabler og honning innkrevd av Mattilsynet.

¹⁶² Statens landbruksforvaltning (2014). Omsetnings-, forsknings-, og overproduksjonsavgift 2014. Avgift- gjeldende satser 2014, URL: <https://www.slf.dep.no/no/produksjon-og-marked/kjott-og-egg/avgifter/satser>, 24.09.14.

*Arbeidsgiveravgift – fordelt på soner, i prosent*¹⁶³

	2000	2004	2008	2010	2012	2013	2014
Sone I	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1
Sone Ia			10,6/14,1	10,6/14,1	10,6/ 14,1	10,6/14,1	10,6/14,1
Sone II	10,6	14,1	10,6	10,6	10,6	10,6	10,6
Sone III	6,4	8,3	6,4	6,4	6,4	6,4	6,4
Sone IV	5,1	7,3	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1
Sone IVa			5,1/7,9	5,1/7,9	5,1/7,9	5,1/7,9	7,9
Sone V	0	0	0	0	0	0	0

Der tall er skilt med parentes gjelder følgende oppsett: landbruk og fiske/ordinære næringer

¹⁶³ Skatteetaten (2014), *Arbeidsgiveravgift*, URL: <http://www.skatteetaten.no/no/Tabeller-og-satser/Arbeidsgiveravgift/?ssy=2014>, 24.09.14.

Transporttilskudd¹⁶⁴

	2000	2010	2013	2014	2015
Frakttilskudd					
kjøtt (kr/dyr)					
– innfrakt	0,202	(kr/kg)			
Slaktekvantum					
> 1500 tonn					
Gris			10,71	11,56	10,73
Småfe			31,76	31,35	31,50
Storfe			251,24	229,65	243,00
Slaktekvantum					
< 1500 tonn					
Gris			39,58	59,37	54,06
Småfe			33,63	33,54	34,44
Storfe			394,00	372,59	391,17
Frakttilskudd					
egg¹⁾					
– generell sats	0,433	0,21	0,17		
– tilleggssats		0,98	0,86		
for Nord-Norge					
– Sone 0-6 ²⁾				0,26	0,26
– Sone 7-10 ³⁾				1,79	1,79

- 1) Ordningen er endret fra 2014. Landbruksdirektoratet fastsetter en sone for hver enkelt kommune, basert på gjennomsnittlig avstand fra kommunen til nærmeste eggpakkeri.
- 2) Gjennomsnitt av satsene i sone 0-6
- 3) Gjennomsnitt av satsene i sone 7-10, kun i Nord-Norge.

¹⁶⁴ Teknisk jordbruksavtalen (2014-2015), URL: http://www.regjeringen.no/upload/LMD/Vedlegg/Regelverk/Teknisk_jordbruksavtale_2014-2015.pdf, 24.09.14.

Avgiftssatser for noen særavgifter i Norge, Sverige og Danmark i 2014¹⁶⁵

Avgifter	Norge (NOK)	Sverige (SEK)	Danmark (DKK)
Sjokolade og sukker			
– Sjokolade og sukkervarer m.m.	18,91 kr/kg		24,61 kr/kg ved mer enn 0,5 % sukker per 100 gram og 20,93 kr/kg ved mindre enn 0,5 % sukker per 100 gram.
– Sukker	7,32 kr/kg		
– Mandler, nøtter og lignende			5,49-33,06 kr/kg
Tobakk			
– Sigaretter	2,39 kr/stk.	1,41 kr/stk. + 1 % av detaljprisen	1,183 kr/stk. + 1 % av detaljprisen.
– Sigarer og sigarillos	2,39 kr/g	1,25 kr/stk.	0,198 kr/stk. + 10 % av detaljprisen.
– Snus	0,97 kr/g	0,385 kr/gram	0,0688 kr/gram
Alkoholfriske drikkevarer			
– Alkoholfriske drikkevarer	3,12 kr/l		
– Alkohol, styrke mellom 0,7–2,75 %	3,12 kr/vol % og l		
– Alkohol, styrke mellom 2,75–3,75 %	11,74 kr/l		
– Alkohol, styrke mellom 3,75–4,75 %	20,34 kr/l		
– Alkohol, styrke mellom 4,75–22 %	4,54 kr/l og vol %		
– Øl med styrke over 2,8 %		1,78 kr/vol % og l	56,02 kr/l ren alkohol til 30. juni 2013, 56,02 kr/l fra 1. juli 2013
– Vin, styrke mellom 2,25–8,5 %		8,11 - 16,49 kr/l	
– Vin, styrke mellom 8,5–15 %		23,09 kr/l	
– Vin, styrke mellom 15–18 %		48,33 kr/l	
– Vin, styrke mellom 1,2–6 % 1)			5,06 kr/l
– Vin, styrke mellom 6–15 % 1)			11,01 kr/l
– Vin, styrke mellom 15–22 % 1)			14,74 kr/l
– Brennevinbasert drikk, over 0,7 %	6,98 kr/vol % og l		
– Brennevinbasert drikk, over 1,2 %		506,42 kr/l ren alkohol (100 %)	
– Brennevinbasert drikk, over 1,2 %, samt vin over 22 %			150,00 kr/l ren alkohol (100 %)

For musserende vin og champagne kreves det en tilleggsavgift på 3,17 kr/l i Danmark.

¹⁶⁵ Toll og avgiftsdirektoratet (2014), Særavgifter, URL: <http://www.statsbudsjettet.no/Tilleggsproposisjon-2014/Artikler/Avgiftssatser-i-2013-og-2014/>, 24.09.14. og Skatteministeriet (2014), *Satser og beløpsgrænser*, URL: <http://www.skm.dk/skattetal/satser/satser-og-beloebsgraenser/>, 24.09.2014. og Skatteverket (2014), *Punktskatter*, URL: <http://www.skatteverket.se/foretagorganisationer/skatter/punktskatter.4.71004e4c133e23bf6db800057013.html>, 24.09.14.

ADRESSE HOVEDKONTOR

Postadresse:	Kontoradresse:	Telefon: 22 36 72 00
Postboks 8024 Dep	Storgata 2-4-6	Telefaks: 22 36 72 99
0030 OSLO		E-post: postmottak@nilf.no
		Internett: www.nilf.no

ADRESSE DISTRIKTSKONTORER

Bergen	Postadresse:	Postboks 7317, 5020 BERGEN
	Telefon:	22 36 72 40
	Telefaks:	22 36 72 99
	E-post:	postmottak-Bergen@nilf.no
Trondheim	Postadresse:	Postboks 4718 – Sluppen, 7468 TRONDHEIM
	Telefon:	73 19 94 10
	Telefaks:	73 19 94 11
	E-post:	postmottak-Trondheim@nilf.no
Bodø	Postadresse:	Statens hus, Moloveien 10, 8002 BODØ
	Telefon:	22 36 72 00
	Telefaks:	22 36 72 99
	E-post:	postmottak-Bodo@nilf.no

Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund

Norsk
Landbrukssamvirke

Landbruksdirektoratet
Eanandoallodirektoráhtta